

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»
Кафедра загальноекономічної підготовки

Педагогіка вищої школи

Методичні рекомендації для підготовки та проведення семінарсько -
практичних занять для здобувачів вищої освіти
спеціальності 192 Будівництво та цивільна інженерія

УДК: 37.013 (075.8)

ББК: 74

Схвалено на засіданні кафедри загальноєкономічної підготовки
протокол № 16 від " 21" квітня 2020 рік.

Укладач:

Виноградова Т.І., ст. викладач кафедри загальноєкономічної підготовки

Методичні рекомендації для підготовки та проведення семінарсько -
практичних занять з дисципліни «Педагогіка вищої школи» для здобувачів
другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 192 Будівництво та
цивільна інженерія.-Херсон: ДВНЗ «ХДАУ», 2020р. – 176с.

Рецензенти:

Великий В.М., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальних та
професійних дисциплін Херсонського факультету Одеського
університету внутрішніх справ

«Методичні рекомендації» розроблені з наміром надати навчально-
методичну допомогу здобувачам вищої освіти при вивченні предмету
«Педагогіка вищої освіти». Передбачається, що робота майбутніх фахівців з
«Методичними рекомендаціями» буде гармонійно поєднуватись з самоосвітою,
активною навчально–пізнавальною діяльністю на лекційних та семінарсько–
практичних заняттях, виконанням творчих завдань і самостійною роботою в
позанавчальний час.

© Виноградова Т.І.

Зміст

	Передмова	5
	<i>Модуль I. Загальні основи педагогіки вищої школи</i>	7
1.	Предмет і завдання педагогіки вищої школи	7
2.	Логіка і методика педагогічного дослідження	12
3.	Студент ВНЗ як суб'єкт і об'єкт навчання і виховання	17
3.1.	Професійне становлення особистості студента як майбутнього фахівця з вищою освітою	27
3.2.	Психологія студентської групи	38
3.3.	Психологічний аналіз учіння студентів	50
4.	Викладач ВНЗ як організатор навчально-виховного процесу	59
4.1.	Педагогічний професіоналізм діяльності викладача та його компоненти	68
4.2.	Педагогічне спілкування	73
4.3.	Педагогічні конфлікти у вищій школі. Шляхи їх попередження	83
4.4.	Професійний стрес, елементи психотерапії в роботі викладача	95
5.	Система вищої освіти в Україні	102
5.1.	Історія вищої педагогічної освіти в Україні. Система вищої освіти за кордоном	104
6.	Наукові засади управління ВНЗ	105
	<i>Модуль II. Основи дидактики вищої школи</i>	107
1.	Сутність процесу навчання у вищій школі	107
2.	Зміст освіти у вищій школі	108
3.	Методи і засоби навчання у ВНЗ	110
4.	Інтерактивні методи навчання	111
5.	Форми організації навчання у вищій школі	114
5.1.	Історія становлення лекційно-семінарської форми навчання у вищій школі	116
5.2.	Форми організації навчання у вищій школі (самостійна, науково-дослідна діяльність студентів)	117
5.3.	Формування лекторської майстерності викладача вищої школи	119
6.	Сучасні технології навчання у ВНЗ	123
7.	Основи педагогічного контролю у ВНЗ та основні форми його здійснення	124
	<i>Модуль III. Виховна робота зі студентською молоддю</i>	131

1.	Сутність процесу виховання. Основні напрями виховання студентської молоді	131
2.	Куратор академічної групи	141
	<i>Питання для контролю знань з дисципліни “Педагогіка вищої школи”</i>	144
	<i>Орієнтовний тестовий контроль до заліку</i>	148
	<i>Використана і рекомендована література</i>	172

Передмова

Однією з найважливіших передумов реформування вищої освіти в Україні є підготовка нової генерації науково-педагогічних кадрів – національної еліти, яка здатна оволодіти освітньо – світоглядною парадигмою гуманітаризації, гуманізації і демократизації освіти і науки, забезпечити різнобічний розвиток і піднесення самоцінної особистості кожного студента. Щоб вирішити це надзвичайно важливе й складне завдання, потрібно суттєво підвищити рівень психологічної культури викладачів, зокрема, шляхом покращення їхньої психолого – педагогічної підготовки.

Вивчення курсу «Педагогіка вищої школи» надасть можливість студентам-магістрантам опанувати певну систему необхідних психологічних знань, що забезпечить загальну психологічну теоретичну підготовку, яка слугуватиме основою для успішної практичної роботи з навчання і виховання високопрофесійних фахівців.

Мета і завдання дисципліни

Ознайомити здобувачів вищої освіти із цілями і напрямками реформування вищої освіти в Україні, її структурою; методологічними, психолого-педагогічними і методичними основами організації навчально-виховного процесу; науково-дослідної роботи у вищому навчальному закладі. У процесі вивчення курсу здобувачі вищої освіти мають прийти до розуміння значущості науково-педагогічної і науково-дослідної діяльності у суспільному прогресі, оволодіти методами організації і забезпечення педагогічного процесу у вищому аграрному закладі освіти.

Основні завдання курсу:

- поглиблення, розширення, інтеграція знань з педагогіки, педагогічної майстерності, навчально-виховних технологій;
- практичне опанування студентами різними формами організації навчального і виховного процесів у вищих закладах освіти I-IV рівня акредитації;
- виховання у здобувачів вищої освіти особистісних якостей майбутнього педагога, відповідального ставлення до виконання ролі викладача, прагнення постійно займатися самонавчанням, саморозвитком, самовдосконаленням.

Вимоги щодо знань та умінь, набутих студентами при вивченні курсу

В результаті вивчення дисципліни студент повинен знати:

- загальні засади педагогіки вищої школи;
- теорії навчання і виховання студентської молоді;
- специфіку педагогічної діяльності викладача ВНЗ;
- сутність, зміст і завдання навчального процесу;
- методи навчання у ВНЗ;
- форми і засоби організації навчального процесу;
- сучасні технології навчання у вищій школі;
- основні компоненти, функції і види контролю за навчально-пізнавальною діяльністю здобувачів вищої освіти;
- сутність, закономірності і принципи виховання;

- психологічні особливості спілкування, пізнавальної та групової діяльності різних вікових груп юнацтва;
- наукові теорії педагогіки та психології, які пояснюють сутність соціально-психологічних проблем соціальних об'єднань та психологічний клімат у них;
- основи міжособистісної культури взаємодії, психологію спілкування і діяльності;
- основи професійної етики та професійної діяльності викладача вищого навчального закладу;
- наукові засади управління ВНЗ, зміст і форми методичної роботи у вищій школі.

Уміти:

- складати психологічну характеристику особистості;
- інтерпретувати власні психічні стани, усвідомлювати закономірності міжособистісних стосунків у колективі та студентській групі;
- використовувати психолого-педагогічні методи та методики для вивчення особистості з метою самооцінки, самоосвіти та самовиховання;
- аналізувати і розв'язувати педагогічні ситуації, що можуть виникати під час навчання, в сім'ї та в процесі виробничої діяльності;
- здійснювати психолого-педагогічний аналіз навчально-виховного процесу у ВНЗ з урахуванням його специфіки;
- здійснювати планування навчального процесу у ВНЗ та науково-дослідної роботи здобувачів вищої освіти (за спеціальністю);
- здійснювати аналіз та узагальнювати досвід діяльності кафедр та інших підрозділів університету (за фаховою спрямованістю здобувача вищої освіти);
- планувати семінарсько-практичні заняття (за фахом здобувача і здійснювати їх психолого-педагогічний аналіз і самоаналіз);
- добирати навчальний матеріал і проектувати його у відповідності з конкретними завданнями навчання і виховання здобувачів вищої освіти, знаходити такі засоби взаємодії з ними, які забезпечать прогнозовані педагогічні результати;
- систематизувати новітні наукові теорії, факти, гіпотези, використовувати різноманітні джерела інформації і передовий педагогічний досвід;
- здійснювати педагогічно доцільні контакти зі здобувачами вищої освіти, колегами, конструктивно перебудовувати їх у процесі педагогічної діяльності;
- організувати здобувачів вищої освіти на різноманітні види навчально-пізнавальної діяльності;
- спрямовувати їх активність у відповідності з метою навчання і виховання, особливостями майбутньої професійної діяльності;
- творчо адаптувати отримані психолого-педагогічні знання до викладання конкретного навчального предмету.

Модуль I. Загальні засади педагогіки вищої школи
Тема 1. Предмет і завдання педагогіки вищої школи

Мета: розкрити перед студентами магістратури теоретико-методологічні підходи до вивчення педагогіки вищої школи як науки, визначити предмет, завдання та функції, показати її місце в структурі педагогічних наук.

План

1. Педагогіка вищої школи як наука. Основні функції та завдання педагогіки вищої школи на сучасному етапі.
2. Місце педагогіки вищої школи в системі педагогічних наук. Зв'язки педагогіки вищої школи з іншими науками.
3. Категорії педагогіки вищої школи та їх характеристика.

Основні поняття теми: педагогіка, предмет педагогіки вищої школи, об'єкт, педагогічна система; методологічні, суттєві, процесуальні категорії педагогіки вищої школи.

Запитання для самоаналізу та самоконтролю

1. Що називають предметом педагогіки вищої школи?
2. З'ясуйте місце педагогіки вищої школи в системі педагогічних наук.
3. Назвіть категорії педагогіки вищої школи?
4. Поясніть зв'язок педагогіки вищої школи з іншими науками.
5. Дайте визначення об'єкту педагогіки вищої школи?
6. Проаналізуйте функції педагогіки вищої школи?
7. Розкрийте сутність поняття «педагогічна система».

Завдання з вивчення першоджерел:

1. Ознайомтесь із національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті. (-К.: Шкільний світ, 2001). Занотуйте пріоритетні напрямки розвитку освіти в Україні.
2. Закон України «Про вищу освіту» //Освіта.–2002.–20-27 лют.–С.1-4. Ознайомтесь та выпишіть завдання освіти, що стоять перед ВНЗ.
3. Положення про державний вищий навчальний заклад освіти. – Інформ.
4. Збірник Міністерства освіти України. – 1997. - №1.
5. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття).– К.:Райдуга, 1994. –с.31-36.

Індивідуальні завдання для самостійної роботи студентів

1. Визначити сучасні проблеми вищої освіти в Україні та накреслити своє бачення шляхів їх вирішення. Доповнити табл.1.

Таблиця 1

Проблеми	Шляхи вирішення
1. Якість вищої освіти не відповідає сучасним вимогам.	
2. Прагматична орієнтація вищої освіти шкодить розвитку особистості	
3. Недостатня доступність якісної вищої освіти для широких верств населення	

2. Виходячи з гіпотетичної позиції «Коли б ректором був (була) Я...», змодельуйте ВНЗ в аспекті перспективи його розвитку.
3. Поясніть на конкретних прикладах значення педагогічної науки для соціально-економічного розвитку держави.
4. Відобразіть (побудуйте) структурно-логічну схему заняття (теми).
5. Підготуйте есе «Якби міністром освіти був я ... »
6. Який зміст слід вкладати в поняття «Навчання протягом усього життя»?
7. Сформулюйте власне відношення до цієї концепції.

Психолого-педагогічні завдання

1. На перших заняттях студенти висловлюють скепсис і негативізм щодо необхідності вивчення Вашої навчальної дисципліни. Ваші аргументи про практичну значущість цієї галузі науки, важливість її для майбутньої професійної діяльності вони не сприймають. *Яка можлива причина такого ставлення студентів? Як Ви в подальшому побудуєте своє спілкування в цій академічній групі?*

2. Ви розпочинаєте читати свій навчальний курс новому потоку студентів. *Що Ви скажете їм на початку першої лекції? Закінчуючи курс?*

Теми для самостійних досліджень, доповідей, рефератів

1. Етапи розвитку педагогіки вищої школи як науки.
2. Предмет, завдання та перспектива розвитку педагогіки вищої школи.
3. Роль психолого-педагогічної підготовки майбутнього викладача вищої школи.
4. Перспективи розвитку вищої професійної школи в Україні.

Методики для самопізнання і дослідження студентів

1. Диференційовано-діагностичний опитувальник інтересів (за Є.А. Клімовим)

Мета: Визначити сферу своїх інтересів, порівняти результати тестування з власним професійним вибором.

Інструкція. Уявіть собі, що Ви маєте можливість вибрати одну роботу з двох можливих. Якій справі Ви віддали б перевагу? Вибраний варіант позначте в клітинці бланка знаком "+", а відхилений - знаком "-".

Текст диференційовано-діагностичного опитувальника інтересів

1а. Доглядати за тваринами	1б. Обслуговувати машини, прилади
2а. Допомогати хворим людям у лікуванні	2б. Складати таблиці, схеми, комп'ютерні програми
3а. Стежити за якістю виготовлення ілюстрацій до книжок, плакатів	3б. Слідкувати за станом росту рослин
4а. Обробляти матеріали (дерево, тканину, метал, пластмасу)	4б. Рекламувати та продавати товари
5а. Обговорювати науково-популярні книги, статті	5б. Обговорювати художні книги, п'єси, концерти
6а. Вирощувати молодняк (тварин будь-якої породи)	6б. Тренувати товаришів (або молодших) у виконанні будь-яких дій (трудових, навчальних, спортивних)
7а. Копіювати малюнки, зображення (або настроювати музичні інструменти)	7б. Керувати яким-небудь вантажним засобом (підйомним або транспортним)
8а. Повідомляти, пояснювати людям потрібні їм відомості (в довідковому бюро, на	8б. Художньо оформляти виставки, вітрини (або брати участь у підготовці п'єс)

екскурсії)	
9а. Ремонтувати речі, одяг, техніку, житло.	9б. Шукати і виправляти помилки в таблицях, текстах
10а. Лікувати тварин	10б. Виконувати обчислення, розрахунки
11а. Виводити нові сорти рослин	11б. Конструювати, проектувати нові види промислових виробів, машин, будівель
12а. Вирішувати суперечки, сварки між людьми, переконувати, роз'яснювати, заохочувати	12б. Розумітися в кресленнях, схемах (перевіряти, уточнювати їх)
13а. Спостерігати, вивчати роботу гуртків художньої самодіяльності	13б. Спостерігати, вивчати життя мікробів
14а. Обслуговувати, налагоджувати медичні прилади, апарати	14б. Надавати людям медичну допомогу при пораненнях, опіках, ударах
15а. Художньо описувати, зображати події (побачені або уявлені)	15б. Складати точні описи, звіти про спостереження і події
16а. Робити лабораторні аналізи в лікарні	16б. Приймати і оглядати хворих, говорити з ними, призначати лікування
17а. Фарбувати або розмальовувати стіни, поверхні виробів	17б. Здійснювати монтаж споруд
18а. Організовувати культпоходи, екскурсії	18б. Грати на сцені, брати участь у концертах
19а. Виготовляти деталі виробів за кресленням	19б. Креслити, копіювати креслення, карти
20а. Боротися з хворобами рослин, шкідниками лісів, садів і т.д.	20б. Працювати на клавішних машинах (набірній машині, телетайпі, комп'ютері)

Бланк відповідей ДЮ

1	2	3	4	5
1а	1б	2а	2б	3а
3б	4а	4б	5а	5б
6а	7б	6б	9б	7а
10а	9а	8а	10б	8б
11а	11б	12а	12б	13а
13б	14а	14б	15а	15б
16а	17б	16б	19б	17а
20а	19а	18а	20б	18б

Обробка й аналіз результатів

Після відповідей на всі питання підрахуйте кількість поставлених плюсів у кожному з п'яти вертикальних стовпчиків у табл. 1., а внизу запишіть суму, яка й буде показником вияву нахилу до певного типу професій:

стовпчик 1 - професії типу «людина-природа»;

стовпчик 2 - «людина - техніка»;

стовпчик 3 - «людина - людина»;

стовпчик 4 - «людина - знакова система»;

стовпчик 5 - «людина - художній образ».

Зіставте отримані результати і зробіть висновок, наскільки вони відповідають Вашому вибору (педагогічна професія, як відомо, належить до типу «людина-людина»).

2. Опитувальник «Потреба в досягненнях»

Інструкція. Прочитайте твердження. Якщо Ви погоджуєтеся з ним, то вкажіть «так», якщо ж не згодні - «ні». Зважайте на те, що твердження дуже короткі і не можуть містити в собі всі необхідні подробиці. Уявіть типову ситуацію.

Можливо, що деякі твердження Вам важко буде пов'язати зі своїм життям. І в цьому разі все ж таки спробуйте відповісти «так» або «ні». Не намагайтеся справити про себе заздалегідь прихильне враження. Вільно висловлюйте свою думку. Хороших або поганих відповідей тут не існує.

Текст опитувальника

1. Вважаю, що успіх у житті залежить швидше від випадку, ніж від розрахунку.
2. Якщо я позбавлюся улюбленого заняття, то життя для мене втратить сенс.
3. Для мене у всякій справі важливішим є її виконання, а не кінцевий результат.
4. Вважаю, що люди більше терплять від невдач на роботі, ніж від поганих взаємин з близькими.
5. На мою думку, більшість людей живе далекими цілями, а не близькими.
6. У моєму житті було більше успіхів, ніж невдач.
7. Емоційні люди мені подобаються більше, ніж працьовиті.
8. Навіть у звичній роботі я намагаюся вдосконалити деякі її елементи.
9. Захоплений думками про успіх, я можу забути про запобіжні заходи.
10. Мої батьки вважали мене дещо ледачою дитиною.
11. Думаю, що в моїх невдачах винні радше обставини, ніж я сам.
12. Мої батьки занадто суворо контролювали мене.
13. Терпіння в мене більше, ніж здібностей.
14. Лінощі, а не сумніви в успіху примушують мене часто відмовлятися від своїх намірів.
15. Думаю, що я впевнена в собі людина.
16. Задля успіху я можу ризикнути, навіть якщо шанси не на мою користь.
17. Мені важко довго виконувати роботу, яка вимагає терпіння.
18. Коли все відбувається рівно, моя енергія посилюється.
19. Якби я був журналістом, то писав би більше про оригінальні винаходи людей, ніж про дивовижні події.
20. Мої близькі звичайно не схвалюють моїх планів.
21. Рівень моїх вимог до життя нижчий, ніж у моїх товаришів.
22. Видається, що наполегливості в мені більше, ніж здібностей.

Обробка й аналіз результатів

Після відповідей за допомогою ключа підрахуйте кількість збігів і визначте свій рівень потреби в досягненнях.

Ключ до тесту

1 - ні	5 - ні	9 - ні	13 - ні	17 - ні	21 - так
2 - так	6 - так	10 - ні	14 - так	18 - так	22 - так
3 - ні	7 - так	11 - ні	15 - ні	19 - так	

4 - ні	8 - так	12-ні	16 - так	20 - ні	
--------	---------	-------	----------	---------	--

0-10 балів - низький рівень. Вам необхідно сформувати в собі стійку цілеспрямованість у роботі та навчанні. Під час навчання Вам необхідний зрозумілий алгоритм або наочний приклад. Успішність Вашої роботи суттєво залежить від заохочення з боку інших (батьків, однокурсників, викладачів). Цьому сприяє також громадська думка групи, яка Вас стимулює.

11-12 балів - рівень нижче середнього. Ви достатньо цілеспрямовані, маєте бажання отримати задоволення від роботи та навчання. Проте не завжди самостійні у вирішенні складних проблемних завдань, інколи переоцінюєте свої можливості і не вмієте вирішувати проблеми спільно з іншими.

13-14 балів - рівень середній. Вам притаманне бажання зробити справу краще, ніж Ви її зробили раніше. Ви цілеспрямовані. Для Вас характерна стійка орієнтація на успіх і відсутність духу суперництва. Водночас Вам ще необхідно формувати в себе вміння розв'язувати завдання нестереотипно, по-новому.

15-16 балів - рівень вище середнього. Ви схильні захоплюватися роботою, вмієте навчатися з інтересом. Вам притаманні незадоволеність досягнутим, стійка орієнтація на успішне вирішення нових завдань. Ви незалежні в прийнятті рішень і водночас любите працювати в колективі.

17 і більше балів — високий рівень. Ви схильні до творчості, ініціативи, відчуваєте невдоволеність від легких, типових шляхів вирішення завдань. У процесі складного пошуку у Вас виникають приємні позитивні переживання від досягнутого та самого процесу переборення труднощів. У Вас достатньо сформована готовність на колективне вирішення проблемних завдань.

Рекомендована література

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. – К.: Либідь, 1998. – с. 372-380.
2. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. С. 8-24.
3. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
4. Державна програма розвитку освіти України на 2005-2010 роки: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 липня 2006 р. № 396-р.
5. Закон України «Про вищу освіту» //Освіта.–2002.-20-27 лют.-С.1-4.
6. Кузьміна Н.В. Понятие «педагогическая система» и критерии ее оценки: Методы пед. исследования: Учебн. пособие / Под ред. Н.В. Кузьминой – Л.: Изд. Лен. Университета, 1980.
7. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. – К.: Шкільний світ, 2001.
8. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб./З.Н.Курлянд, Р.І.Хмельюк, А.В.Семенова та ін.; За ред. З.Н.Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2005. – 399 с.
9. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Практикум: Навч. посіб. – К.: Каравела, 2008.-336с.

10. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Підручник. 2-е вид. – К.: Каравела, 2008.-352с.

11. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – К.: «Академвидав», 2006. – 352с. (Альма-матер).

Тема 2. Логіка і методика педагогічного дослідження

Мета: розкрити специфіку методів та методики педагогічних досліджень.

План

1. Сутність педагогічного дослідження, категорії педагогічного дослідження.
2. Принципи організації педагогічних досліджень. Основні вимоги до проведення педагогічного дослідження.
3. Етапи проведення педагогічного дослідження.
4. Методи науково-педагогічного дослідження:
  - емпіричні методи науково-педагогічного дослідження.
  - методи теоретичного педагогічного дослідження.
  - методи кількісного оброблення результатів педагогічного дослідження.

Основні поняття теми: педагогічне дослідження, мета, об'єкт дослідження, наукова проблема, предмет дослідження, гіпотеза, задачі дослідження, методологія, методика дослідження, методи дослідження.

Запитання для самоаналізу та самоконтролю

1. У чому полягає різниця між фундаментальним і прикладним педагогічним дослідженням?
2. Охарактеризуйте сутність і значення основних вихідних положень педагогічного дослідження.
3. Розкрийте сутність основних принципів педагогічного дослідження.
4. Охарактеризуйте методологію педагогічного дослідження.
5. У чому принципова відмінність між групами методів науково-педагогічного дослідження (емпіричною, теоретичною і математичною)?
6. Вкажіть специфічні можливості бесіди, інтерв'ю і анкетування.
7. Охарактеризуйте види спостереження.
8. Розкрийте сутність і методику різних видів педагогічного експерименту.
9. Охарактеризуйте основні теоретичні методи науково-педагогічного дослідження.
10. Обґрунтуйте можливості застосування у педагогічних дослідженнях математичних методів.
11. Розкрийте зміст роботи дослідника на різних етапах педагогічного дослідження.
12. Охарактеризуйте види оформлення результатів науково-педагогічного дослідження.
13. Які методи дослідження застосовує педагогіка вищої школи?
14. Що таке метод наукового пізнання і як його використовує суб'єкт, який пізнає?
15. Для чого потрібна методологія як вчення про наукові методи пізнання і за яким принципом виділяють три рівні методології?

16. Яка логіка організації дослідження в педагогіці? Дайте характеристику його етапів.

Індивідуальні завдання для самостійної роботи студентів

1. Охарактеризуйте і проілюструйте на прикладах специфіку реалізації кожного з методів педагогічного дослідження.
2. Відобразіть схематично етапи проведення педагогічних досліджень.
3. Відобразіть схематично методи проведення педагогічних досліджень.
4. Чи обов'язково повинна бути згода студентів на проведення з ними психологічного дослідження? Обґрунтуйте свою думку на підставі методології та етичних принципів психологічного дослідження.
5. Студент категорично відмовляється брати участь у запропонованому Вами психологічному дослідженні. Яка можлива причина такої відмови?

Психолого-педагогічні завдання

1. На підставі чого ми можемо судити, сумує чи радіє студент під час заняття, якщо він нічого не говорить про свій настрій? Який метод психології допоможе нам у цьому випадку?
2. Людину вміщують в ізольовану кабінку в спеціальному шоломі, де закріплюються прилади, з допомогою яких досліджуються біоструми мозку. Всі одержані показники фіксуються точною апаратурою (за В.С. Мерліним). Назвіть методи дослідження.
3. Студент категорично відмовляється брати участь у запропонованому Вами психологічному дослідженні. *Яка можлива причина такої відмови? Яких норм, етики дослідника треба дотримуватись у цьому разі?*

Теми для самостійних досліджень, доповідей, рефератів

1. Методи і методика педагогічних досліджень.
2. Викладач-дослідник: фантастика чи реальність?
3. Кореляційний аналіз емпіричних даних психологічного дослідження.
4. Факторний аналіз емпіричних даних психологічного дослідження.

Методики для самопізнання і дослідження студентів

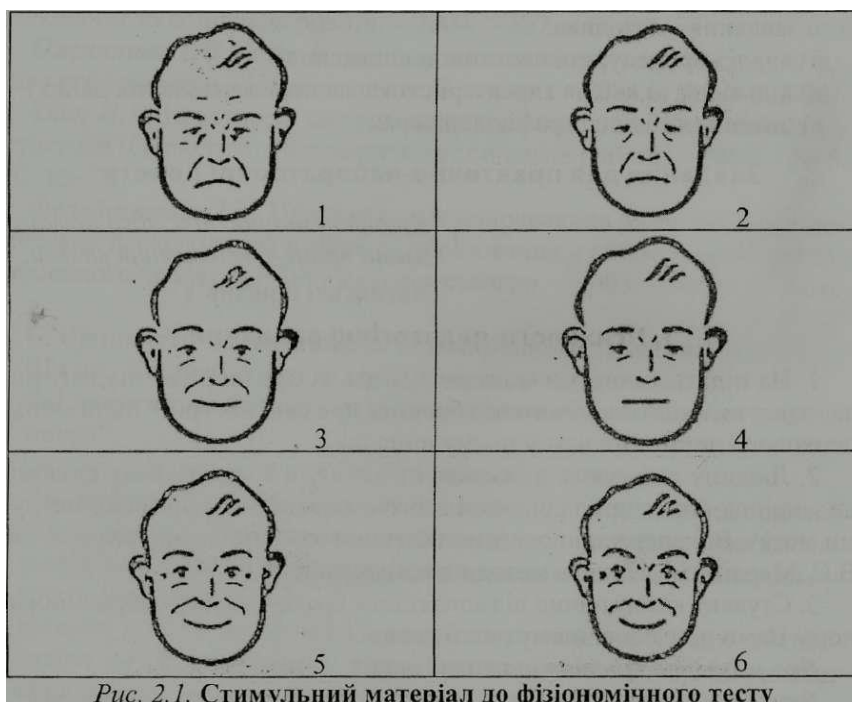
1. Фізіономічний тест Куніна

Фізіономічний тест Куніна (розроблений американськими психологами) застосовується для експрес-діагностики настрою. Особливу цінність він має для психолога (куратора), який досліджує, наприклад, студентську академічну групу, щоб визначити "рівень настрою" в ній у цей момент.

Інструкція. Перед Вами шість карток, на яких зображено обличчя однієї і тієї самої людини, але яка перебуває в різних станах. Виберіть ту картку (запишіть її номер), на якій зображена людина в такому стані, який якнайбільше відповідає Вашому настрою в цей конкретний момент.

Номери карток (відповідно до розташування нижче):

1	2
3	4
5	6

Аналіз результатів

Зображення на картці відповідає такому одному з шести рівнів настрою:

1. Дуже поганий настрій, пов'язаний або з великою втомою, перенапруженням, або гнівом.
2. Поганий настрій.
3. Знижений настрій, пов'язаний з деякою дратівливістю, фрустрацією.
4. Спокійний, урівноважений настрій.
5. Гарний настрій: людина бадьора, впевнена у своїх силах, отримує задоволення від того, чим займається зараз.
6. Дуже гарний настрій: оптимістичність, відчуття щастя, доброзичливість у ставленні до всіх.

2. Тест «Музей ляльок»

Інструкція. З найдавніших часів лялька була найулюбленішою іграшкою дівчаток. Проте і дорослі жінки теж із задоволенням дивляться на ляльок, пригадуючи роки, коли самі в них грались.

Нижче на рис. розміщені малюнки ляльок наших прабабусь. Як вони відрізняються від сучасних! їх можна побачити хіба що в музеях або приватних колекціях. Уявіть, що Вам випала нагода побувати в музеї ляльок. Напевно, виникнуть питання: Яка доля була в цієї ляльки?

Кому вона належала? Відповіді на них розкажуть про риси Вашої вдачі. Для полегшення завдання до кожного малюнка наведено по 3 варіанти відповіді. Виберіть одну з них, яка найбільше Вам подобається.

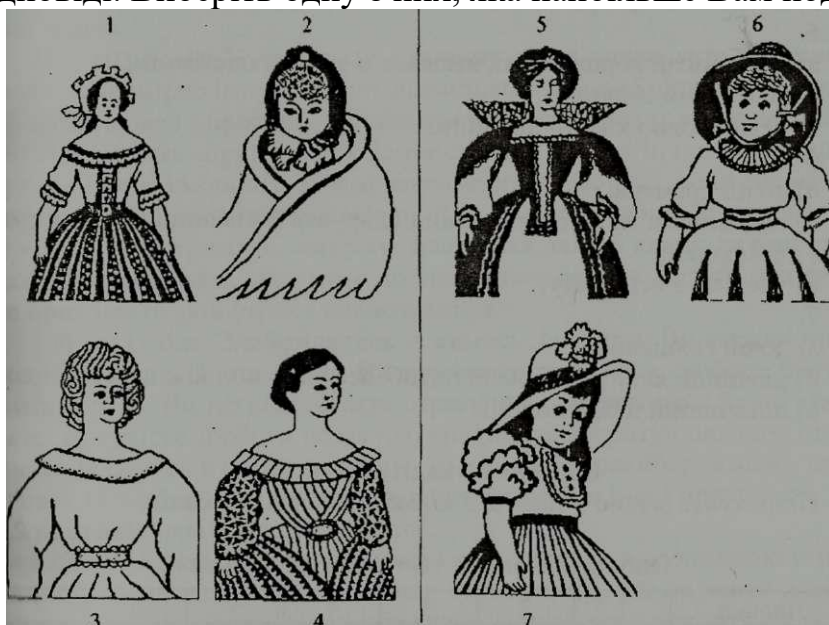

Рис. 2. «Музей ляльок»

Ця лялька колись належала...

1. а) дочці відомої актриси;
б) учениці модистки;
в) розпещеній дівчинці-сироті, яку виховували баба і дід.
2. а) єдиній дочці короля;
б) дівчинці, що стала згодом відомою письменницею;
в) художникові, для якого лялька була спогадом про невірну кохану.
3. а) маленькій принцесі;
б) дочці багатого ювеліра;
в) гувернантці, яка зберегла її як пам'ять про улюблену вихованку;
4. а) дочці вуличної квітникарки, була подарунком багатого клієнта;
б) дочці директора цирку;
в) дочці міністра фінансів;
5. а) знаменитій ворожці, яка вважала її своїм талісманом;
б) маленькій селянці;
в) невиліковно хворій дівчинці;
6. а) дочці крамаря;
б) племінниці мільонера, який подарував її дівчинці перед від'їздом до Африки;
в) учениці з інтернату;
7. а) дочці священника;
б) дівчинці, якій уже більше подобався хлопчик, ніж лялька;
в) племінниці шефа поліції.

Обробка й аналіз результатів

Підрахуйте згідно з табл.2 кількість набраних балів.

Таблиця 2

Лялька	1	2	3	4	5	6	7
а	15	10	4	24	14	4	20
б	5	1	20	6	3	12	10
в	25	21	13	16	22	23	2

Оцінка відповідей тесту «Музей ляльок»

25 – 48 балів. Ви помірно стримані, вмієте зберігати спокій і потрібну дистанцію щодо людей і подій. Якщо, наприклад, зустрінете когось, хто настирно і необережно намагається втрутитися у Ваші особисті справи, Ви не ображаєтеся, але і не даєте втягнути себе в подібні розмови, а тактовно даєте зрозуміти, що співрозмовник (або співрозмовниця) зайшли занадто далеко. Самі ж Ви чудово встановлюєте контакти навіть із найбільш замкнутими людьми. Їх вабить Ваша делікатність, уміння відчувати інших і спокій, що дозволяє Вам пристосуватися практично до будь-якої людини або ситуації.

49 – 74 бали. Не завжди відчуваєте, яку дистанцію Ви повинні зберігати щодо цієї особи. За вдачею Ви найімовірніше стримані і обережні, тому чекаєте ініціативи від іншої людини. Якщо хтось щодо Вас вільний, відкритий, сердечний – Ви відповідаєте тим самим. Водночас Ви погано себе почуваєте серед людей несміливих і замкнутих у собі. Тоді і Ви стаєте таким самим стриманим, іноді неприродним. Ця риса вдачі часто утруднює Ваше спілкування з людьми і ускладнює життя.

75 – 105 балів: У контактах з людьми часто справляєте враження людини надмірно імпульсивної, вільної, позбавленої відчуття дистанції щодо людей і проблем. Це пов'язане насамперед із побоюванням, що стриманість сприймуть як демонстрацію переваги, що вона відлякує від Вас несміливих, закомплексованих. Саме тоді, коли Ви маєте справу з людьми схожої поведінки, Ви не хочете від них відрізнитися. Проте більш стримана, «мирна» поведінка дала б кращі результати, адже Ви, насправді, належите до людей несміливих і навіть від себе не приховуєте свій страх і невпевненість.

106 – 131 бал: Знайомлячись із кимось, спочатку Ви завжди природні, розкуті. Проте, якщо Ви помічаєте, що Ваша свобода бентежить когось, Ви негайно стаєте стриманим, обережним. Якщо захочете, то зумієте зробити розкутою «найбільш закриту» людину. Іноді Ви помиляєтеся в оцінці ситуації і стаєте надмірно обережним у стосунках із людьми, які аж ніяк не є боязкими, що іноді призводить до ускладнень і навіть неприємностей.

132 – 155 балів: Вам дуже важко розлучитися з вродженою стриманістю щодо людей. Це не тільки стриманість, а й недовіра навіть до людей, яких знаєте давно і близько. Тільки дуже делікатним, чутливим, тактовним і терплячим людям вдається проникнути крізь оболонку, за якою Ви зберігаєте свій внутрішній світ, і дізнатися про Ваші справжні почуття, мрії, турботи. Знаєте, що подібне ставлення до людей може позбавити Вас друзів. Проте Ви вважаєте за краще йти своєю дорогою без допомоги інших – це Вам видається безпечнішим.

Рекомендована література

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. – К.: Либідь, 1998. – с. 372-380.
2. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. С. 8-24.
3. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
4. Державна програма розвитку освіти України на 2005-2010 роки: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 липня 2006 р. № 396-р.
5. Закон України «Про вищу освіту» //Освіта.–2002.-20-27 лют.-С.1-4.
6. Кузьмина Н.В. Понятие «педагогическая система» и критерии ее оценки: Методы ед.. Исследования: Учебн. Пособие / Под ед.. Н.В. Кузьминой – Л.: Изд. Лен. Университета, 1980.
7. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. – К.: Шкільний світ, 2001.
8. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб./З.Н.Курлянд, Р.І.Хмельюк, А.В.Семенова та ед.; За ед.. З.Н.Курлянд. – 2-ге вид., перероб. І доп. – К.: Знання, 2005. – 399 с.
9. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Практикум: Навч. посіб. – К.: Каравела, 2008.-336с.
10. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Підручник. 2-е вид. – К.: Каравела, 2008.-352с.
11. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – К.: «Академвидав», 2006. – 352с. (Альма-матер).

Тема 3. Студент вищого навчального закладу як об'єкт і суб'єкт навчання і виховання

Мета: ознайомити студентів магістратури з психологічними особливостями студентства як специфічної соціальної вікової групи, можливостями та умовами формування професійної мотивації і соціалізації майбутніх фахівців.

План

1. Студент, як об'єкт і суб'єкт педагогічної діяльності. Суперечливості та кризи студентського віку.
2. Права і обов'язки студентів (на прикладі ХДАУ).
3. Типологія сучасного студентства.
4. Вікові особливості студентів.
5. Адаптація студентства у ВНЗ.

Основні поняття теми: студентство, соціальна група, психологічні особливості старшого і юнацького віку, індивідуальність, соціально-психологічна адаптація, дидактична адаптація.

Запитання для самоаналізу та самоконтролю

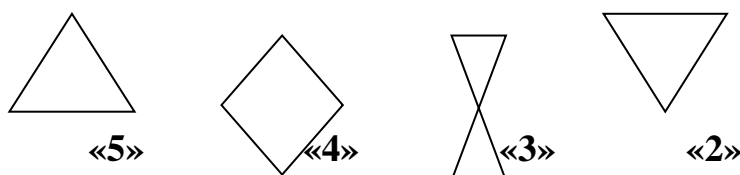
1. Дати визначення поняття «студентство».
2. Охарактеризувати студентство як соціальну групу, розкрити її специфіку.
3. Назвати основні шляхи становлення студента як суб'єкта педагогічної діяльності.
4. Розкрити сутність поняття соціальної адаптації.
5. Які характерні особливості другого періоду юності?
6. Які причини випадків негативного ставлення до думок дорослих і виникнення конфліктних ситуацій у студентському віці?
7. У чому полягають основні протиріччя, що мають місце у розвитку студентської молоді?
8. У чому полягає проблема адаптації студентів до навчання у вищому навчальному закладі?
9. Чи варто зважати на гендерні аспекти розвитку колективу?
10. Який підхід до класифікації сучасних студентів вищих навчальних закладів вам найбільше імпонує? Чому саме?
11. Чим зумовлені особливості сучасного студентства в Україні?
12. Чому навчання у ВНЗ є одним з головних факторів соціалізації особистості студента? За якими основними механізмами вона здійснюється?
13. Чому соціалізацію розглядають як безперервний і принципово незавершений процес?
14. Чи має позитивне значення для формування особистості студента криза його ідентичності? Якщо так, то яке? Як допомогти студентові переборювати кризи віку?

Індивідуальні завдання для самостійної роботи студентів

1. За переконанням Я.А. Каменського, процес навчання повинен базуватися в чіткій відповідності до моральних та індивідуальних можливостей учнів. Вчений зробив спробу дати свою типологію учнів:

- 1) діти з гострим розумом, прагнуть до знань, допитливі й піддатливі;
- 2) з гострим розумом, але повільні, хоч і слухняні;
- 3) з гострим розумом, але невгамовні та вперті;
- 4) слухняні й допитливі, але повільні та мляві;
- 5) тупі, байдужі;
- 6) тупі, із зіпсованою і злісною натурою.

Від типології учнів Каменського походить жартівлива типологія сучасних студентів.

- 1) з гострим розумом і посидючий (працьовитий) – це відмінник;
- 2) з гострим розумом, але непосидючий – вчиться добре;
- 3) тупий, але посидючий (працьовитий) – вчиться задовільно;
- 4) тупий, та ще й непосидючий – двічник.

А яку б ви запропонували типологію сучасного студентства, спираючись на власний досвід? Яка з відомих типологій студентів Вам більше імпонує?

Відповідь аргументуйте. Проаналізуйте свою особистість і знайдіть своє місце в кожній класифікації.

2. Використовуючи психологічну літературу, розкрити соціально – психологічний портрет сучасного студента. Наскільки і в чому він збігається або ні з реальним портретом студента з Вашої колишньої групи? Чи є протиріччя? Які? (Відповісти письмово).

3. Чи відомий Вам художній твір або фільм, одним з героїв якого є студент? Яку характеристику дає автор цьому студенту? Яке ставлення автора до цього героя?

4. Доведіть, що істинний розвиток особистості студента - це насамперед саморозвиток, самовиховання.

5. Скласти психологічний портрет «ідеального», на Вашу думку, студента.

6. Побудуйте рейтингову шкалу труднощів під час процесу адаптації першокурсників від найбільшої труднощі(9) до найменшої труднощі (1) згідно з вашою особистою думкою:

- Негативні переживання, пов'язані з виходом вчорашніх учнів з шкільних колективів з їх моральною допомогою і моральною підтримкою;	
- Невизначеність мотивації вибору професії;	
- Недостатня психологічна підготовка до неї;	
- Невміння здійснювати психологічну саморегуляцію поведінки та діяльності;	
- Відсутність повсякденного контролю педагогів;	
- Пошук оптимального режиму праці та відпочинку в нових умовах;	
- Налагодження побуту і самообслуговування, особливо при переході з домашніх умов до умов гуртожитку;	
- Відсутність навичок самостійної роботи;	
- Невміння конспектувати, працювати з першоджерелами, словниками, каталогами, довідниками, показниками.	

7. Запропонувати програму підвищення рівня соціально - психологічної адаптації студентів.

8. Визначити самооцінку студентів, які важко адаптуються до навчання, студентів тривожних, емоційно-напружених (застосувати тести вимірювання самооцінки, локусу-контролю, індивідуальних особливостей, які пов'язані з темпераментом).

9. В яких проявах поведінки та рисах особистості студента виявляється успішність його адаптації до ВНЗ? Чому інфантильність і конформізм студента заважають його адаптації? Запропонуйте , власну програму підвищення рівня соціально-психологічної адаптації студента до вищої школи.

10. Як можуть впливати акцентуації характеру студента на систему його особистісних стосунків у колективі студентської групи? Покажіть на конкретних прикладах з педагогічної практики.

11. Які психологічні якості студента слід ураховувати при організації навчально-пізнавальної діяльності? Чому?

Психолого-педагогічні завдання

1. У групі один студент постійно провокує викладача: піддає сумніву викладений матеріал, постійно ставить йому запитання, некоректно себе поводить. Одночасно цей студент є визнаним лідером у групі. *Чим можна пояснити таку поведінку студента? На які запитання викладачеві треба відповідати? Який обрати викладачеві оптимальний спосіб реагування на таку поведінку студента?*
2. Студент на заняттях із суспільної дисципліни часто висловлює необґрунтовані думки, вважаючи себе геніальним. Одночасно він підкреслює своє зверхнє ставлення до молодого викладача, бере під сумнів його обізнаність з предмета, щоразу на лекціях або семінарах ставить одне й те саме безглузде запитання: «Скільки портів у Нілу?». Група мовчки спостерігала за цим поєдинком. *Чим можна пояснити таку зухвалу поведінку студента? Як Ви вчинили б на місці викладача?*
3. Здібний студент часто запізнюється і пропускає заняття, пояснюючи таку поведінку своїми психофізіологічними особливостями. Дії викладача:
  - а) оголосити догану, вжити рішучих заходів для встановлення суворих правил дотримання дисципліни, як крайній захід - відрахування;
  - б) з'ясувати причини запізнь, запропонувати спільно знайти оптимальний режим роботи;
  - в) не змінювати нічого;
  - г) запропонувати студентові організувати творчу групу для створення інноваційного освітнього середовища;
  - д) Ваш варіант.

Теми для самостійних досліджень, доповідей, рефератів

1. Психологічні передумови успішної соціально – психологічної адаптації студентів першокурсників до навчання в освітньому закладі аграрного профілю.
2. Використовуючи психологічну літературу, розкрити соціально-психологічний портрет сучасного студента. Наскільки і в чому він збігається або ні з реальним портретом студента з вашої групи? Чи є протиріччя? Які? (Відповісти письмово).
3. В яких проявах поведінки та рисах особистості студента виявляється успішність його адаптації до ВНЗ? Чому інфантильність і конформізм студента заважають його адаптації? Запропонуйте власну програму підвищення рівня соціально-психологічної адаптації студента до вищої школи.
4. Складіть психологічний портрет «ідеального», на вашу думку, студента.
5. Інтелектуальна готовність першокурсників до навчання у ВНЗ.
6. Особистісна готовність першокурсників до навчання у вищій школі.
7. Психологічні передумови успішної дидактичної адаптації першокурсників до навчання у ВНЗ.

Методики для самопізнання і дослідження студентів

1. **Методика «Самооцінка адаптивності»** (модифікований варіант методики С.І. Болтвіця)

Інструкція. Методика передбачає відповіді на 8 запитань, кожне з яких має п'ять варіантів для вибору. Уважно прочитайте запитання і виберіть один із варіантів відповіді, який найбільше відповідає Вашому усвідомленню свого емоційного стану, перебігу пізнавальних процесів. Запишіть на окремому аркуші номер варіанта цього твердження.

1. Ваше розуміння навчального матеріалу.

1.1. Те, що вивчається на заняттях, мені зовсім не зрозуміле.

1.2. Із того, що вивчається на заняттях, я засвоїв тільки окремі поняття, питання.

1.3. Я розумію те, що вивчається, але мені важко його викласти.

1.4. Я можу викласти вивчене, коли навчальний матеріал пов'язаний із тим, що я вже знаю.

1.5. Навіть якщо навчальний матеріал цілком новий і здається дуже складним, мене, як правило, осяює несподівана думка, яка допомагає проникнути в його зміст.

2. Як Ви використовуєте навчальну допомогу?

2.1. Будь-яке з навідних запитань викладача ще більше заплутує мене.

2.2. Я відчуваю полегшення, коли викладач допомагає розпочати відповідь або підказує ті поняття, які постійно забуваються, хоча, на мій погляд, я їх розумію.

2.3. Під час відповіді я розраховую на допомогу викладача, оскільки самому вичерпно відповісти на запитання мені важко.

2.4. Допомога викладача, звичайно, сприяє якісному виконанню роботи, хоча і без неї, дарма що не так повно, я можу сам правильно виконати завдання.

2.5. Допомога викладача дає мені змогу ще раз упевнитись, що завдання (роботу) я виконаю правильно й вичерпно.

3. Чи допомагає Вам зразок або вже засвоєний спосіб навчальної діяльності для виконання подібного завдання (роботи)?

3.1. Ні, це не може мені допомогти.

3.2. За зразком або вже відомим мені способом я спробую виконати завдання хоча б частково.

3.3. За зразком або з використанням уже відомого способу я можу виконати завдання, якщо викладач мені постійно допомагатиме в цьому.

3.4. Зразок або засвоєний спосіб дій слугує мені надійною допомогою, проте в окремих сумнівних випадках і в разі труднощів я покладаюсь на підказку викладача.

3.5. Я легко і швидко виконаю завдання, якщо матиму зразок або якщо спосіб виконання подібної роботи мені вже відомий.

4. Чи цікаво Вам учитись?

4.1. Ні, жодне з навчальних завдань не викликає в мене інтересу.

4.2. Іноді цікаво виконувати тільки окремі завдання, проте, розпочавши роботу, дуже часто не хочеться діяти далі.

4.3. Учитись цікаво, якщо тільки викладач постійно підтримує інтерес роз'ясненням, жартами, підбадьоренням тощо.

4.4. Більшість завдань є по своїй суті цікавими, а тому тільки окремі з них я не довів до кінця.

4.5. Для мене будь-яке навчальне завдання цікаве, але чим воно складніше - тим краще.

5. *Яка у Вас працездатність у навчанні?*

5.1. Здебільшого я відчуваю себе виснаженим і тому не можу навіть розпочати виконувати завдання.

5.2. Розпочавши роботу, я найчастіше відчуваю втому, і тому це починає відвертати увагу.

5.3. Навіть удень відчуваю втомленість, сонливість, і тому, щоб успішно вчитись, мені потрібні тривалі перерви в роботі.

5.4. Я відчуваю себе працездатним протягом усіх занять, але на останніх, звичайно, продуктивність мислення трохи знижується.

5.5. У мене постійно висока працездатність, яка несильно може коливатися протягом дня.

6. *Який у Вас настрій?*

6.1. Коли я думаю про університетські справи, мене завжди охоплює занепокоєння, а іноді й страх.

6.2. Вранці, перед відвідуванням університету, мене часто щось лякає і непокоїть, але в університеті це минає.

6.3. В університеті я відчуваю себе невпевнено і здебільшого бажаю, щоб мене якнайменше помічали і викладачі, й однокурсники.

6.4. В університеті я спокійний і врівноважений, бо знаю, до чого треба прагнути і як цього досягти.

6.5. В університеті мені приємно навчатись, особливо коли на занятті викладач звертає на мене увагу, залучає до роботи, викликає відповідати перед аудиторією.

7. *Чи бувають у Вас головні болі?*

7.1. На заняттях я відчуваю постійні сильні головні болі.

7.2. Головні болі на заняттях виникають часто.

7.3. Так, іноді в мене болить голова.

7.4. Справді, іноколи в мене заболить голова, але це буває зрідка і б'льш швидко минає.

7.5. Ні, голова в мене на заняттях ніколи не болить.

8. *Який у Вас сон?*

8.1. Мене часто мучить безсоння, а коли засну, іноколи промовляю слова і фрази, розмовляю.

8.2. У мене неспокійний сон, я часто прокидаюсь увесь спітнілий і потім довго не можу заснути.

8.3. Сон у мене буває неспокійний, проте це трапляється зрідка.

8.4. Пригадую, один чи два рази був неспокійний сон, але відтоді це минуло.

8.5. Сон добре відновлює мої сили.

Обробка й аналіз результатів

За кожен із варіантів тверджень нараховуються бали, кількість яких відповідає його порядковому номеру (наприклад, варіант 1.1 — 1 бал, варіант

1.2 - 2 бали і т.д.) Інтерпретація результатів опитування проводиться на основі загальної суми балів. Рівень самооцінки адаптивності визначається за шкалою, наведеною в табл. 3.

Таблиця 3

**Шкала визначення рівнів адаптації студентів за методикою
«Самооцінка адаптивності»**

Сумарна кількість набраних балів за опитувальником	Цифрове позначення рівня	Значення
8-15	1	Відсутність адаптації
16-23	2	Первинний рівень адаптації
24-31	3	Помірний рівень адаптації
32-40	4	Виражений рівень адаптації

Для лонгітюдного вивчення стану адаптації першокурсників проводяться щомісячні опитування студентів за цією методикою. До того ж куратор або психолог, який проводить опитування вдруге, втретє, вчетверте і т.д., має змінити порядкові номери варіантів відповідей, які пропонуються студентам. Наприклад, варіанти відповідей на 3-є запитання 3.1, 3.2, 3.3, 3.4, 3.5 пред'являються у зворотному порядку: 3.5, 3.4, 3.3, 3.2, 3.1 або в довільно змішаному порядку: 3.2, 3.5, 3.3, 3.1, 3.4. При інтерпретації результатів попередні бальні значення варіантів відповідей зберігаються.

Для обліку одержаних даних за педагогічними, психологічними й клінічними показниками використовується форма, зразок якої подано у табл. 4.

Таблиця 4

Лонгітюдний облік педагогічних, психологічних і клінічних показників адаптації за методикою «Самооцінка адаптивності»

Показники	Номери запитань і варіантів відповідей; рівні адаптації	Дати обстеження			
Здатність до навчання:	1, 2, 3				
Розуміння навчального матеріалу	1.1 - 1.5				
Використання навчальної допомоги	2.1-2.5				
Перенесення засвоєного способу навчальних дій на виконання аналогічного завдання	3.1-3.5				
Психоемоційний статус:	4,5,6				
Вияв пізнавального інтересу	4.1 -4.5				
Працездатність	5.1-5.5				
Емоційний стан	6.1-6.5				
Клінічний статус:	7,8				
Головні болі	7.1-7.5				
Порушення сну	8.1-8.5				
Сумарні показники	1-8				
Рівні адаптації	1,2,3,4				

Як видно з наведеної табл. 4., лонгітюдний облік педагогічних, психологічних і клінічних показників адаптації за методикою «Самооцінка адаптивності» дає можливість систематично відстежувати дані про коливання рівнів адаптації першокурсників, пов'язаних як із перенапруженням і виснаженням адаптивних механізмів, так і зі зміною мікросоціальних умов.

2. Методика діагностики рівня суб'єктивного відчуття самотності

(Д. Рассела і М. Фергюсон)

Інструкція. Вам пропонується низка тверджень. Розгляньте послідовно кожне й оцініть з погляду частоти їхнього прояву стосовно до Вашого життя за допомогою чотирьох варіантів відповідей: «часто», «іноді», «рідко», «ніколи». Обраний варіант відзначте в табл. 5 знаком «+».

Таблиця 5

Текст опитувальника суб'єктивного відчуття самотності

Твердження	Часто	Іноді	Рідко	Ніколи
1. Я нещасливий, коли займаюся багатьма справами наодинці				
2. Мені ні з ким поговорити				
3. Для мене нестерпно бути таким самотнім				
4. Мені не вистачає спілкування				
5. Я відчуваю, начебто ніхто насправді не розуміє мене				
6. Я перебуваю в очікуванні, що люди зателефонують або напишуть мені				
7. Немає нікого, до кого я міг би звернутися				
8. Я зараз більше ні з ким не близький				
9. Ті, хто мене оточує, не поділяють моїх інтересів та ідей				
10. Я відчуваю себе покинутим				
11. Я не здатний бути розкутим і спілкуватися з тими, хто мене оточує				
12. Я відчуваю себе зовсім самотнім				
13. Мої соціальні стосунки і зв'язки поверхневі				
14. Я вмираю від туги за компанією				
15. Насправді, ніхто як слід не знає мене				
16. Я відчуваю себе ізольованим від інших				
17. Я нещасливий, адже мною знехтували інші				
18. Мені важко знаходити собі друзів				
19. Я відчуваю себе виключеним та ізольованим іншими				
20. Люди навколо мене, але не зі мною				

Обробка й аналіз результатів

Підраховується кількість кожного з варіантів відповідей. Сума відповідей «часто» збільшується на три, «іноді» - на два, «рідко» - на один і «ніколи» - на 0. Отримані результати додаються. Максимально можливий показник самотності - 60 балів.

Високий ступінь самотності - від 40 до 60 балів, від 20 до 40 балів - середній рівень самотності, від 0 до 20 балів - низький рівень самотності.

3. Словесний автопортрет

Щоб створити словесний автопортрет - багатогранний образ себе - спробуйте відповісти письмово на запитання:

Що я хочу? - Що я можу? - Для чого я існую?
 Що робити? - Як робити? - Для чого робити?
 Ким я був? - Що я зробив? - Ким я став? - Ким я хочу бути?

4. Вправа «Моя Я-концепція»

У сучасній психології «Я-концепція» розглядається як визначальний регулятор і спонука практичної діяльності людини, на основі чого вона взаємодіє з іншими людьми. Через це особливості «Я-концепції» викладача вищої школи обов'язково позначаються на виборі ним моделі управлінської поведінки, стилю педагогічного спілкування. Для викладача важливим є підвищення професійної самооцінки, зміцнення самоповаги, вироблення впевненості і віри в себе.

Пропонуємо таку вправу (виконувати її краще на окремому аркуші):

а) У кожному рядку диференціалу (табл. 6) зробіть помітку залежно від того, оцінюєте Ви себе ближче до лівого чи правого критерію. З'єднавши всі помітки, отримаєте свій особистісний профіль «Я-реальний» («Моє теперішнє Я»).

б) Так само оцініть «Моє ідеальне Я», тобто яким би Вам хотілось бути, якого образу прагнете. Побудуйте особистісний профіль «Я-ідеальний».

в) Спробуйте оцінити «Я, яким я найбільше собі не подобаюсь» і побудуйте особистісний профіль «Погане-Я».

г) Порівняйте три профілі, визначте ступінь задоволеності собою.

д) Попросіть однокурсників (своїх колег) оцінити Вас. Побудуйте усереднений профіль «Я - як мене оцінюють інші», порівняйте його з трьома попередніми та ступенем самозадоволення, і Ви отримаєте інформацію для роздумів.

Таблиця 6

Семантичний диференціал «Я-концепції»

	+3	+2	+1	0	-1	-2	-3	
Хороший								Поганий
Викликає повагу								Викликає зневагу
Оптимістичний								Песимістичний
Ввічливий								Нечемний
Самовпевнений								Невпевнений у собі
Товариський								Замкнутий
Активний								Пасивний
Альтруїстичний								Егоїстичний
Відвертий								Потайливий
Ерудований								Необізнаний
Гуманний								Нечуйний
Життєрадісний								Безрадісний
Мудрий								Нерозумний
Вольовий								Безвольний
Прогресивний								Консервативний

З віри в себе розпочинається переможний шлях самореалізації в професійній сфері. Похвала студентові та його «Я-концепції» - це ще й життєтворча сила його творчості в навчально-професійній діяльності. Варто пам'ятати: позитивна «Я-концепція» вчителя означає можливість формувального впливу на дитину, яка зростатиме впевненою у своїх силах, внутрішньо вільною, здатною до самореалізації.

5. Вправа «Внутрішній промінь» (за Н.В. Самоукіною)

Вправа виконується індивідуально; допомагає зняти втому, набутти внутрішньої стабільності.

Для того щоб виконувати вправу, треба прийняти зручну позу, сидячи або стоячи залежно від того, де вона буде виконуватися (в коридорі, під час заняття в аудиторії, у транспорті).

Уявіть, що всередині Вашої голови, у верхній її частині, виникає світлий промінь, що повільно і послідовно рухається зверху вниз і повільно, поступово висвітлює обличчя, шия, плечі, руки теплим, рівним світлом, яке розслаблює. На шляху руху променя розгладжуються зморшки, зникає напруга в ділянці потилиці, послаблюється складка на чолі, опускаються брови, «прохолоджуються» очі, послаблюються затиски в кутах губ, опускаються плечі, звільняються шия і груди. Внутрішній промінь ніби формує нову зовнішність спокійної, звільненої людини, задоволеної собою і своїм життям, майбутньою професією, навчанням і усіма навколо.

Виконайте вправу кілька разів - зверху вниз.

Виконуючи вправу, Ви отримаєте задоволення, навіть насолоду. Закінчуйте вправу словами: «Я став новою людиною! Я став молодим і сильним, спокійним і стійким! Я все буду робити добре!»

Рекомендована література

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. – К.: Либідь, 1998. – с. 372-380.
2. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003.
3. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
4. Державна програма розвитку освіти України на 2005-2010 роки: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 липня 2006 р. № 396-р.
5. Закон України «Про вищу освіту» //Освіта.–2002.–20-27 лют.–С.1-4.
6. Кузьмина Н.В. Понятие «педагогическая система» и критерии ее оценки: Методы пед. исследования: Учебн. пособие / Под ред. Н.В. Кузьминой – Л.: Изд. Лен. Университета, 1980.
7. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. – К.: Шкільний світ, 2001.
8. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб./З.Н.Курлянд, Р.І.Хмелюк, А.В.Семенова та ін.; За ред. З.Н.Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2005. – 399 с.

9. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Практикум: Навч. посіб. – К.: Каравела, 2008.-336с.
10. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Підручник. 2-е вид. – К.: Каравела, 2008.-352с.
11. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – К.: «Академвидав», 2006. – 352с. (Альма-матер).

Тема: 3.1. Професійне становлення особистості студента як майбутнього фахівця з вищою освітою

Мета: ознайомити магістрантів з психологічними закономірностями професійного становлення студента як майбутнього фахівця та психолого-педагогічними умовами для його особистісного зростання і професійного самоствердження.

План

1. Навчально-професійна діяльність як провідна, її ознаки.
2. Професіоналізація особистості студента як новоутворення студентського віку.
3. Фахова компетентність як показник психологічної готовності студента до професійної діяльності.
4. Роль самовиховання в професійному зростанні студента.

Основні поняття теми: навчально-професійна діяльність, «Я-концепція», ідентифікація, професіоналізація особистості, професійна спрямованість, професійна самооцінка. Фахова компетентність, самовиховання.

Запитання для самоаналізу та самоконтролю

1. Які завдання підготовки сучасного фахівця з вищою освітою?
2. В яких напрямках відбувається розвиток особистості студента як майбутнього фахівця і де його джерела?
3. Які труднощі зростання особистості фахівця з вищою освітою визначають сучасні психологи?
4. Чому пошук відповіді на питання про сенс життя допомагає юнакові перебороти кризу ідентичності? Чи згодні Ви з думкою, що кожен мусить знайти свій шлях саморозвитку і самовдосконалення?
5. Які чинники становлення професійної спрямованості особистості студента?
6. Чи потрібен профвідбір абітурієнтів до навчання у ВНЗ певного профілю?
7. Чи згодні Ви з визначенням навчально-професійної діяльності як процесу саморозвитку і самовиховання студентів? Чому?
8. Які труднощі зростання особистості фахівця з вищою освітою визначають сучасні психологи?
9. Яка роль позитивної «Я-концепції» студента в його професійному становленні?
10. Які сильні почуття пов'язані з «Я-концепцією»? Які ускладнення в професійному зростанні студента пов'язані з неадекватною самооцінкою?
11. Довести, що професійне становлення студента можна розглядати як зростання його особистості. Охарактеризувати показники професійної зрілості студента.

12. Які чинники становлення професійної спрямованості особистості студента?
13. Довести, що формування професійних здібностей має потрібну детермінацію: вроджені особливості нервової системи, вимоги діяльності, особистісні цінності.
14. Чи потрібен профвідбір абітурієнтів до навчання у ВНЗ певного профілю?

Індивідуальне завдання для самостійної роботи студентів

1. Довести, що професійне становлення студента можна розглядати як зростання його особистості. Охарактеризувати показники професійної зрілості студента.
2. Довести, що формування професійних здібностей має потрібну детермінацію: вроджені особливості нервової системи, вимоги діяльності, особисті цінності.
3. Проаналізуйте роки свого навчання у вищій школі й означте чинники, які позитивно впливали на процес вашого професійного становлення.
4. Складіть модель творчої особистості фахівця:
- щодо професійної діяльності;
  - щодо ставлення до інших людей;
  - щодо самого себе.

Психолого-педагогічні завдання

1. Викладач, спокійно вислухавши студента, байдуже вимовляє: «Сідай. Неправильно». У відповідь на прохання студента пояснити те, що йому незрозуміло, промовив: «Я вже це пояснював. А тепер думайте, для чого у Вас голова на плечах». *Чи правильно вчинив педагог? Чи може цей випадок стати причиною для підриву його авторитету? Як має поводити себе педагог, якщо студент відповідає неправильно?*
2. На першому курсі викладач педагогіки в одній з тем розповідав студентам, що не можна виганяти учня з класу, не можна лаяти його перед однокласниками і виставляти на посміховисько. Проте пізніше сам викладач дозволяв подібні дії щодо студентів. Наприклад, він міг не допустити студента на лекцію за спізнення, незважаючи на пояснення серйозної причини, специфіку вечірньої форми навчання. Така поведінка викладача спровокувала конфліктну ситуацію: студенти стали ігнорувати його вимоги. *Як це може позначитися на ставленні студентів до педагогічної професії? Як можна вирішити таку конфліктну ситуацію?*
3. Студент ігнорує вказівки викладача, робить усе по-своєму, не реагує на зауваження. Які мають бути дії викладача?
- а) з'ясувати мотиви впертості студента і, розуміючи їхню несуттєвість, застосувати звичайні адміністративні заходи;
  - б) в інтересах навчання намагатися переконати студента, викликати прихильність до себе, налаштувати на сприятливий діловий контакт для подальшої спільної роботи;
  - в) спробувати вплинути на студента через авторитетних для нього членів академічної групи;

г) спочатку подумати про те, що залежить від поведінки викладача, чи не робить він сам помилок, а вже потім з'ясувати, у чому правий і в чому неправий цей студент.

д) Ваш варіант.

Теми для самостійних досліджень, доповідей, рефератів

1. Самовиховання та самоосвіта у системі підготовки майбутнього педагога.
2. Доведіть, що істинний розвиток особистості студента – це насамперед саморозвиток, самовиховання.
3. Професійне самовизначення студентів протягом навчання у ВНЗ.
4. Розвиток професійної самосвідомості студентів у процесі навчання.

Методики для самопізнання і дослідження студентів

1. Мотивація професійної діяльності (методика К. Замфір у модифікації А. Реана)

Методику можна застосовувати для діагностики мотивації професійної діяльності, у т.ч. педагогічної. В її основу покладено концепцію про внутрішню і зовнішню мотивацію. Нагадаємо, що при внутрішній мотивації діяльність значуща для особистості сама по собі. Якщо ж в основі мотивації професійної діяльності лежить прагнення до задоволення інших потреб, які безпосередньо не стосуються самої діяльності (мотиви соціального престижу, зарплати і т.д.), то в цьому випадку йдеться про зовнішню мотивацію. Водночас зовнішні мотиви диференціюються на зовнішні позитивні і зовнішні негативні.

Інструкція. Прочитайте перераховані в таблиці мотиви професійної діяльності й оцініть їхню значущість для Вас за п'ятибальною шкалою.

Значущість мотивів професійної діяльності

Мотиви професійної діяльності	Дуже незначн. мірою	Досить незначн. мірою	Середн. мірою	Досить великою мірою	Дуже великою мірою
1. Грошовий зарібок	1	2	3	4	5
2. Бажання кар'єрного зростання, просування по роботі	1	2	3	4	5
3. Прагнення уникнути критики з боку керівників або колег	1	2	3	4	5'
4. Бажання оминати можливі покарання або неприємності	1	2	3	4	5
5. Потреба в досягненні соціального престижу і поваги тих, хто навколо	1	2	3	4	5
6. Задоволення від самого процесу і результатів праці	1	2	3	4	5
7. Можливість повнішої самореалізації саме в цій діяльності	1	2	3	4	5

Обробка й аналіз результатів

Підраховуються показники внутрішньої мотивації (ВМ), зовнішньої позитивної мотивації (ЗПМ) і зовнішньої негативної мотивації (ЗНМ) згідно з такими ключами:

$$ВМ = \frac{\text{оцінка п. 6} + \text{оцінка п. 7}}{2}$$

$$ЗПМ = \frac{\text{оцінка п. 1} + \text{оцінка п. 2} + \text{оцінка п. 5}}{3}$$

$$ЗНМ = \frac{\text{оцінка п. 3} + \text{оцінка п. 4}}{2}$$

Показником виразності кожного типу мотивації буде число, яке міститься в межах від 1 до 5 (можливе й дробове).

На підставі отриманих результатів визначається мотиваційний комплекс особистості. Мотиваційний комплекс є типом співвідношення трьох типів мотивації: ВМ, ЗПМ і ЗНМ.

До найкращих (оптимальних) мотиваційних комплексів варто віднести такі два типи сполучень: ВМ > ЗПМ > ЗНМ або ВМ = ЗПМ > ЗНМ.

Найгіршим мотиваційним комплексом є тип ЗНМ > ЗПМ > ВМ.

При інтерпретації треба враховувати не тільки тип мотиваційного комплексу, а й те, наскільки один тип мотивації перевершує інший за ступенем виразності.

Наприклад, не можна вважати абсолютно однаковими два наведені нижче мотиваційні комплекси: 1) ВМ=1, ЗПМ=2, ЗНМ=4; 2) ВМ=2, ЗПМ=3, ЗНМ=4.

Обидва комплекси належать до одного неоптимального типу: ЗНМ > ЗПМ > ВМ. Проте видно, що перший мотиваційний комплекс особистості більш негативний, ніж другий. У другому випадку при однакових показниках ЗНМ відбувається підвищення показників зовнішньої позитивної і внутрішньої мотивації.

2. Тест СЛК - суб'єктивної локалізації контролю

(модифікація за С.Р. Панталеєвим, В.В. Сталіним шкали Дж. Роттера)

Поняття локусу контролю в психології пов'язане з працями американського психолога Дж. Роттера, який запропонував розрізняти людей залежно від того, де вони локалізують контроль над важливими для себе подіями. Існує два протилежні типи такої локалізації (локуси контролю) - інтернальний і екстернальний.

У першому випадку людина вважає, що події, які відбуваються з нею, насамперед залежать від її особистісних якостей (компетентність, цілеспрямованість, рівень здібностей тощо) і є результатом її власної діяльності. У другому випадку людина переконана, що її успіхи чи невдачі є результатом дії зовнішніх сил (удача, випадковість, тиск оточення, інші люди тощо).

Опитувальник СЛК містить 32 пункти (26 робочих і 6 маскувальних), побудованих за принципом вимушеного вибору одного з двох тверджень, і утворює одномірну шкалу, що дає узагальнений показник локусу контролю. Він призначений для вимірювання локусу контролю в студентів.

Інструкція. Виберіть із кожної пари одне (і лише одне) висловлювання, з яким Ви більш згодні, та позначте відповідну йому букву на бланку відповідей.

Текст опитувальника

1. а) негативні наслідки виховання дітей часто пов'язані із зайвою суворістю батьків;

- б) нині неблагополуччя дітей великою мірою залежить від того, що батьки недостатньо суворі до них.
2. а) багато нещастя у житті людей пов'язані з відсутністю таланту;
б) невдачі людей - результат їхніх власних помилок.
3. а) більшість недоліків у роботі сфери обслуговування зумовлені тим, що ми погано з ними боремося;
б) найближчим часом покращити сферу побутового обслуговування майже неможливо.
4. а) до людей ставляться так, як вони того заслуговують;
б) на жаль, позитивні якості людини часто є невизнаними, як би вона не старалася.
5. а) спокійне життя студента на факультеті залежить від його взаємин із дирекцією;
б) у сумлінного студента не буває конфліктів із дирекцією.
6. а) скарги на те, що викладачі несправедливі до студентів, іноді бувають обґрунтованими;
б) більшість студентів не усвідомлюють, що їхні оцінки здебільшого залежать від випадковості.
7. а) без талану ніхто не може досягти значних успіхів у житті;
б) якщо здібна людина не домоглася значного успіху, то вона не використала всіх своїх можливостей.
8. а) як би Ви не старались, проте деяким людям Ви не сподобаєтесь;
б) люди, які не подобаються іншим, просто не вміють жити у згоді з усіма навколо.
9. а) спадковість відіграє головну роль у формуванні особистості;
б) людину формує її життєвий досвід.
10. а) мій досвід переконує, якщо щось має відбутися, то воно відбудеться;
б) я переконався, що прийняття рішень – це краще, ніж сподівання на випадок.
11. а) у житті студента, який завжди ретельно готується до занять, рідко буває несправедлива оцінка;
б) систематичні заняття – зайва трата сил, оскільки екзамен – це своєрідна лотерея.
12. а) успіху досягають завдяки серйозній праці, він мало пов'язаний із удачею;
б) щоб добре вчитися, треба своєчасно опинитися в потрібному місці.
13. а) думка студента буде врахована, якщо вона вмотивована;
б) студенти практично не впливають на рішення дирекції.
14. а) що б я не планував, майже переконаний, що зможу це здійснити;
б) мені не завжди вдається здійснити те, що планую зробити.
15. а) є такі люди, в яких немає нічого доброго;
б) у кожного є щось хороше.
16. а) якщо прийняти правильне рішення, то досягнення бажаного майже не залежить від обставин;
б) ми можемо прийняти рішення за допомогою ворожіння.
17. а) стати керівником нерідко може той, кому пощастить;

- б) необхідні спеціальні здібності, щоб примусити людей виконувати потрібне.
18. а) події у світі залежать від сил, якими ми не можемо керувати;
б) беручи активну участь у політиці й суспільних справах, люди можуть контролювати світові події.
19. а) якщо в гуртожитку нудно, значить, студентська рада погано працює;
б) зробити в гуртожитку життя веселим і цікавим - залежить від нас самих.
20. а) більшість людей не усвідомлює, наскільки їхнє життя залежить від випадку;
б) насправді не існує такого явища, як талан.
21. а) людина іноді має право на помилку;
б) зазвичай краще приховати свої помилки.
22. а) важко зрозуміти, чому ми подобаємося деяким людям;
б) скільки друзів ти матимеш залежить від того, що ти за особистість.
23. а) неприємності, які з нами трапляються, збалансовані успіхами;
б) найчастіше лиха доля - результат невігластва і лінощів, а не відсутності здібностей.
24. а) аспірант – це в минулому здібний працелюбний студент;
б) щоб вступити до аспірантури, потрібні зв'язки.
25. а) іноді я не можу зрозуміти, на підставі чого викладачі виставляють оцінки;
б) є прямий зв'язок між старанням і оцінкою.
26. а) справжній лідер у колективі сподівається на здатність кожного самотійно вирішити, що йому робити;
б) справжній лідер у колективі визначає, що потрібно робити кожному.
27. а) добровільно працюючи тепер, я забезпечую собі майбутні наукові здобутки;
б) більшість наукових відкриттів – результат несподіваного осяяння.
28. а) не раз я відчував, що мало впливаю на події, які зі мною трапляються;
б) я майже не вірю, що фортуна відіграє важливу роль у моєму житті.
29. а) люди самотні тому, що не стараються бути дружелюбними;
б) не багато користі від намагання бути приємним людям, адже якщо ти їм до вподоби, то й так подобаєшся.
30. а) у вищій школі невинувато багато часу приділяють фізкультурі;
б) заняття спортом – кращий спосіб виховання характеру.
31. а) усе, що зі мною трапляється, - наслідок моїх дій і вчинків;
б) інколи мені здається, що моє життя відбувається саме собою.
32. а) рядовому студентові важко зрозуміти, на основі чого дирекція приймає свої рішення;
б) найчастіше студенти самі винні, якщо дирекція вживає суворих заходів.

Обробка й аналіз результатів

За кожен збіг Вашої відповіді з ключем нараховується один бал.

Інтернальні альтернативи: 2-б, 3-а, 4-а, 5-б, 6-а, 7-б, 8-б, 10-б, 11-а, 12-а, 13-а, 14-а, 16-а, 17-б, 18-б, 19-б, 20-б, 22-б, 23-б, 24-б, 25-б, 27-а, 28-б, 29-а, 31-а, 32-б.

Екстернальні альтернативи: 2-а, 3-б, 4-б, 5-а, 6-б, 7-а, 8-а, 10-а, 11-б, 12-б, 13-б, 14-б, 16-б, 17-а, 18-а, 19-а, 20-а, 22-а, 23-а, 24-б, 25-а, 27-б, 28-а, 29-б, 31-б, 32-а.

Маскувальні пункти: 1, 9, 15, 21, 26, 30.

Показником суб'єктивної локалізації контролю є сума вибраних тестових інтернальних альтернатив. Оскільки опитувальник містить 26 робочих пунктів, то значення шкали мають 27 градацій (від 0 до 26).

Значення 26 відповідає максимально інтернальному контролю, 0 - максимально екстернальному. Аналізується співвідношення між інтернальними й екстернальними альтернативами.

Дослідження показують, що інтернали проявляють велику відповідальність і соціальну активність. Вони, на відміну від екстернатів більш послідовні в своїй поведінці. Також у інтерналів часова перспектива охоплює переважно ширшу зону як у майбутньому, так і в минулому, до того ж ця зона насичена значною кількістю подій. Інтернали виявляють більшу когнітивну активність. Вони приймають послідовніші і продуктивніші рішення у випадках, пов'язаних із ризиком. До того ж інтернали виявляють більшу готовність відкласти легкодоступну миттєву втіху задля досягнення віддаленого ціннішого блага.

Інтернали більше, ніж екстернали, переконані, що найправильніший шлях до високої продуктивності - це старанна праця, а висока продуктивність сприяє отриманню «винагороди». Стиль керівництва екстернала більш директивний і частіше базується на негативних санкціях. Є дані, що інтернали в навчанні як у середній, так і у вищій школі успішніші.

Інтернальність позитивно корелює з соціальною відповідальністю, усвідомленням сенсу і цілей життя. Інтернали більш домінантні, відповідальні й соціабельні, ніж екстернали. Вони (на основі досліджень Кеттела) емоційніші, стабільніші, довірливіші, більш сердечні і комунікабельні, у них краще розвинуті мораль і сила волі.

У цілому екстерналам більше притаманна підозрілість, тривожність, депресивні стани, агресивність, конформізм, догматизм, авторитарність, безпринципність, цинізм, схильність до ошукування й обману.

3. Методика вивчення мотивації досягнення цілі та успіху (за Т. Елерсом)

Інструкція. Наведено 41 питання, на кожне з яких потрібно відповісти «так» або «ні»:

1. Коли є вибір між двома варіантами, його краще зробити швидше, ніж відкласти на певний час
2. Я легко роздратовуюсь, коли помічаю, що не можу на всі 100% виконати завдання.
3. Коли я працюю, це виглядає так, ніби я «все ставлю на карту».
4. Коли виникає проблемна ситуація, я найчастіше вирішую її одним з останніх.
5. Коли в мене два дні підряд немає ніяких справ, я втрачаю спокій.
6. У деякі дні мої успіхи нижче від середніх.
7. До себе я вимогливіший, ніж до інших.
8. Я доброзичливіший, ніж інші.

9. Коли я відмовляюсь від складного завдання, то потім суворо засуджую себе, бо знаю, що, вирішивши проблему, досягнув би успіху.
10. У процесі роботи я потребую робити невеликі паузи для відпочинку.
11. Наполегливість - це не головна моя риса.
12. Мої досягнення в праці не завжди однакові.
13. Мене більше цікавить інша робота, ніж та, якою я займаюсь.
14. Несхвалення стимулює мене сильніше, ніж похвала.
15. Я знаю, що мої колеги вважають мене діловою людиною.
16. Перешкоди роблять мене рішучішими.
17. У мене легко пробудити честолюбство.
18. Коли я працюю без натхнення, це, зазвичай, помітно.
19. При виконанні роботи я не розраховую на допомогу інших.
20. Деколи я відкладаю те, що мав би зробити зараз.
21. Потрібно розраховувати тільки на самого себе.
22. В житті мало речей, важливіших за гроші.
23. Завжди, коли мені потрібно виконати важливе завдання, я ні про що інше не думаю.
24. Я менш честолюбний, ніж інші.
25. Наприкінці відпустки (канікул) зазвичай радію, що скоро вийду на роботу (навчання).
26. Коли я маю бажання працювати то роблю це краще і більш кваліфіковано за інших.
27. Мені простіше і легше спілкуватися з людьми, які можуть старанно працювати.
28. Коли в мене немає справ, я відчуваю, що мені ніяково.
29. Мені доводиться виконувати відповідальну роботу частіше, ніж іншим.
30. Коли мені доводиться вирішувати проблему, я намагаюсь робити це якомога краще.
31. Мої друзі деколи вважають мене лінивим.
32. Мої успіхи певною мірою залежать від моїх колег.
33. Немає сенсу протидіяти волі керівника.
34. Іноді не знаєш, яку роботу доведеться виконувати.
35. Коли щось не вдається, мені не вистачає терпіння.
36. Я завжди звертаю мало уваги на свої досягнення.
37. Коли я працюю спільно з іншими, моя робота дає більші результати, ніж робота інших.
38. Більшість того, за що берусь, я не доводжу до кінця.
39. Я заздрю людям, які не перевантажені роботою.
40. Я не заздрю тим, хто прагне влади й достатку.
41. Коли я певен, що стою на правильному шляху, для доказів своєї правоти я роблю усе можливе.

Обробка й аналіз результатів

Ви отримали по 1 балу за відповіді «так» на такі запитання: 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 14, 15, 16, 17, 21, 22, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 37, 41.

Ви також отримали по 1 балу за відповіді «ні» на запитання 6, 13, 18, 20, 24, 31, 36, 38, 39. Відповіді на запитання 1, 11, 12, 19, 23, 33, 34, 35, 40 — не враховуються.

Підрахуйте суму набраних балів:

від 1 до 10 балів: низька мотивація до успіху;

від 11 до 16 балів: середній рівень мотивації;

від 17 до 20 балів: достатньо високий рівень мотивації;

більше за 21 бал: дуже високий рівень мотивації до успіху.

Результат тесту «Мотивація до успіху» потрібно аналізувати разом із результатами тесту «Мотивація до уникнення невдач» і тесту «Готовність до ризику».

Дослідження показали, що люди, які достатньо сильно орієнтовані на успіх, віддають перевагу середньому рівню ризику. Ті ж, що бояться невдач, віддають перевагу малому чи, навпаки, надто високому рівню ризику. Чим вища мотивація людини до успіху - досягнення мети, тим нижча готовність до ризику. До того ж людям, налаштованим на успіх, притаманно уникати великого ризику. Ті, хто орієнтовані на успіх і мають високу готовність до ризику рідше потрапляють у нещасні випадки, аніж ті, які мають високу готовність до ризику, але високу мотивацію до уникнення невдач (захист). І навпаки, коли в людини є висока мотивація до уникнення невдач (захист), то це перешкоджає налаштуванню на успіх, тобто досягненню цілі.

4. Методика вивчення оцінки мотивації уникнення невдач (за Т. Елерсом)

Цей тест дає змогу оцінити рівень захисту особистості, мотивацію до уникнення невдач, страху перед невдачею.

Інструкція. Пропонуємо список слів із 30 рядків, по 3 слова в кожному. У кожному рядку виберіть тільки одне з трьох слів, яке найточніше Вас характеризує, і позначте його.

Обробка й аналіз результатів

Ви отримуєте по 1 балу лише за ті комбінації цифр, що наведені в ключі (перша цифра перед похилою рискою означає номер рядка таблиці, друга цифра після похилої - номер стовпця). Наприклад, 1/2 означає, що слово, яке отримало 1 бал, міститься у першому рядку і в другому стовпці таблиці («пильний»). Інші вибори балів не отримують.

Тестові завдання оцінки мотивації уникнення невдач

	1	2	3
1	сміливий	пильний	підприємливий
2	лагідний	боязкий	упертий
3	обережний	рішучий	песимістичний
4	непостійний	безцеремонний	уважний
5	нерозумний	боягузливий	нерозсудливий
6	спритний	жвавий	хвацький
7	холоднокровний	мінливий	хвацький
8	стрімкий	легковажний	боязкий
9	безпечний	манірний	непередбачливий

10	оптимістичний	сумлінний	чуйний
11	меланхолічний	сумнівний	нестійкий
12	боязливий	недбалий	схвильований
13	необачний	тихий	боязкий
14	уважний	нерозважний	сміливий
15	розсудливий	швидкий	мужній
16	підприємливий	обережний	передбачливий
17	схвильований	неуважний	несміливий
18	малодушний	необережний	безцеремонний
19	лякливий	нерішучий	нервовий
20	виконавчий	відданий	роздратований
21	передбачливий	жвавий	відчайдушний
22	приборканий	байдужий	недбалий
23	обережний	безтурботний	терпеливий
24	розумний	дбайливий	хоробрий
25	передбачуваний	відчайдушний	сумлінний
26	поспішний	лякливий	безтурботний
27	розсіяний	необачний	песимістичний
28	обачний	розсудливий	заповзятий
29	тихий	неорганізований	боязкий
30	оптимістичний	пильний	безтурботний

Ключ: 1/2; 2/1; 2/2; 3/1; 3/3; 4/3; 5/2; 6/3; 7/2; 7/3; 8/3; 9/1; 9/2; 10/2; 11/1; 11/2; 12/1; 12/3; 13/2; 13/3; 14/1; 14/1; 16/2; 16/3; 17/3; 18/1; 19/2; 20/1; 20/2; 21/1; 21/1; 22/1; 23/3; 24/1; 24/2; 25/1; 26/2; 27/3; 28/1; 28/3; 29/3; 30/2.

Чим більша сума балів, тим вищий рівень мотивації до уникнення невдач, захисту: *від 2 до 10 балів:* низька мотивація до захисту; *від 12 до 15 балів:* середній рівень мотивації; *від 17 до 20 балів:* високий рівень мотивації; *більше 20 балів:* дуже високий рівень мотивації до уникнення невдач, захисту.

5. Вправа «Карта моїх цілей»

Скопіюйте рис.3 «Карта моїх цілей» у своєму зошиті для самостійної роботи.

Щоб мені сюди, потрібно.	Зупинка 2	Щоб мені сюди, потрібно.	Зупинка 4	Щоб мені сюди, потрібно.
1	2	3	4	5
Зупинка 1	Щоб мені сюди, потрібно.	Зупинка 3	Щоб мені сюди, потрібно.	Зупинка 5

Рис. 3 «Карта моїх цілей»

Кінцева мета - куди Ви прагнете.

Зупинка на карті - це ті місця, які треба відвідати, проміжні цілі, яких треба досягти на своєму шляху до кінцевої мети.

Протягом вивчення курсу (на практичних заняттях) відмічати своє просування до кінцевої мети.

6. Вправа «Раціональне використання часу»

Щоб виявити, що Вам заважає раціонально використовувати свій час, до кожного висловлювання напишіть не менше 5 закінчень:

«У мене дуже мало часу, тому що...»

«Я мав би більше часу, якби...»

«Я витрачаю дуже багато часу нераціонально (даремно), тому що...»

«Я дуже мало впливаю на планування свого часу, тому що...»

Якщо Ви добре поміркуєте над питаннями і Вашими відповідями, Ви з'ясуєте, що Вам заважає оптимальній самоорганізації.

7. Вправи на визначення індивідуальних особливостей уяви студентів

Вправа 1. Зі слів «дерево», «будинок», «діти», «вікно» скласти якнайбільше речень. У кожне речення мають входити всі подані слова.

Вправа 2. Дано слова: «кабінет», «ключ», «капелюх», «сторож», «дощ», «човен», «троянда», «крокодил». Скласти невелику розповідь. Потім студенти зачитують отримані результати.

Вправа 3. Намалювати: а) фантастичне дерево; б) фантастичну тварину. Визначити, за допомогою яких засобів створені нові образи. Придумати їм назви.

Вправа 7. Студентам дають початок розповіді: «Іван Петрович, викладач історії, ввійшов до аудиторії. Усе, як звичайно: студенти піднялися, вітаючи його. На дошці висять карти. Раптом...» Продовжити розповідь.

Аналіз результатів Враховується точність виконання завдання, кількість відповідей і оригінальність ідей, а також їхня обґрунтованість.

Рекомендована література

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. – К.: Либідь, 1998. – с. 372-380.
2. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. С. 8-24.
3. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
4. Державна програма розвитку освіти України на 2005-2010 роки: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 липня 2006 р. № 396-р.
5. Закон України «Про вищу освіту» //Освіта.–2002.–20-27 лют.–С.1-4.
6. Кузьмина Н.В. Понятие «педагогическая система» и критерии ее оценки: Методы пед. исследования: Учебн. пособие / Под ред. Н.В. Кузьминой – Л.: Изд. Лен. Университета, 1980.
7. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. – К.: Шкільний світ, 2001.

8. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб./З.Н.Курлянд, Р.І.Хмельюк, А.В.Семенова та ін.; За ред. З.Н.Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2005. – 399 с.
9. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Практикум: Навч. посіб. – К.: Каравела, 2008.-336с.
10. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Підручник. 2-е вид. – К.: Каравела, 2008.-352с.
11. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – К.: «Академвидав», 2006. – 352с. (Альма-матер).

Тема: 3.2. Психологія студентської групи

Мета: ознайомити студентів магістратури із закономірностями розвитку студентської групи та її психологічними особливостями.

План

1. Психологічні особливості студентської групи та її структура.
2. Розвиток студентської групи, характеристика студентського колективу.
3. Міжособистісні стосунки у студентській групі.
4. Проблема керівництва та лідерства у групі, функції студентського лідера.
5. Мета, завдання та психологічні особливості студентського самоврядування.

Основні поняття теми: студентська академічна група, референтна група, студентський колектив, міжособистісні стосунки, конформізм, навіюваність, ідентифікація, наслідування, громадська думка, соціальна фасилітація, соціальна інгібіція, атракція, соціальне порівняння, соціальна репрезентація, лідер, лідерство, керівництво.

Запитання для самоаналізу та самоконтролю

1. Визначити ознаки студентської групи як соціального організму, що розвивається. Які чинники забезпечують (або гальмують) цей процес?
2. Охарактеризувати студентську групу як колективного суб'єкта спільної діяльності і спілкування. Визначити соціально-психологічні ознаки групи як колективу.
3. Які виділяють показники рівня розвитку студентської групи?
4. Порівняти поняття конформізм і навіюваність. Чим зумовлений конформізм?
5. Чи правильна думка, що конформізму найбільше піддаються: дуже дисципліновані люди, більш-менш розумні люди; люди, які нестійкі до стресу, емоційно залежні люди, психічно неврівноважені люди, фізично непривабливі люди? (за О.Є.Сапоговою).
6. Охарактеризувати типи конформізму в студентському середовищі.
7. Яка роль лідера в згуртуванні студентського колективу?
8. Як можна пояснити, що лідер студентської групи не обов'язково відмінник навчання?
9. Обирати чи призначати керівника студентської академічної групи: позиція “за” і “проти”?
10. Яка роль куратора студентської академічної групи в її становленні, розвитку і функціонуванні?

11. Якою є послідовність проведення соціометричного дослідження в академічній групі?
12. Як впливає соціометричний статус на самопочуття студента в групі?
13. Чи варто зважати на гендерні аспекти розвитку колективу?
14. Як забезпечити гармонійні взаємовідносини між студентами в академічній групі? Яку роль у цьому процесі має посідати куратор?
15. Чому в сучасних умовах студентське самоврядування в університеті та гуртожитку є радше виняток, ніж правило? Як Ви поясните власну громадську позицію у своїй групі?

Індивідуальне завдання для самостійної роботи студентів

1. Довести, що спілкування та спільна діяльність у студентській групі є джерелом становлення колективних взаємин.
2. Проаналізувати та висловити своє ставлення до висловлювання В.О.Сухомлинського: “У кожного вихованця є сильні та слабкі сторони. Впливати на людину через колектив потрібно тонко та непомітно”. Чи можете навести приклад такого впливу (або протилежного) з життя Вашої групи?
3. Проаналізуйте особливості розвитку студентського колективу, який Ви добре знаєте з погляду діалектики його становлення.
4. Складіть план власного самовиховання на семестр і обговоріть його з однокурсниками.
5. Зробіть критичний аналіз прояву чинників антигуманістичного характеру, які впливають на взаємовідносини у студентському колективі.
6. На розв’язання яких проблем спрямована діяльність студентського самоврядування?

Психолого-педагогічні завдання:

1. Староста академічної групи не є її неформальним лідером, проте усіляко Вам сприяє. Група засуджує його поведінку стосовно Вас. *Як Ви побудуєте своє спілкування зі старостою? З групою?*
2. Перед початком навчального року дирекція призначила серед першокурсників старосту. Було чітко визначено його функціональні обов'язки, проінструктовано, що і як потрібно йому робити. Проте група не визнала цього наказу і не прийняла старосту, який намагався втілювати стандартні вимоги адміністрації. Виник конфлікт між студентами і дирекцією. *Що потрібно зробити, щоб припинити конфлікт? Старосту групи потрібно обирати чи призначати? Від чого це, залежить?*
3. Староста академічної групи, де Ви ведете практично-семінарські заняття, не є неформальним лідером групи. Він неодноразово влаштовував протидію в організаційній роботі з групою (зрив консультації, неточність передачі важливої для групи інформації тощо). *Як Ви побудуєте стратегію і тактику спілкування з ним? А якщо староста - неформальний лідер?*
4. Під час семінарського заняття відповідь однієї студентки була різко розкритикована однокурсником («не сказано головного», «наговорено казна-що, «де можна було знайти таку нісенітницю?» тощо). На це викладач ніяк не зреагував. На наступному занятті «опоненти» помінялися місцями і студентка намагалася «віддячити» своєму однокурснику так само. Конфлікт поглибився.

Яка можлива причина такої різкої критики? Як це може позначитися на міжособистісних стосунках у групі? Чому викладач не помітив конфлікту? Як потрібно було діяти йому в цій ситуації? Яка роль студентів групи у вирішенні міжособистісних конфліктів?

Теми для самостійних досліджень, доповідей, рефератів

1. Студентське самоврядування як засіб формування педагогічної культури.
2. Педагогічна діагностика в роботі куратора академічної групи.
3. Чому в сучасних умовах студентське самоврядування в університеті та гуртожитку є радше виняток, ніж правило? Як Ви поясните власну громадську позицію у своїй групі?
4. Обирати чи призначати керівника студентської академічної групи: позиція «за» і «проти».
5. Розробити рекомендації кураторові групи щодо шляхів оптимізації міжособистісних взаємин і згуртування студентського колективу (маючи на увазі Вашу групу).
6. Розвиток взаємин у студентській академічній групі.
7. Шляхи формування сприятливого соціально – психологічного клімату в студентській академічній групі.

Методики для самопізнання і дослідження студентів

1. Тест «Який Ви колега?»

Інструкція. Від того, які ми (доброзичливі, щирі, люб'язні, готові допомогти та ін.), залежать не тільки симпатії тих, хто навколо, але й атмосфера на робочому місці. Який Ви колега? Чи подобається Ви іншим, як до Вас ставляться люди? Якщо хочете про це дізнатися, відповідайте на 10 питань цього тесту. На кожне питання виберіть ту відповідь, яка найточніше відповідає Вашій думці.

1. Як ставляться Ваші батьки до авторитетних для них людей (лікарі, вчителі та ін.)?

- А. Довіряють їм, вважаючи, що вони знають свою справу.
- Б. Критичне ставлення.
- В. Ставлення до них залежить від їхніх особистісних рис.

2. Співробітник працює дуже повільно і Вам доводиться виконувати за нього роботу. Як Ви це сприймаєте?

- А. Відчуваєте, що Вас використовують (експлуатують), і знижуєте темп.
- Б. Розумієте, що не всі можуть працювати однаково, і допомагаєте колезі.
- В. Намагаєтесь розподілити між собою роботу так, щоб, незважаючи на різницю темпів, вона виконувалася всіма.

3. Із трьох наведених ситуацій (рис. 4.) виберіть ту, яка правильніше визначає Ваше (Я) ставлення до начальника (викладача) — (Н) і колег (однокурсників) - (К).

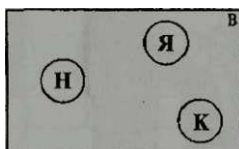
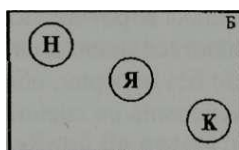
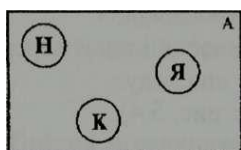

Рис. 4. Ваше (Я) ставлення до викладача (Н) і однокурсників (К)

4. У співробітника якісь неприємності, і він постійно помиляється. Яке Ваше ставлення до нього?

А. Думаєте, що приватні проблеми треба залишити вдома, і ставитеся до нього без поблажливості.

Б. Пропонуєте: «Зробимо перерву і розкажеш мені, що тебе так непокоїть. Від цього тобі стане легше».

В. «Передай мені ці справи, з якими ти сьогодні не можеш упоратися, я їх зроблю сам».

5. Троє людей на малюнку спілкуються на роботі. Про що розказує співробітниця своєму колезі? (див. рис. 5.).

Рис. 5. Спілкування на роботі

А. Каже, що не дуже добре себе почуває, у неї дуже болить голова.

Б. Про домашні неприємності.

В. Розповідає про неприємну розмову з начальником (викладачем).

6. Яким чином Ви намагаєтеся «перепочити» протягом робочого дня?

А.Робите кілька коротких перерв «на каву».

Б. Розслаблюєтеся дещо довше під час обідньої перерви.

В.Працюєте без перерви, обідаєте «на ходу».

7. Про що свідчить ця сцена? (див. рис. 6).

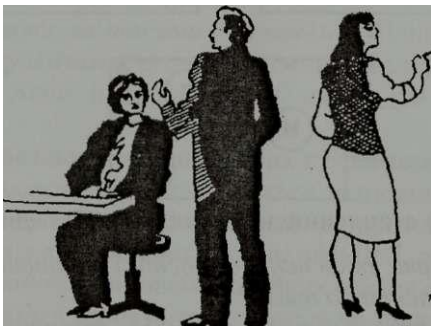

Рис. 6. Сцена на роботі

А. Співробітники говорять про колегу, що стоїть до них спиною.

Б. Розмовляють про те, що їй взагалі не цікавить.

В. Ця жінка тут виявилася випадково.

8. Вашій близькій знайомій вдалося просунути по службі ще й завдяки тому, що вона спокійно і по-діловому довела директору некомпетентність її безпосереднього начальника. Як Ви оцінюєте її поведінку?

А. Вона досягла успіху ціною іншої людини.

Б. Не було в цьому нічого поганого - в роботі цінується насамперед компетентність.

В. Свої зауваження вона повинна була зробити своєму безпосередньому начальникові.

9. Як часто протягом останніх трьох днів Ви говорили щось недобррозичливе про інших, наприклад: «Вона знову одяглася, як папуга».

А. Жодного разу або один раз.

Б. 2-4 рази.

В. 5 разів, а може, й більше.

10. Подруга купила собі нову сукню і хотіла б почути Вашу думку. Сукня Вам не сподобалася. Як Ви реагуєте?

А. Не бажаю зіпсувати їй настрій і говорю: «Справді красиво».

Б. «Мені не подобається, але це справа смаку».

В. Не бажаю її образити і одночасно бути нещирою, говорю: «Скажу тобі, коли звикну».

Обробка й аналіз результатів

У табл. 7 позначити вибрані Вами відповіді, а потім підрахувати бали.

Таблиця 7

Оцінка виконання тесту «Який Ви колега?»

№ питання	А	Б	В
1	2	1	3
2	1	3	2
3	1	2	3
4	1	2	3
5	3	2	1
6	1	3	2
7	1	3	2
8	1	3	2
9	3	2	1
10	1	2	3

25-30 балів. Ви ідеальний співробітник. Усі навколо високо цінують Вашу відвертість і щирість. Не обговорюєте колег за їхньою спиною. Ви завжди готові допомогти, замінити, якщо у когось справді неприємності. Проте іноді дозволяєте іншим використовувати Вас. Усі Вас поважають і люблять. Ви не слухаєте пліток, не заздрите багатству, просто - унікал...

16-24 бали. Вас любить начальник і більшість колег, можливо, тому, що Вам вдається зберігати хороший настрій, психічну рівновагу. Ви вмієте згладжувати напругу в робочому колективі. Проте чи не дуже поспішно Ви схвалюєте рішення начальства? Не замовчуєте те, що Вам не подобається?

10-15 балів. Коли-небудь Ви ставили собі запитання, чому, незважаючи на солідні знання і професійну кваліфікацію, Ви не відчуваєте симпатії своїх колег? Дуже часто підставою для ворожості є відсутність внутрішньої впевненості у собі - різновиду комплексу неповноцінності. Щоб стати хорошим колегою, Ви повинні вірити в себе, підвищити почуття власної гідності, а тоді й колеги поступово змінять своє ставлення до Вас.

2. Тест на об'єктивність

За допомогою цього опитувальника оцінюють здатність людини об'єктивно характеризувати інших, їхні позитивні і негативні сторони, досягнення. Ця якість особливо важлива для керівника, однією з управлінських функцій якого є контроль і оцінка результатів трудової діяльності та особистості учасника трудового колективу.

Інструкція. В опитувальнику є 12 різних життєвих ситуацій, пов'язаних зі сприйняттям і оцінкою людей. На кожен з них можна відреагувати кількома способами. Виберіть з трьох можливих варіантів одну реакцію, яка для Вас є найбільш сприйнятливою в цій ситуації.

1. На Ваш погляд, ті люди, які завжди особливо ретельно дотримуються прийнятих правил поведінки і ніколи не відрікаються від гарного тону:

- а) ввічливі і приємні в спілкуванні;
- б) суворо виховані;
- в) власне кажучи, нещирі і за всім цим старанно приховують свій справжній характер?

2. Ви знаєте подружню пару, яка ніколи не свариться. Як Ви гадаєте, вони:

- а) щасливі;
- б) байдужі один до одного;
- в) приховують свої взаємини від сторонніх людей, не довіряють один одному?

3. Припустимо, що Ви вперше бачите якусь людину, і вона відразу починає розповідати Вам анекдоти, жарти. Яка вона?

- а) жартівник, дотепник;
- б) відчуває себе невпевнено у Вашій компанії і в такий спосіб намагається подолати неприємний для себе стан;
- в) просто хоче справити приємне враження.

4. Ви розмовляєте з кимось на тему, яка, здавалося б, має цікавити Вас обох. Ваш співрозмовник супроводжує розмову жестикуляцією (рухами рук). Про що це, на Ваш погляд, свідчить?

- а) про його внутрішнє хвилювання;
- б) про те, що він занадто втомився, виснажений;
- в) про те, що він нещирий.

5. Ви вирішили краще пізнати когось зі своїх знайомих. Найкраще це зробити:

- а) запросивши його в якусь компанію;
- б) поспостерігати за ним у якій-небудь справі;
- в) подивитися, як він поводить себе в конфліктній, емоційно напруженій ситуації.

6. Вам трапилося бути в ресторані з людиною, яка, на Вашу думку, дає офіціантові занадто великі чайові. Як Ви гадаєте, чому вона так чинить?
- а) хоче справити враження на інших;
  - б) хоче завоювати довіру офіціанта;
  - в) вона - просто за вдачею добра і щедра людина.
7. Ви знаєте людей, які самі ніколи першими не розпочинають розмови. Які вони, на Вашу думку, насправді?
- а) потайливі і не розмовляють, щоб не видати себе;
  - б) занадто сором'язливі;
  - в) недовірливі і бояться, що скажуть щось не так і їх образять.
8. Деяких людей можна оцінити лише за виразом обличчя. Що, на Вашу думку, означає низьке чоло в людини?
- а) недоумкуватість;
  - б) упертість;
  - в) не можу сказати нічого конкретного.
9. Що Ви думаєте про людину, яка при розмові не дивиться у вічі?
- а) у неї - комплекс меншовартості;
  - б) вона недостатньо щира в тому, про що говорить;
  - в) вона просто занадто неуважна.
10. Ви, напевно, знаєте таких людей, котрі в разі неприємної події відразу зізнаються, що вони все це давно знали і передбачали, але нічого заздалегідь не робили, бо не хотіли потрапити в прикру історію. Що це за люди?
- а) люди з вольовим характером, витримані;
  - б) духовно обмежені люди;
  - в) хвальки.
11. Уявіть собі людину, яка добре матеріально забезпечена, але завжди купує дуже дешеві речі. Чому, по-вашому, вона так робить?
- а) вона скромна, невибаглива;
  - б) вона ошадлива;
  - в) вона скнара.
12. Вам, напевно, коли-небудь трапляється оцінювати людей за їхнім зовнішнім виглядом. Повні люди, на Вашу думку:
- а) симпатичніші за інших, тому що вони завжди товариські, добрі і веселі;
  - б) не дуже симпатичні, тому що зазвичай апатичні і ліниві;
  - в) вони - такі самі, як і всі, серед них є і хороші, і погані.

Обробка й аналіз результатів

Кожний із виборів оцінюється певною кількістю балів, які подано в табл. Ліворуч - дані альтернатив, які вибираються, а зверху - номери оцінюваних ситуацій. У таблиці 8 зазначено кількість балів, що даються за кожну з відповідей.

Ключ до тесту на об'єктивність

Вибірні альтернативи відповідей	Порядкові номери ситуацій											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
а	2	2	1	4	1	4	2	1	1	1	2	2
б	4	1	2	2	2	2	4	2	4	4	4	1
в	1	4	4	1	4	1	1	4	2	2	1	4

Залежно від суми отриманих балів можна судити про те, наскільки Ви у своїх міжособистісних оцінках об'єктивні:

40 і більше балів означає, що Ви легко формуєте думку про людей і настільки ж легко говорите про це. Однак у Ваших судженнях про людей багато суб'єктивності і надмірної самовпевненості.

Сума балів *від 31 до 39* свідчить про те, що Ви вмієте об'єктивно оцінювати інших і в разі чого не боїтесь визнати своїх помилок.

Сума балів *від 21 до 30* - Ви не завжди впевнені в правильності своєї думки й іноді буваєте необ'єктивним через те, що легко змінюєте свій погляд під впливом інших.

20 і менше набраних балів - Ви людина занадто довірлива і здатна судити про людей необ'єктивно, досить поверхово, часто помилково.

3. Тест «Чи вмієте Ви впливати на інших?» (за Г. Райтаровою)

Інструкція. Кожен з нас, як відомо, схильний впливати на інших людей. Перевірте, якою силою впливу наділені Ви. Аби дізнатись, чи здатні Ви впливати на інших, переконувати їх, дайте відповіді «так» або «ні» на такі питання:

1. Чи вибрали б Ви професію актора або політика?
2. Чи дратують Вас люди, які екстравагантно вдягаються і поводять себе з викликом?
3. Чи будете Ви утаємничувати іншу людину у свої інтимні переживання?
4. Чи реагуєте Ви негайно на найменше виявлення непристойного до Вас ставлення?
5. Чи псується у Вас настрій, коли хтось досягає великих успіхів у тій галузі, в якій хотілося досягти успіхів Вам?
6. Чи готові Ви взятися за дуже важку справу тільки тому, щоб показати іншим, що вона Вам під силу?
7. Чи могли б Ви пожертвувати всім задля здійснення чогось надзвичайного (наприклад, у професійній діяльності)?
8. Чи хочете Ви, щоб Вас завжди оточували одні і ті самі друзі?
9. Чи дотримуєтесь Ви у своєму житті суворого, розписаного погодинного розпорядку?
10. Чи подобається Вам змінювати обстановку в себе вдома, наприклад, переставляти меблі?
11. Чи подобається Вам робити звичну роботу щоразу по-іншому?
12. Чи любите Ви глузувати над самовпевненими і зарозумілими людьми?

13. Чи можете Ви сказати своєму викладачеві або тому, хто вважається загальноновизнаним авторитетом, що він у чомусь не має рації?

Обробка й аналіз результатів

Підрахуйте набрану Вами кількість балів, скориставшись для цього таблицею 9.

Ключ до тесту «Чи вмієте Ви впливати на інших?»

Таблиця 9

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
так	5	0	5	5	5	5	5	0	0	5	5	5	5
ні	0	5	0	0	0	0	0	5	5	0	0	0	0

35 - 65 балів. У Вас є всі дані для того, щоб підпорядкувати своєму впливу інших людей: перевиховувати їх, повчати, наставляти тощо. Ви прекрасно відчуваєте себе в такій ролі та переконані, що людина не повинна замикатися в собі, уникати інших, триматись осторонь і думати тільки про себе. Навпаки, вона мусить прагнути зробити щось для інших: керувати ними, вказувати на помилки, навчити їх бачити світлі сторони навколишньої дійсності. Ви здатні переконувати і впливати на інших, але одночасно постарайтесь не дійти у своєму наставництві до крайнощів, бо можете перетворитись на фанатика і тирана.

30 і менше балів. На жаль, Ви не володієте силою впливу, яка здатна переконати інших, хоча багато в чому маєте рацію. Ідеальним Вам уявляється життя, суворо впорядковане, підпорядковане законам здорового глузду, а майбутнє - передбачливим. Ви нічого не любите робити через силу. Інколи дуже стримані, що заважає в досягненні цілі і Ваша поведінка стає дещо неадекватною. Через це інші люди часто неправильно Вас розуміють. Зробіть для себе корисні висновки.

4. Оцінка лідерських якостей (за Ю.Ф. Пачковським)

Інструкція. Перед Вами шкала оцінки лідерських якостей. Цифра 9 позначає високий ступінь прояву якості, цифра 1 - найнижчий. Уважно перечитайте наведені нижче якості і зробіть свій вибір.

Шкала самооцінки лідерських якостей

Якості лідера	Ступінь прояву якості Високий - Низький
1. Дотримання норм моралі	9 8 7 6 5 4 3 2 1
2. Швидкість і гнучкість розуму	9 8 7 6 5 4 3 2 1
3. Вміння розуміти інших	9 8 7 6 5 4 3 2 1
4. Вміння ризикувати	9 8 7 6 5 4 3 2 1
5. Вміння брати відповідальність	9 8 7 6 5 4 3 2 1
6. Впевненість у своїх силах	9 8 7 6 5 4 3 2 1
7. Ерудованість	9 8 7 6 5 4 3 2 1
8. Вірність слову	9 8 7 6 5 4 3 2 1
9. Вміння організувати справу	9 8 7 6 5 4 3 2 1
10. Ініціативність	9 8 7 6 5 4 3 2 1
11. Емоційна стійкість	9 8 7 6 5 4 3 2 1
12. Адекватність самооцінки	9 8 7 6 5 4 3 2 1
13. Творчий підхід до справи	9 8 7 6 5 4 3 2 1

14. Дисциплінованість	9 8 7 6 5 4 3 2 1
15. Гуманізм	9 8 7 6 5 4 3 2 1
16. Допитливість	9 8 7 6 5 4 3 2 1
17. Прагнення допомагати людям	9 8 7 6 5 4 3 2 1
18. Наполегливість	9 8 7 6 5 4 3 2 1
19. Культура поведінки	9 8 7 6 5 4 3 2 1
20. Енергійність	9 8 7 6 5 4 3 2 1
21. Підприємливість	9 8 7 6 5 4 3 2 1

Обробка й аналіз результатів

1. З'єднайте всі відзначені цифри суцільною товстою лінією, і Ви отримаєте графік самооцінки.

2. Попросіть декількох людей (не більше, ніж 7-8), які Вас добре знають, оцінити Вас за цією шкалою. Вирахуйте середній бал у кожному рядку. З'єднайте всі позначені цифри суцільною лінією іншого кольору - і Ви отримаєте графік «погляду з боку».

3. Оцініть обидва графіки і зробіть для себе висновки.

4. Особи, які набрали понад 100 балів, як правило, визнаються членами групи своїм лідером. Вони виконують роль лідера в колективі, звичайно, за умови реальної участі в спільній груповій діяльності.

5. Вправа «Соціометрія» (за П.К. Власовим)

Мета: Визначити статус студентів у групі, використовуючи метод соціометрії.

Інструкція. Взяти аркуш паперу, намалювати коло і записати навколо нього імена студентів групи. У центрі позначити «Я». Намалювати дві стрілочки від себе до імен однокурсників: червона - товариш вплинув на Вас дуже сильно, синя - ніяк на Вас не вплинув.

Потім треба відповісти натри запитання:

1) Чому намалювали саме таку стрілочку до цього однокурсника?

2) Яку стрілочку намалюють ці товариші у Ваш бік і чому?

3) Чи збираєтеся Ви щось змінювати в ситуації, що склалася у Ваших взаєминах із групою?

6. Вправа «Тиск» (за Н.В. Самоукіною)

Запропонуйте комусь з однокурсників, з яким у Вас склалися хороші взаємини, пограти в психотехнічну гру «Тиск». Станьте один напроти одного, підніміть руки на рівень грудей і злегка доторкніться один до одного долонями. Домовтеся про те, хто буде ведучим. Його завдання - злегка надавити на долоні свого партнера. Потім поміняйтеся ролями і повторіть рух.

Висловіть один одному свої враження. У якій ситуації Вам було емоційно комфортніше: коли Ви тиснули чи коли Ваш партнер тиснув на Ваші долоні? Можливо, Вам не було приємно ні в першому, ні в другому випадку. Тоді спробуйте не тиснути один на одного, а робити долонями такі рухи один щодо одного, щоб між Вами виникло взаємне відчуття тепла (психоенергетичний контакт).

Чи відчули Ви, наскільки приємніше взаємодіяти на рівних, ніж домагатися переваги? Спільна діяльність у спілкуванні з однокурсником (колегою) дає більше позитивних емоцій, ніж протистояння і боротьба за те, хто

першим захопить комунікативне лідерство і здійснить позицію «над». Крім того, пам'ятайте, що, прагнучи психологічного тиску на партнера по спілкуванню, Ви ризикуєте викликати в нього реакцію не підпорядкування, а протидії. І замість допомоги він просто відмовиться від контакту з Вами. Подумайте, що краще?

7. Вправа «Моє життя в групі». Проаналізуйте важливі аспекти Вашої участі в житті групи:

1. На що я сподівався при вступі в цю групу?
2. Що з цього мені вдалося здійснити?
3. З ким я найчастіше працював спільно?
4. Хто дарував мені найбільшу радість?
5. В який момент я пережив сильну кризу в цій групі?
6. Коли вся група пережила серйозну кризу?
7. Хто з членів групи найкраще справився із завданнями?
8. Чого мені потрібно ще навчитися, щоб я міг працювати в групі на тому рівні, на якому хочу?
9. Чого мені потрібно навчитися, щоб я міг працювати в групі на тому рівні, на якому можу?

8. Вправа «Умовний пустельний острів» (за В.В. Власенком)

Мета: виявлення взаємних оцінок і характеристик між студентами групи та їх безпосередня корекція.

Процедура проведення Студентам пропонують написати невелике, по можливості веселе оповідання про те, як їхня група нібито потрапила на пустельний острів і як розгорталися події далі. До того ж необхідно вказувати ті чи інші прізвища однокурсників (звичайно, не обов'язково всі).

Рекомендується звернути увагу на такі аспекти.

Перший аспект. Як студенти впливали (впливали) на острів? Експериментатору (кураторові) доцільно вдатися до коментарів, спрямованих на створення настанови писати з гумором, весело, без напруги - «як у грі». А коли так, то оцінки і характеристики будуть «розкутими», об'єктивнішими і не викличуть у студентів негативних емоцій, пов'язаних з тривожністю.

Другий аспект. Хто на острові розгубиться і панікуватиме, а хто намагатиметься досягнути зваженості та організованості в діях і вчинках однокурсників? У коментарях тут варто застерегти від некоректності в прояві ставлень один до одного.

Третій аспект. Хто стане лідером? Чи буде боротьба за лідерство? У коментарях слід нагадати про існування трьох основних видів лідерства - офіційного, ділового та емоційного, коротко розкрити їхні головні особливості і можливі співвідношення.

Четвертий аспект. Яким буде розподіл обов'язків і ролей між однокурсниками на острові? У коментарях доцільно роз'яснити, що роль людина бере на себе завжди залежно від тих чи інших особистісних якостей і зовнішніх обставин - «веселун», «песиміст», «оптиміст», «мовчун» і т.д. Умовою розподілу обов'язків завжди є певна міжособистісна групова угода - «мисливець», «охоронець», «кухар» і т.д. Обов'язки можуть бути визначені

групою і всупереч волі конкретної людини. Такими, наприклад, нерідко бувають обов'язки заготівельника хмизу для багаття, нічного вартового тощо.

П'ятий аспект. Хто з викладачів допоміг би Вам на острові? У коментарях слід підкреслити, що маються на увазі конкретні види допомоги у важливих життєвих обставинах.

Шостий аспект. Яким студенти бачать повернення з острова? Зауважується, що можна розраховувати не лише на власні сили, а й на допомогу ззовні.

Один із варіантів процедури передбачає використання такої методики, як корекційної. Для цього куратор збирає всі оповідання студентів і зачитує їх у групі. До того ж обов'язкова умова - поточна редакція творів. Вона потрібна передусім для того, щоб уникнути нудних, нецікавих і повторів частин оповідань, а також, щоб не висловити образ і нетактовних зауважень на адресу тих чи інших студентів, які трапляються практично в кожній групі при використанні цієї методики.

Шляхом опису поведінки однокурсників студенти, як правило, дають один одному досить відверті і загалом об'єктивні характеристики, а також з великою увагою і цікавістю їх сприймають, що суттєво впливає на процес самовиховання особистості.

Обробка й аналіз одержаного письмового матеріалу

На кожного студента групи (включно з тими, хто не був присутнім під час проведення методики, адже їх також згадують в оповіданнях) складають спеціальну матрицю, на якій зображують графи відповідно до вказаних шести аспектів. У кожній графі записується все, що було сказане про цього студента у творах. Бажано додати інформацію про студентів від викладачів, обраних групою помічниками на «пустельному острові». Дані узагальнюються, аналізуються і слугують матеріалом для бесіди зі студентами, для вироблення рекомендацій і порад викладачам, які працюють з конкретною групою.

Рекомендована література

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. – К.: Либідь, 1998. – с. 372-380.
2. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003.
3. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
4. Державна програма розвитку освіти України на 2005-2010 роки: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 липня 2006 р. № 396-р.
5. Закон України «Про вищу освіту» //Освіта.–2002.–20-27 лют.–С.1-4.
6. Кузьмина Н.В. Понятие «педагогическая система» и критерии ее оценки: Методы пед. исследования: Учебн. пособие / Под ред. Н.В. Кузьминой – Л.: Изд. Лен. Университета, 1980.
7. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. – К.: Шкільний світ, 2001.

8. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб./З.Н.Курлянд, Р.І.Хмелюк, А.В.Семенова та ін.; За ред. З.Н.Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2005. – 399 с.
9. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Практикум: Навч. посіб. – К.: Каравела, 2008.-336с.
10. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Підручник. 2-е вид. – К.: Каравела, 2008.-352с.
11. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – К.: «Академвидав», 2006. – 352с. (Альма-матер).

Тема: 3.3. Психологічний аналіз учіння студентів

Мета: ознайомити студентів магістратури із закономірностями учіння студента, розвитком творчого потенціалу майбутніх фахівців, психологічними передумовами і показниками успішності студентів у навчально-професійній діяльності, причинами неуспішності студентів і шляхами їх усунення.

План

1. Навчальний процес у ВНЗ як спосіб реалізації завдань професійної підготовки студентів.
2. Роль мотивації в навчально-професійній діяльності студента.
3. Розвиток творчого потенціалу майбутніх фахівців.
4. Психологічні передумови і показники успішності студентів у навчально-професійній діяльності.
5. Причини неуспішності студентів і шляхи їх усунення.

Основні поняття теми: навчальний процес, учіння, творчість, мотиви учіння, професійна мотивація навчання, завдання навчання у вищій школі, пізнавальна активність.

Запитання для самоаналізу та самоконтролю

1. Обґрунтувати, чому навчально-професійна діяльність є провідною діяльністю в студентському віці? Які зміни в структурі особистості студента відбувається під її впливом?
2. Який зміст поняття “вміння вчитися”? Які дії студента характеризують його вміння вчитися самостійно? Дайте поради Вашим майбутнім студентам щодо забезпечення ефективності учіння.
3. Які причини неуспішності студентів і шляхи їх подолання?
4. Організовуючи навчання, викладач мусить насамперед забезпечити мету чи мотив? Чому?
5. Чи згодні Ви з оцінкою навчально-професійної діяльності студента як процесу саморозвитку, самовиховання?
6. Нині вчені вважають, що найкращим засобом засвоєння знання є не прослуховування лекції, а опрацювання друкованої сторінки. Ваша думка щодо цього.
7. Які мотиви сприяють успішному навчанню студента? Чи можуть мотиви обов'язку у навчанні не тільки раціонально, але й емоційно стати сильнішими порівняно з тими, які їм протидіяли?

8. Які можливості для розвитку самостійного творчого мислення студентів у процесі навчання?
9. Чи можна поставити рівність між творчістю і мисленням? Що заважає студентам розвивати творчий потенціал мислення?

Індивідуальне завдання для самостійної роботи студентів

1. Доведіть, що “навчатися і не розмірковувати над вивченим – даремно витрачати час, розмірковувати не навчаючись – згубно” (Конфуцій). Які можливості для розвитку самостійного творчого мислення студентів у процесі навчання?
2. Чим відрізняється засвоєння матеріалу від його запам’ятовування? Порівняти “знання – інформацію” та “наукові знання – життєві знання”.
3. У чому полягає особистісний аспект пізнання? Розкрийте складники інтелектуальної ініціативи, інтелектуальної компетентності, інтелектуальної творчості, інтелектуальної саморегуляції.
4. Розкрийте психолого-педагогічну сутність поняття «професійна мотивація у навчанні». Якими засобами можна її формувати у студента ВНЗ ?
5. Сформулюйте свої принципи ефективного засвоєння студентами знань, умінь і навичок. Який девіз може допомогти студентові в його навчанні? Ваш девіз?
6. Оцініть, якою мірою Вам вдалося реалізувати свій творчий потенціал за час навчання у вищій школі?
7. Скласти модель творчої особистості.

Психолого-педагогічні завдання

1. Студентська академічна група не з'явилася на додаткове заняття. Наступного дня Ви зустрічаєте старосту цієї групи в коридорі інституту. *Як Ви будете діяти? Пройдете повз нього? Зробите вигляд, що забули про цей факт? Зробите зауваження? Якщо так, то в якій формі?*
2. Викладач прийшов на семінарське заняття, а група не готова. На наступному семінарському занятті - група так само не готова. І це повторюється надалі. *Що потрібно робити в такій ситуації? Як потрібно викладачеві поводитися? Який стиль викладача міг спровокувати таку ситуацію?*
3. Студентка М., проходячи сходами в корпусі університету зі своїми подругами, голосно виголосила таку репліку: «Якщо К.І. не поставить мені "автомат", я буду дуже розлюченою. Я більше не буду готуватися до її занять, адже я заслужила заохочення!» Аж ось повертає голову і бачить доцента К.І., яка мимовільно була свідком цієї розмови. *Про що свідчить така репліка студентки? Який мотив її навчання домінує? Як потрібно діяти в цій ситуації викладачеві? Чи потрібно таке ставлення студентки до предмета враховувати під час контрольного заходу? Якщо так, то в якій формі?*

Теми для самостійних досліджень, доповідей, рефератів

1. Наукова організація праці студента
2. Причини неуспішності студентів і шляхи їх подолання.
3. Чи можна поставити рівність між творчістю та мисленням? Що заважає студентам розвивати творчий потенціал?
4. Психологічні критерії академічної успішності студентів.
5. Розвиток самостійного творчого мислення студентів у процесі навчання.

6. Індивідуальний стиль навчально-пізнавальної діяльності студента і його формування.

7. Мотивація учіння студентів, її види та розвиток у процесі навчання.

Методики для самопізнання і дослідження студентів

1. Десять правил самоорганізації уваги під час засвоєння навчального матеріалу (за Ю.З. Гільбухом)

Правило перше. Заздалегідь плануйте свій час так, щоб у процесі занять ніщо не відвертало Вашої уваги (візити товаришів, телефонні дзвінки тощо).

Правило друге. Стаючи до праці, заздалегідь організуйте своє робоче місце (звичайно, воно має бути належно обладнане).

Правило третє. Розпочинаючи заняття, максимально мобілізуйте свою волю, намагайтеся не думати про те, що було перед цим предметом Ваших роздумів. Попередньо перегляньте матеріал завдання, складіть план майбутньої роботи.

Правило четверте. Стійкість уваги багато в чому залежить від того, наскільки добре Ви розумієте матеріал, який вивчаєте (розуміння значною мірою ґрунтується на знанні попередніх розділів програми). Через те, розпочинаючи вивчати нову тему, перегляньте попередній розділ, погортайте конспект. Якщо цей матеріал з якоїсь причини Ви не вивчали, починайте з ліквідації наявних прогалин.

Правило п'яте. Якщо зосередженню на навчальному матеріалі заважають хвилювання, тривога у зв'язку з наступним екзаменом, сторонні думки тощо, займіться конспектуванням (записами). Ця безперервна практична дія запобігає частому і тривалому відвертанню уваги від змісту навчального матеріалу. Приблизно такий самий ефект дає читання тексту вголос. Після того, як Ви зосередилися на матеріалі, його можна знову читати «про себе». І

Правило шосте. Читайте новий матеріал так, щоб глибоко усвідомлювати його. Водночас треба пам'ятати, що надто повільний темп сприяє частим відвертанню уваги на сторонні об'єкти.

Правило сьоме. Чергуйте читання з обмірковуванням і переказуванням, розв'язанням задач, наведенням власних прикладів, оскільки це запобігає появі психологічного стану монотонності, коли стійкість уваги різко знижується. Зміна навчальних предметів під час виконання домашніх завдань також сприяє збереженню стійкої уваги. Однак не слід часто вдаватися до таких змін, бо це спричиняє зайву метушню, поверхове сприймання навчального матеріалу.

Правило восьме. Контролюйте, стримуйте мимовільні переключення уваги на сторонні об'єкти, зумовлені дією як зовнішніх подразників (грюкання дверей, звуки автомобільного клаксона, чийсь голоси, що линує через відчинене вікно, тощо), так і внутрішніх стимулів (мисленнєві асоціації). Усвідомивши, що відбувається мимовільне переключення уваги, прагніть вольовим зусиллям відповідно її спрямувати.

Правило дев'яте. Якщо в процесі читання Ви несподівано усвідомили, що на певний час «відключилися», примусьте себе відразу повернутися на те місце, де відбулося відвертанню уваги. Визначити його легко: весь попередній текст під час повторного читання сприйматиметься як незнайомий. Звісно,

читати без таких повернень означало б даремно витратити час, займатися самообманом. Такі обов'язкові повернення не тільки забезпечать засвоєння навчального матеріалу, а й сприятимуть підвищенню загальної стійкості уваги.

Правило десяте. Пам'ятайте про гігієну розумової праці, нормальне освітлення і температуру повітря, про регулярні перерви, під час яких корисно виконати кілька гімнастичних вправ.

2. Дослідження пізнавальних потреб студента спостереженням

Мета: визначити інтенсивність пізнавальної потреби в студента.

Порядок проведення. Викладачеві (психологу) на основі спостережень, бесід з іншими викладачами та однокурсниками конкретного студента треба відповісти на питання такої анкети:

1. *Як часто студент може тривало займатися будь-якою розумовою роботою?*

- а) часто - 5 балів,
- б) іноді - 3,
- в) дуже рідко - 1.

2. *Коли поставлено питання на кмітливість, чому віддає перевагу студент?*

- а) обов'язково самому знайти відповідь - 5,
- б) коли як - 3,
- в) одержати готову відповідь від інших - 1.

3. *Чи читає студент багато додаткової літератури?*

- а) так, постійно - 5,
- б) іноді багато, а іноді зовсім нічого не читає - 3,
- в) мало або ж зовсім нічого не читає - 1.

4. *Наскільки емоційно ставиться студент до цікавого для нього заняття, пов'язаного з розумовою працею?*

- а) дуже емоційно - 5,
- б) коли як - 3,
- в) емоції яскраво не виражені - 1.

5. *Чи часто студент запитує?*

- а) часто - 5,
- б) іноді - 3,
- в) дуже рідко - 1.

Обробка й аналіз результатів

Суму балів, отриманих студентом за всі питання, потрібно розділити на 5 (кількість питань). Одержаний результат є показником інтенсивності пізнавальної потреби.

Якщо студент одержав оцінку від 3,5 до 5, то можна вважати, що в нього сильно виражена пізнавальна потреба; якщо від 2,5 до 3,5, то вона виражена помірно; якщо до 2,5, то пізнавальна потреба виражена слабо.

3. Тест «Як Ви навчаєтеся?»

Інструкція. Тест допоможе зрозуміти, яке Ваше ставлення до навчання в цей момент. Уважно прочитайте кожне питання і намагайтесь давати чесні відповіді «так» або «ні»:

1. Чи складаєте Ви щодня розклад того, коли і що будете вчити?

2. Якщо так, то чи виконуєте складений розклад?
3. Чи займаєтеся Ви звичайно в одному місці?
4. Чи важко Вам розпочати навчання?
5. Чи вчасно Ви здаєте письмові самостійні роботи?
6. Чи берете участь в обговореннях питань на семінарах?
7. Якщо у Вас виникають якісь запитання або труднощі, чи з'ясовуєте їх із викладачем?
8. Чи намагаєтеся аналізувати результати свого навчання, щоб зрозуміти, які є у Вас прогалини?
9. Читаючи розділ з книги, чи переглядаєте його спочатку, намагаючись зрозуміти основну думку, і лише потім уважно вчитуєтеся в зміст?
10. Ви часто пропускаєте таблиці і графіки, коли вони трапляються під час читання тексту?
11. Якщо під час читання Вам трапляється незнайоме слово, чи дізнаєтеся його значення в словнику?
12. Чи погоджуєтеся Ви з тим, що головне в процесі навчання - це запам'ятовування інформації?
13. Чи пишете Ви конспекти схематично (план лекції, основні поняття і положення, тези тощо, а не дослівний запис виступу викладача)?
14. Конспектуючи на лекції, фіксуєте все, що встигаєте записати?
15. Чи пишете Ви всі конспекти з одного предмета в окремому зошиті?
16. Чи свідомо використовуєте набуті Вами знання з одного предмета при вивченні іншої дисципліни?
17. Коли Вам потрібно щось вивчити, чи намагаєтеся звичайно зробити це одним разом?
18. Чи важко Вам виражати свої думки письмово?
19. Якщо викладач зненацька влаштовує тестову перевірку, чи одержуєте Ви низьку оцінку?
20. Чи готуєтеся Ви допізна перед іспитом?

Обробка й аналіз результатів

Питання, на які Ви щойно відповідали, пропонували багатьом студентам. Ті з них, хто старанно навчався, звичайно давали відповіді, представлені в табл. 10.

Таблиця 10

Типове ставлення до навчання успішних студентів

1 - так	5 - так	9 - так	13 - так	17 - ні
2 - так	6 - так	10 - ні	14 - ні	18 - ні
3 - так	7 - так	11 - так	15 - так	19 - ні
4 - ні	8 - так	12 - ні	16 - так	20 - ні

Якщо Ви ще раз переглянете питання і ці відповіді, мабуть, отримаєте деяке уявлення про те, який підхід веде до успіху в навчанні. Якщо Ваші відповіді переважно не збігаються з наведеними вище, можливо, слід переглянути деякі свої звичні підходи до професійного навчання.

4. Тест «Передекзаменаційне самопочуття» (модифікація методики СЛ. Болтівця)

Ця методика передбачає самооцінку студентом власного стану напередодні періоду найбільшої концентрації інтелектуально - мнемічних зусиль - екзамену. Її доцільно використовувати для вивчення стану психологічної готовності студентів до підсумкової (семестрової) перевірки знань за 1-2 дні до іспиту, як правило, під час екзаменаційної консультації.

Інструкція. До кожного питання оберіть одне з трьох запропонованих тверджень, яке найточніше описує Ваш психологічний стан.

1. *Я хочу, щоб день екзамену:*

- а) швидше настав, і тоді я повністю виявлю, на що я здатний;
- б) нарешті минув, як страшний сон;
- в) був для мене звичайним днем, бо це для мене нічого не змінює.

2. *На екзамені я відповідатиму:*

- а) написаного аркуша, щоб не збитися;
- б) дивлячись екзаменаторові у вічі;
- в) к раєм ока підглядаючи в написане, як диктор телебачення.

3. *Яке б питання мені не випало, я буду:*

- а) говорити з незворушною впевненістю;
- б) добре обдумувати кожне слово, щоб дотримуватися послідовності викладу;
- в) намагатись «прочитати в очах» екзаменатора, як моя відповідь вплине на оцінку

4. *Наближаючись до екзаменатора для відповіді, я:*

- а) більше зосереджуся, щоб втримати в пам'яті всю відповідь;
- б) усміхнусь екзаменаторові, щоб йому приємніше було мене вислуховувати;
- в) намагатимуся сісти зручніше, розкласти написані аркуші, щоб вгамувати своє хвилювання.

5. *До початку відповіді я:*

- а) перегляну написане;
- б) утримуватиму в пам'яті початок першої фрази;
- в) думатиму про те, як викладач оцінить мою відповідь.

6. *Я говоритиму:*

- а) у швидкому темпі, щоб мою думку викладач не переривав додатковими запитаннями;
- б) у середньому темпі, з паузами, тому що будь-яке запитання викличе в мене «спортивну злість» і тільки підштовхне думку;
- в) як уже прийдеться, бо це залежатиме від білета, який я витягну.

7. *Коли я думаю про екзамен, у мене:*

- а) «смокче під лопаткою»;
- б) з'являється бажання показати, що я справді вчив матеріал;
- в) виникає панічний страх, який мені важко подолати. *Н.*

8. *Я думаю, що в день екзамену відчуватиму себе:*

- а) працездатним і витривалим,
- б) напруженим, але здатним упоратися із завданням;
- в) втомленим і розбитим.

9. *Я готовий чекати своєї черги відповідати:*

- а) хоч до кінця екзамену;
- б) хвилин п'ятнадцять-двадцять;
- в) у межах години.

10. Я уявляю екзаменатора:

- а) похмурою і неприступною людиною;
- б) людиною, яка може зацікавитися моєю відповіддю;
- в) байдужою людиною, яка хтозна чи виділить мене серед інших.

Обробка й аналіз результатів

Оцінку результатів відповідей проводять за допомогою ключа, наведеного у табл. 11.

Таблиця 11

Ключ до тесту «Передекзаменаційне самопочуття»

Номер твердження	Варіант твердження		
	а	б	в
1	0	2	1
2	2	0	1
3	0	1	2
4	1	0	2
5	0	1	2
6	1	0	2
7	1	0	2
8	0	1	2
9	0	2	1
10	2	0	1

Потрібно додати всі набрані бали і прочитати інтерпретацію одержаного результату:

Менше, ніж 10 балів. Ви завчасно зуміли мобілізувати себе і тепер передчуття майбутнього екзаменаційного напруження тільки бадьорить Вас, викликає приплив нових сил. Ви володієте собою, і це ще більше додає Вам упевненості, а передчуття екзаменаційного напруження навіть приємне для Вас. Ваш піднесений настрій, радісне збудження може справити приємне враження на екзаменатора. Але не перестарайтесь, щоб Ваш піднесений настрій не був сприйнятий як пустотливі веселощі, несумісні зі серйозністю екзаменаційної процедури. Підтримуйте це позитивне самопочуття, не даючи йому згаснути через якусь дріб'язкову випадковість. Ваша працездатність у поєднанні з терплячістю й витривалістю сприятимуть успіху. У відповіді намагайтесь уникати поверховості й загальних фраз.

Від 11 до 20 балів. Передчуття екзаменаційного напруження, звичайно, малоприємне для Вас, проте невелика тривога змушує зосередитись і посилює почуття відповідальності. Безумовно, Ви зможете викласти вивчене в логічній послідовності, чітко й виразно. Вам треба добре обміркувати те, що говоритимете, тому найкращим способом для цього буде виклад розширених тез на кожне питання. Не завадить записати окремі думки, висловлювання, цитати, дати, накреслити невеликі схеми. Хоча Ви й так їх пам'ятатимете, проте запис, навіть сам вигляд списаних власною рукою аркушів додасть Вам упевненості. Ви не розповідатимете, можливо, за написаним дослівно, але один

тільки погляд на записане відновить у пам'яті всю послідовність викладу. Відповідаючи, не поспішайте. Намагайтеся збагатити власне мовлення прикметниками, порівняннями, ідіомами, якщо вони будуть доречні. Виразність, з якою Ви відповідатимете, збудить у Вас приплив сил і натхнення, відновить у пам'яті навіть ту інформацію, яку спочатку не пригадали.

21 і більше балів. Звичайно, свої знання Ви впевненіше виявили б на письмовому екзамені. Але хіба не траплялося Вам долати своє хвилювання й страхи? Згадайте, як радісно і приємно було від цього потім. Намагайтесь відчувати радість від самого процесу володіння собою

5. Вправа «Що таке навчання?»

Ще раз уявіть себе як суб'єкта (а можливо, об'єкта?) власної навчально-професійної діяльності. Спробуйте словесно описати те, чим Ви займалися в університеті протягом п'яти курсів. Що для Вас означає «вчитися»? Порівняйте свою відповідь із наведеними нижче. З яким визначенням Ви найбільше погоджуєтесь?

А - Учитися - значить ходити на лекції і семінари.

Б - Учитися - значить зачувати важкий матеріал.

В — Учитися — значить готуватися до іспитів і заліків.

Г — Учитися — значить прагнути зрозуміти новий матеріал.

Д - Учитися - значить присвячувати всі сили і час навчанню.

Якщо Ви вибрали відповідь **А**, то Ваш підхід до навчання досить пасивний. Звичайно, ходити на лекції і семінари важливо і потрібно, але це не найголовніше. Адже можна і самому визначати собі навчальні завдання і вирішувати їх, правда ж?

Якщо Ви вибрали відповідь **Б**, то це радше схоже на визначення зубріння, а не навчання. Адже Ви не губка, щоб тільки всмоктувати факти і цифри, а людина, здатна думати і розуміти. Всю інформацію можна зберігати, наприклад, у комп'ютері або в книгах, а роль людини - використовувати її.

Якщо Ви вибрали відповідь **В**, похвально, що у Вас є конкретна мета, але навчання потрібне не тільки для того, щоб скласти іспит або отримати залік. Інакше воно легко може перетворитися на зубріння. Не досить просто запам'ятати інформацію, а потім відтворити її на іспиті. Потрібно, щоб у процесі навчання Ви розмірковували і усвідомлювали навчальний матеріал, а успіх на іспиті буде лише нагородою.

Якщо Ви вибрали відповідь **Г**, вітаємо Вас. Це найгідніша відповідь з усіх запропонованих. Вона підкреслює важливість розуміння (а не просто запам'ятовування) і активну роль студента - його прагнення до навчання, яке не потребує примусу.

Якщо Ви вибрали відповідь **Д**, добре, що Ви готові «гризти граніт науки», але хочемо Вас застерегти - дивіться, не перестарайтеся, а то на інші сфери життя не залишиться ні сил, ні мізків, ні зубів.

6. Вправа «Що привело мене в університет?»

А тепер, будь ласка, спробуйте чесно відповісти ще на одне маленьке питання: «*Навіщо Ви* прийшли в університет?»

Порівняйте свою відповідь з такими можливими її варіантами:

1. Щоб догодити батькам (учителям, друзям, родичам і т.д.).
2. Тому що я добре навчався в школі.
3. Мене приваблювало університетське життя.
4. Тому що я хочу здобути професію лікаря, вчителя, інженера тощо.
5. А що ще було робити?
6. Щоб здобути вищу освіту.
7. Щоб поглибити знання з улюбленого предмета.

Насправді, це зовсім не просте питання. Відповідь на нього впливає на стимул до навчання. Відсутність стимулу в студента - найбільший ворог навчального процесу, Доросла людина, яка не хоче навчатися, робить тільки те, що від неї вимагають викладачі, та й то неохоче. Звичайно, стимул до навчання більший у того студента, котрий бажає здобути певну *професію* або хоче надалі займатися улюбленим *предметом*. Чи належите Ви до цих студентів?

Рекомендована література

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. – К.: Либідь, 1998. – с. 372-380.
2. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. С. 8-24.
3. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
4. Державна програма розвитку освіти України на 2005-2010 роки: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 липня 2006 р. № 396-р.
5. Закон України «Про вищу освіту» //Освіта.–2002.-20-27 лют.-С.1-4.
6. Кузьмина Н.В. Понятие «педагогическая система» и критерии ее оценки: Методы пед. исследования: Учебн. пособие / Под ред. Н.В. Кузьминой – Л.: Изд. Лен. Университета, 1980.
7. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. – К.: Шкільний світ, 2001.
8. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб./З.Н.Курлянд, Р.І.Хмельюк, А.В.Семенова та ін.; За ред. З.Н.Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2005. – 399 с.
9. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Практикум: Навч. посіб. – К.: Каравела, 2008.-336с.
10. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Підручник. 2-е вид. – К.: Каравела, 2008.-352с.
11. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – К.: «Академвидав», 2006. – 352с. (Альма-матер).

Тема 4. Викладач вищого навчального закладу як організатор навчально-виховного процесу

Мета: ознайомити студентів магістратури зі специфікою педагогічної діяльності вищого навчального закладу та вимогами до неї.

План

1. Специфіка діяльності педагога у вищому навчальному закладі.
2. Завдання, права та обов'язки викладача вищого навчального закладу.
3. Основні напрями діяльності викладача вищого навчального закладу.
4. Психологічна структура педагогічної діяльності.
5. Типологія викладачів.

Основні поняття теми: педагогічна діяльність, педагогічна професія, структура педагогічної діяльності викладача, педагогічний професіоналізм.

Запитання для самоаналізу та самоконтролю

1. Визначити сутність професійної педагогічної діяльності.
2. Дати характеристику основним напрямам діяльності викладачів ВНЗ.
3. З'ясуйте основні права й обов'язки учасників навчально-виховного процесу (викладачів, аспірантів, докторантів).
4. У чому полягає своєрідність педагогічної діяльності?
5. Охарактеризуйте основні функції викладача вищого навчального закладу.
6. Охарактеризуйте рівні професійної підготовки викладача ВНЗ.
7. Розкрийте зміст структури діяльності викладача.
8. Які психологічні умови визначають ефективність діяльності викладача вищої школи?
9. У чому полягає проблема критеріїв оцінки ефективності діяльності викладача вищої школи?

Індивідуальні завдання для самостійної роботи студентів

1. Завдання, права та обов'язки викладача вищого навчального закладу (на прикладі ХДАУ).
2. Запропонуйте напрями підготовки до викладацької діяльності. У чому їх сутність?
3. На основі наведеного нижче тексту поясніть, який взаємозв'язок між темпераментом і характером особистості викладача та ефективністю його науково-педагогічної діяльності. Чи можна щодо темпераменту викладача застосовувати особистісні й соціальні характеристики типу «гарний-поганий»?

Викладач із будь-яким темпераментом може бути, наприклад, вимогливим. У холерика і сангвініка ця вимогливість зазвичай виражена чіткіше і виявляється енергійніше. А у викладача – флегматика і меланхоліка вона поступливіша, хоча і не менш глибока, результативна. Для навчального процесу однаково важливі всі хороші викладачі, незалежно від їхнього темпераменту. На основі кожного з темпераментів можуть формуватися різні характери.

Психолого-педагогічні завдання

1. Молодий викладач, що є профоргом кафедри, часто організовував різні заходи для створення дружньої атмосфери і розвитку неформального спілкування між колегами. Водночас на засіданнях кафедри, теоретичних

семінарах неодноразово дорікав колективу і завідувачеві кафедри за неготовність до реформування, звинувачував у консерватизмі, небажання знаходити нові форми роботи зі студентами. Унаслідок цього стосунки переросли в конфліктну ситуацію. *Чим можна пояснити таку поведінку молодого викладача? Як учинили б Ви, якщо б обіймали посаду завідувача кафедри?*

2. Перед початком вивчення нової фахової дисципліни директор інституту представив студентам 4-ого курсу нового викладача як людину, яка має повагу серед колег, активно займається науково-дослідницькою роботою і має багато друкованих праць, є визнаним фахівцем у своїй науковій галузі.

Через певний час, після кількох лекцій думки студентів щодо цього викладача розділилися: певна частина групи почала висловлювані різке незадоволення ним, інша - була лояльніша до нього, загалом їм подобався, а ще інші не виявили ніякого особистого ставлення. *Що могло змінити ставлення певної частини групи студентів до викладача? Чому група по-різному оцінила науково-педагогічну діяльність викладача? Від чого залежить авторитет викладача вищої школи?*

3. Викладач через невідому причину достроково закінчив заняття. Одна студентка випадково потрапила на очі директорові інституту і на запитання, чому вона не на занятті, відповіла, що викладач відпустив групу. Після цього викладач мав неприємну розмову з дирекцією інституту. Перед іспитом викладач заявив, що не буде його приймати, поки не буде з'ясовано особу, яка доповіла про нього в дирекцію. *Як вчинити в цій ситуації студентці? групі? Які норми педагогічної етики порушив викладач?*

4. Оцініть на власний вибір наявні у Вас професійні та особистісні якості викладача та заповніть таблицю 12.

Таблиця 12

Самооцінка професійних і особистісних якостей викладача

	Якості	Оцінка
1	Викладає матеріал зрозуміло і доступно	
2	Пояснює складні місця	
3	Виділяє головні моменти	
4	Вміє викликати і підтримати інтерес аудиторії до предмета	
5	Слідкує за реакцією аудиторії	
6	Вирішує питання, які спонукають до дискусії	
7	Дотримує логічну послідовність у викладі матеріалу	
8	Демонструє культуру мовлення, чіткість структури лекції, нормальний темп викладу	
9	Уміє зняти напруженість і втому аудиторії	
10	Орієнтує на використання матеріалу, який вивчається, у майбутній професійній діяльності	
11	Бере участь у створенні дидактичних засобів навчання	
12	Творчий підхід та інтерес до своєї справи	
13	Доброзичливість і такт щодо студентів	

14	Терпіння	
15	Вимогливість до себе і студентів	
16	Зацікавленість в успіхах студентів	
17	Об'єктивність в оцінці студентів	
18	Викликає до себе прихильність високою ерудицією, манерою поведінки, зовнішнім виглядом	
19	Поважне ставлення до студентів	
20	Активна соціальна позиція в суспільстві і в професійній діяльності	

Вкажіть, які інші вміння і якості необхідні, на Ваш погляд, викладачеві для ефективної професійної діяльності?

Теми для самостійних досліджень, доповідей, рефератів

1. Організаторська діяльність викладача вищого навчального закладу.
2. У чому специфіка науково-педагогічної діяльності викладача ВНЗ порівняно з педагогічною діяльністю шкільного вчителя?
3. Психолого – педагогічна модель викладача вищої школи.
4. Психологічна адаптація молодого викладача до науково – педагогічної діяльності.
5. Психологічні передумови ефективності діяльності викладача.

Методики для самопізнання і дослідження студентів

1. Тест-опитувач Г. Айзенка (ЕРІ)*

Тест-опитувач ЕРІ (1963 р.) упевнено посідає одне з перших місць за частотою використання серед інших психодіагностичних методик.

Г.Айзенк, автор методики, проаналізував матеріали дослідження 700 осіб, які страждали на неврози, і дійшов висновку, що всю сукупність описаних рис людини можна уявити з допомогою двох основних чинників - екстраверсії-інтроверсії та нейротизму (невротизму).

Запропонований варіант тесту адаптований А.Г. Шмельовим і групою петербурзьких психологів.

Поставте знак «+» в графі «так» чи «ні» (табл. 13).

№ п/п	Зміст тверджень	Так	Ні
1	Чи часто відчуваєте ви потяг до нових вражень, щоб відволікатися, отримати сильне відчуття?		
2	Чи часто ви відчуваєте, що потребуєте друзів, які зможуть вас зрозуміти, схвалити, виявити співчуття?		
3	Чи вважаєте ви себе безтурботною людиною?		
4	Чи дуже тяжко вам відмовитися від своїх намірів?		
5	Чи обмірковуєте ви свої справи неквапом і чи вважаєте за потрібне зачекати, перш ніж діяти?		
6	Чи завжди ви дотримуетесь своїх обіцянок, навіть якщо це вам невигідно?		
7	Чи часто у вас бувають спади чи піднесення настрою?		
8	Чи швидко ви дієте й говорите і чи не втрачаєте багато часу на		

* Із кн.: Психологія личности: тесты, опросники, методики / Авт. - сост. Н.В. Киршева и Н.В. Рябчикова. - М.: Геликон, 1995. - 220 с.

	обдумування?		
9	Чи виникало у вас коли-небудь почуття, що ви нещасні, хоча ніякої вагомої причини для цього не було?		
10	Чи правда, що об заклад ви здатні побитися на будь-що?		
11	Чи ніяковієте ви, коли прагнете познайомитися з людиною протилежної статі, яка вам до вподоби?		
12	Чи буває так, що, розізлившись, ви втрачаєте витримку?		
13	Чи часто ви дієте необмірковано, спонтанно, під впливом моменту?		
14	Чи часто вас непокоїть думка про те, що вам не варто було щось робити чи казати?		
15	Чи надаєте ви перевагу читанню книг над зустріччю з людьми?		
16	вда, що вас легко вразити?		
17	Чи любляєте ви часто бувати в галасливій компанії?		
18	Чи спадає вам на думку таке, чим не хотілося б ділитися з іншими людьми?		
19	Чи правда що інколи ви настільки сповнені енергією, що все „горить” у руках, а інколи відчуваєте сильну млявість?		
20	Чи намагаєтесь ви обмежити коло своїх знайомств кількома найближчими друзями?		
21	Чи багато ви мрієте?		
22	Коли на вас кричать, чи відповідаєте ви в такий же спосіб?		
23	Чи часто вас гнітить почуття провини?		
24	Чи всі ваші звички позитивні та бажані?		
25	Чи здатні ви дати волю почуттям і добре повеселитися в галасливій компанії?		
26	Чи можна сказати, що нерви у вас часто бувають вкрай напруженими?		
27	Чи вважають вас люди жвавою і веселою?		
28	Після того, як справу зроблено, чи часто ви повертаєтесь до неї подумки і гадаєте, що могли б зробити краще?		
29	Чи правда, що ви зазвичай мовчазні та стримані, коли знаходитесь серед людей?		
30	Чи буває таке, що ви передаєте чутки?		
31	Чи буває у вас безсоння від хаотичних думок?		
32	Чи правда, що вам приємніше і легше прочитати те, що вас цікавить, у книзі, навіть коли про це скоріше і простіше можна дізнатись у друзів?		
33	Чи буває у вас сильне серцебиття?		
34	Чи подобається вам робота, яка вимагає пильної уваги?		
35	Чи бувають у вас напади тремтіння?		
36	Чи правда, що ви завжди говорите про знайомих людей тільки добре, причому й тоді, коли впевнені, що вони про це не дізнаються?		
37	Чи правда, що вам неприємно бувати в компанії, де постійно кепкують один з одного?		
38	Чи правда, що ви дратівливі?		
39	Чи подобається вам робота, яка вимагає швидкості дій?		
40	Чи правда, що часто вам не дають спокою думки про різні неприємності й „жахи”, які могли б статися, хоча все закінчувалося добре?		
41	Чи правда, що ви неквапливі в рухах?		

42	Ви коли-небудь запізнювалися на побачення або на роботу?		
43	Чи часто вам сняться страхіття?		
44	Чи правда, буцімто ви такий любитель поговорити, що ніколи не минете нагоди поговорити з незнайомою людиною?		
45	Чи непокоять вас якісь болі?		
46	Чи засмутило б вас, якби ви довго не могли бачитися зі своїми друзями?		
47	Чи можете ви назвати себе нервовою людиною?		
48	Чи є серед ваших знайомих такі, котрі вам явно не подобаються?		
49	Чи зачіпає вас критика ваших вад або роботи?		
50	Чи могли б ви сказати, що ви - впевнена в собі людина?		
51	Чи важко вам отримувати справжнє задоволення від заходів, у яких багато учасників?		
52	Чи непокоїть вас почуття, що ви чимось гірші від інших?		
53	Чи зумієте ви внести позбавлення в нудну компанію?		
54	Чи буває так, що ви говорите про речі, в яких зовсім не тямите?		
55	Чи піклуєтесь ви про власне здоров'я?		
56	Чи полюблюєте ви кепкувати з інших?		
57	Чи страждаєте ви від безсоння?		

КОД ОПИТУВАЧА

Щирість: відповіді „так” на запитання 6, 24, 36.

відповіді „ні” на запитання 12, 18, 30, 42, 48, 54.

Екстраверсія: відповіді „так” на запитання 1, 3, 8, 10, 13, 17, 22, 25, 27, 39, 44, 49, 53, 56.

відповіді „ні” на запитання 5, 15, 20, 29, 32, 34, 37, 41, 51.

Невротизм: відповіді „так” на запитання 2, 4, 7, 9, 11, 14, 16, 19, 21, 23, 26, 28, 31, 33, 35, 38, 40, 43, 47, 50, 52, 55, 57. Відповідей „ні” - немає.

Інтерпретація показників за шкалами

„Екстраверсія” та „Невротизм”

Числовий показник	0-2	3-6	7-10	11-14	15-18	19-22	23-24
Інтерпретація для шкали „Екстраверсія”	Над-інтроверт	Інтроверт	Потенційний інтроверт	Амбіверт	Потенційний екстраверт	Екстраверт	Над-екстраверт
Інтерпретація для шкали „Невротизм”	Над-конкордант	Конкордант	Потенційний конкордант	Нормостенік	Потенційний дискордант	Дискордант	Над-дискордант

Інтерпретація показників за шкалою „Щирість”

Числовий показник	Інтерпретація
0-3	Відвертий
4-6	Ситуативний
7-9	Брехливий*

* Необхідно пояснити студентам, що в даному разі мова йде тільки про міру щирості у відповідях на запитання тесту, але ні в якому разі не про брехливість як особистісну характеристику.

Опрацювання результатів

Спершу необхідно опрацювати результати за шкалою „Щирість”. Вона діагностує вашу схильність давати соціальнобажані відповіді.

Якщо цей показник перевищує 5 балів, то можна стверджувати, що ви, на жаль, не були щирі у відповідях на запитання тесту.

Потім слід за кожним показником порахувати суму балів, нараховуючи по одному балу за кожну відповідь, яка збігається з ключем. Порівнявши отримані результати за шкалами „Екстраверсія” і „Невротизм” з інтерпретацією в таблицях, відкладіть отримані результати за шкалами „Інтроверсія-Екстраверсія” і „Невротизм” (емоційна стійкість - нестабільність). Поєднання характеристик за двома шкалами вкаже на тип вашого темпераменту.

Показник „інтроверсія - екстраверсія” характеризує індивідуально-психологічну орієнтацію людини або (переважно) на світ зовнішніх об’єктів (екстраверсія), або на внутрішній суб’єктивний світ (інтроверсія).

Вважається, що *екстравертам* властиві товариськість, імпульсивність, гнучкість поведінки, велика ініціативність (але незначна наполегливість) та висока соціальна адаптованість. Екстраверти зазвичай наділені зовнішньою чарівливістю, прямолінійні в судженнях, орієнтуються переважно на зовнішню оцінку. Добре виконують роботу, яка вимагає негайних рішень.

Інтровертам притаманні нетовариськість, замкненість, соціальна пасивність (за досить великої наполегливості), схильність до самоаналізу і утруднення щодо соціальної адаптації. Інтроверти ліпше справляються з монотонною роботою, вони обережні, охайні, педантичні.

Амбівертам притаманні риси екстра- та інтроверсії. Іноді для уточнення цього показника рекомендується додаткове обстеження за допомогою інших тестів.

2. Вправа "Я - викладач" (за Н.В. Самоукіною)

Загальна характеристика внутрішнього стану: зібраність, воля, самоконтроль, твердість, стабільність, ясність, чіткість, діловитість, готовність до керування ситуацією і контролю над нею.

Домінують інтелект і воля.

Вправа розширює професійну самосвідомість педагога, виробляє вміння регулювати внутрішній стан, необхідний для педагогічної діяльності.

Інструкція. Треба ввійти в роль викладача. Візьміть чистий аркуш паперу і проведіть вертикальну лінію, що розділяє його навпіл. Ліворуч напишіть особливості поведінки, якості особистості, якими, на Вашу думку, має володіти викладач. Перелічіть також, що він повинен вміти робити. Протягом робочого дня спробуйте поводитися так, щоб виконати якнайбільше вимог, які Ви сформулювали на лівому боці аркуша. Наприкінці робочого дня праворуч на цьому самому аркуші зазначте, що у Ваших діях відповідало вимогам, а що - ні. Згадайте й опишіть Ваш стан.

Як сприймають Вас інші? Попросіть Вашу кращу подругу (друга) описати ті риси Вашого характеру, які, на їхній погляд, визначені Вашою майбутньою професією. Запитайте їх, чи завжди ці риси характеру виявляються у Вашій поведінці? Попросіть їх описати своє сприйняття і ставлення до тих ситуацій, у

яких ці професійні риси характеру були неадекватними до обставин, що склалися. Можливо, вони зізнаються, що їм був неприємний Ваш "викладацький" тон або вони відчули розгубленість чи незручність.

Поміркуйте над тим, що Вам сказали.

Постарайтеся змінити свою поведінку: бути викладачем у ВНЗ, а вдома чи в спілкуванні з подругою бути звичайною людиною.

3. Методика «Оцінка професійної спрямованості особистості викладача»

Інструкція

У цьому опитувальнику перераховані властивості, які можуть бути більш-менш притаманні Вам. Ви можете вибрати один з двох варіантів відповіді:

«а» - правильно, ця властивість типова для моєї поведінки або властива мені великою мірою;

«б» - неправильно, ця властивість нетипова для моєї поведінки або властива мені найменшою мірою.

Прочитавши твердження, виберіть один з варіантів відповіді і позначте його на бланку відповідей літерою **а** чи **б**.

1. Я цілком би міг жити сам, далеко від людей.
2. Я часто перемагаю інших своєю самовпевненістю.
3. Міцні знання з мого предмета можуть істотно полегшити життя людини.
4. Люди мусять більше, ніж зараз, дотримуватися законів моралі.
5. Я уважно читаю кожну книгу, перш ніж повернути її у бібліотеку.
6. Мій ідеал умов праці - тиха кімната з письмовим столом.
7. Кажуть, що мені подобається робити все своїм оригінальним способом.
8. Серед моїх ідеалів помітне місце займають особистості вчених, які зробили великий внесок у мій предмет.
9. Інші люди вважають, що на брутальність я просто не здатний.
10. Я завжди уважно стежу за тим, як я одягнений.
11. Буває, що весь ранок я ні з ким не хочу розмовляти.
12. Мені важливо, щоб у всьому, що мене оточує, не було безладу.
13. Більшість моїх друзів — люди, інтереси яких наближені до мого фаху.
14. Я довго аналізую свою поведінку.
15. Удома я поведжуся за столом так само, як у ресторані.
16. У компанії я надаю іншим можливість жартувати і розповідати всілякі історії.
17. Мене дратують люди, які не можуть швидко приймати рішення.
18. Якщо я маю трохи вільного часу, то я, як правило, читаю що-небудь з моєї дисципліни.
19. Мені незручно бешкетувати в компанії, навіть якщо інші це роблять.
20. Іноді я люблю лихословити про відсутніх.
21. Мені дуже подобається запрошувати гостей і розважати їх.
22. Я рідко виступаю всупереч думці колективу.
23. Мені більше подобаються люди, які добре володіють своєю професією, незалежно від їхніх особистісних рис.
24. Я не можу бути байдужим до проблем інших.

25. Я завжди визнаю свої помилки.
26. Найгірше для мене - залишитися самотнім.
27. Зусилля, витрачені на складання планів, не варті цього.
28. У шкільні роки я поповнював свої знання, читаючи спеціальну літературу.
29. Я не осуджую людину за обман тих, хто дозволяє себе обманювати.
30. У мене не виникає внутрішнього протесту, коли мене просять про якісь послуги.
31. Імовірно, дехто вважає, що я занадто багато говорю.
32. Я уникаю громадської роботи і пов'язаної з цим відповідальності.
33. Наука - це те, що найбільше цікавить мене в житті.
34. Інші вважають мою сім'ю інтелігентною.
35. Перед тривалою поїздкою я завжди ретельно продумую, що з собою взяти.
36. Я живу сьогоднішнім днем більшою мірою, ніж інші.
37. Якщо є вибір, то я не розповідаю студентам що-небудь з предмета, а організовую, як правило, самостійну роботу.
38. Основне завдання викладача - передати студенту знання з предмета.
39. Мені подобається читати книги і статті на теми духовності, моралі, етики.
40. Іноді мене дратують люди, які звертаються до мене з питаннями.
41. Більшість людей, з якими я буваю в компаніях, раді мене бачити.
42. Думаю, мені сподобалася б робота, пов'язана з відповідальною адміністративно-господарською діяльністю.
43. Я навряд чи хвилюватимусь, якщо доведеться провести свою відпустку, навчаючись на курсах підвищення кваліфікації.
44. Моя люб'язність часто не подобається іншим людям.
45. Були випадки, коли я заздрив удачі інших.
46. Якщо мені хто-небудь лихословитиме, то я можу швидко забути про це.
47. Як правило, люди, які мене оточують, прислухаються до моїх пропозицій.
48. Якби мені вдалося перенестися в майбутнє на короткий час, то я насамперед набрав би книг з мого предмета.
49. Я беру активну участь у долі інших.
50. Я ніколи з посмішкою не говорив неприємних речей.

Обробка й аналіз результатів

Кожна Ваша відповідь, яка збігається з ключем, оцінюється в І бал, відповідь, що не збігається з ключем, дорівнює 0.

Кожен особистісний параметр оцінюється через підсумовування балів за групою питань. Сумарна оцінка за фактором не перевищує 10 балів. Зона норми в межах 3-7 балів.

Обробку результатів, як правило, починають зі шкали мотивації схвалення, тому що, коли відповідь виходить за межі норми за цим фактором, варто визнати, що той, хто відповідав, прагнув спотворити результати і вони не підлягають подальшій інтерпретації.

Код опитувальника:

Мотивація схвалення: 5а, 10а, 15а, 20б, 25а, 30а, 33а, 40б, 45б, 50а.

Товариськість: 1б, 6б, 11б, 16б, 21а, 26а, 31а, 36а, 41а, 46а.

Організованість: 2а, 7а, 12а, 17а, 22б, 27б, 32б, 37а, 42а, 47а.

(прямованість на предмет: 3а, 8а, 13а, 18а, 23а, 28а, 33а, 38а, 43а, 48а.

Інтелігентність: 4а, 9а, 14а, 19а, 24а, 29б, 34а, 39а, 44а, 49а.

Кожен з напрямів професійно-педагогічної спрямованості вважається недостатньо розвиненим, якщо за цією шкалою отримано менше від 3 балів, і яскраво вираженим при кількості балів *більше за 7*.

Для більшої наочності отримані результати доцільно виразити у вигляді діаграми. Виразність одного фактора свідчить про моноспрямованість особистості викладача, а виразність декількох факторів може інтерпретуватися як результат поліспрямованості.

Очевидно, що викладачі через свої особливості особистості виявляються найкраще пристосованими для реалізації одних професійних функцій, водночас як реалізація інших функцій може бути для них просто недоступною. Так, наприклад, «інтелігент» без особливого зусилля здатний забезпечити у своїй професійній діяльності виконання і поетичної, виховної, інформаційної, пропагандистської, розвивальної, дослідницької функції, а також самовдосконалення. «Предметник» краще реалізує конструктивну, методичну, навчальну, орієнтувальну функції; «організатор» - виконавчу, мобілізаційну, організаторську; «комунікатор» - лише комунікативну функцію. Зазначимо, що йдеться не про абсолютну, а тільки про відносну перевагу, тобто і «комунікатор» може виконати організаторську роботу, але в нього це забере більше сил і часу, ніж у «організатора».

4. Методика «Задоволеність педагога обраною професією» (модифікація А.О. Реана методик Б.А. Ядова, Н.В. Кузьміної)

Інструкція. Оцініть кожну шкалу за 5-бальною системою.

Шкала А: Чи задоволені Ви обраною професією педагога?

1 - ні; 2 - радше ні, ніж так; 3 - не знаю; 4 - радше так, ніж ні; 5 - так.

Шкала В: Хотіли б Ви, залишаючись фахівцем у своїй галузі (біологом, істориком, філологом і т.д.), працювати не в закладі освіти?

5 - ні; 4 - радше ні, ніж так; 3 - не знаю; 2 - радше так, ніж ні; 1 - так.

Шкала С: Якби Вам знову довелось вибирати професію, вибрали б Ви професію педагога?

1 - ні; 2 - радше ні, ніж так; 3 - не знаю; 4 - радше так, ніж ні; 5 - так.

Обробка й аналіз результатів

1). Підрахуйте бали, які Ви набрали за відповіді на питання (кожна шкала має 5-бальну градацію).

2). Вирахуйте індекс задоволеності (*ІЗ*) як середню суму балів за всіма трьома шкалами:

$$ІЗ = (A+B+C):3$$

3). Отриманий результат порівняйте з нормативом:

від 1 до 1,5 бала - задоволеність професією дуже низька (незадоволеність);

від 1,6 до 2,5 бали - задоволеність нижча від середньої;

від 2,6 до 3,5 бали - задоволеність середня;

від 3,6 до 4,5 бали - задоволеність вища за середню;

від 4,6 до 5 балів - задоволеність професією висока.

Рекомендована література

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. – К.: Либідь, 1998. – с. 372-380.
2. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. С. 8-24.
3. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
4. Державна програма розвитку освіти України на 2005-2010 роки: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 липня 2006 р. № 396-р.
5. Закон України «Про вищу освіту» //Освіта.–2002.-20-27 лют.-С.1-4.
6. Кузьмина Н.В. Понятие «педагогическая система» и критерии ее оценки: Методы пед. исследования: Учебн. пособие / Под ред. Н.В. Кузьминой – Л.: Изд. Лен. Университета, 1980.
7. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. – К.: Шкільний світ, 2001.
8. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб./З.Н.Курлянд, Р.І.Хмельюк, А.В.Семенова та ін.; За ред. З.Н.Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2005. – 399 с.
9. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Практикум: Навч. посіб. – К.: Каравела, 2008.-336с.
10. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Підручник. 2-е вид. – К.: Каравела, 2008.-352с.
11. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – К.: «Академвидав», 2006. – 352с. (Альма-матер).

Тема: 4.1. Педагогічний професіоналізм діяльності викладача вищої школи та його компоненти

Мета: ознайомити студентів магістратури із специфікою професійно-педагогічної діяльності викладача вищої школи та складовими педагогічної майстерності.

План

1. Готовність до педагогічної діяльності.
2. Педагогічний професіоналізм діяльності викладача вищої школи та його компоненти.
3. Творчість як вища форма самореалізації. Поняття про педагогічну творчість.
4. Авторитет викладача. Проблеми педагогічної діяльності.
5. Педагогічний імідж та його складові.

Основні поняття теми: педагогічна майстерність, творчість, педагогічна творчість, професійно-специфічні здібності, авторитет викладача.

Запитання для самоаналізу та самоконтролю

1. Розкрийте зміст поняття «педагогічна майстерність».

2. У чому проявляється специфіка педагогічної майстерності викладача ВНЗ?

3. У чому ви вбачаєте взаємозв'язок між поняттями «педагогічна техніка» і «педагогічна майстерність»?

4. Назвіть основні педагогічні якості й педагогічні вміння, які є передумовою становлення педагогічної майстерності.

5. У чому полягає сутність педагогічної техніки, які її складові?

6. Розкрийте сутність ступенів розвитку професійної майстерності викладача ВНЗ?

7. Яка роль педагогічних здібностей у педагогічній майстерності?

8. Розкрийте сутність поняття «педагогічний професіоналізм».

9. Назвіть основні характеристики професіоналізму знань.

Індивідуальні завдання для самостійної роботи студентів

1. Спираючись на власний досвід, наведіть приклади прояву педагогічної майстерності ваших викладачів.

2. З'ясуйте складові педагогічної майстерності.

3. Проаналізуйте дії викладачів вищої школи, які є виявом педагогічної майстерності.

4. Довести, що педагогічна діяльність викладача має творчий характер. Особливості педагогічної творчості.

5. Які існують шляхи підвищення педагогічної майстерності викладача вищого навчального закладу?

6. Сформулювати основні правила ділового етикету викладача ВНЗ.

7. На основі спостереження за педагогічною діяльністю найкращого, на Вашу думку, викладача факультету (інституту), визначте особливості його індивідуальності та педагогічної майстерності, які сприятливо впливали на професійне навчання студентів.

8. Проаналізуйте особистісні і професійні якості викладача, які сприяють його ефективному управлінню навчально-виховним процесом, наведіть конкретні прояви цих умінь із власних спостережень:

- інтерес до студентів і роботи з ними;
- наявність культури комунікативної педагогічної взаємодії;
- наявність і розвиненість емпатії;
- гнучкість, творчість і оперативність мислення;
- вміння швидко орієнтуватися у педагогічній ситуації, яка змінюється;
- вміння відчувати та розуміти настрій студентів групи і підтримувати з ними активний діалог;
- вміння керувати своїм внутрішнім психічним станом; мімікою та пантомімікою;
- вміння прогнозувати та цілеспрямовано проектувати певні комунікативні педагогічні виробничі ситуації;
- наявність і розвиненість культури мовлення;
- вміння демонструвати свій внутрішній стан, коли це викликано педагогічною необхідністю;
- здатність до імпровізації;

- здатність до доцільних спонтанних дій та ін.

Доповніть цей перелік тими якостями викладача, які, на Ваш погляд, також впливають на організацію навчального процесу, зокрема самостійної роботи студентів.

Теми для самостійних досліджень, доповідей, рефератів

1. Педагогічний професіоналізм викладача ВНЗ.
2. Співвідношення творчості і професіоналізму викладача ВНЗ.
3. Становлення творчої професійної діяльності викладача ВНЗ.
4. Складові педагогічної майстерності.
5. Роль творчості у професійній діяльності фахівця педагогічного профілю.
6. Психологічні особливості спільної творчої діяльності викладача та студента.
7. На основі спостереження за педагогічною діяльністю найкращого, на Вашу думку, викладача факультету (університету), визначте особливості його індивідуальності та педагогічної майстерності, які сприятливо впливали на професійне навчання студентів.
8. Психологічна культура викладача вищої школи і шляхи її формування.
9. Психологічна діагностика розвитку педагогічних здібностей майбутнього викладача.

Методики для самопізнання і дослідження студентів

1. Методика «Ваш творчий потенціал»

Інструкція. Виберіть відповідь і позначте її.

1. Чи можна, на Вашу думку, змінити світ на краще?

- а) так;
- б) ні, він і так досконалий;
- в) так, у деяких аспектах.

2. Чи думаєте Ви, що також можете брати участь у значному перетворенні світу?

- а) так, здебільшого;
- б) ні;
- в) так, в окремих випадках.

3. Чи вважаєте Ви, що якась із Ваших ідей могла б привести до значного прогресу в тій сфері діяльності, в якій Ви будете працювати?

- а) так;
- б) так, за сприятливих обставин;
- в) лише деякою мірою.

4. Чи вважаєте Ви, що в майбутньому будете відігравати настільки важливу роль, що зможете щось принципово змінити?

- а) так, без сумніву;
- б) малоімовірно;
- в) можливо.

5. Відважуючись розпочати яку-небудь справу, чи впевнені Ви у своєму успіху?

- а) так;
- б) часто сумніваюсь;
- в) так, часто.

6. Чи відчуваєте Ви потребу зайнятися проблемою, про яку абсолютно нічого не знаєте?

- а) так, невідоме приваблює мене;
- б) невідоме мене не приваблює;
- в) залежно від теми.

7. Коли Вам трапляється займатися невідомою справою, чи відчуваєте потребу досягнути в ній досконалості?

- а) так;
- б) буду задоволеним тим, що зумію досягнути;
- в) так, але тільки в тому випадку, коли це мені до вподоби.

8. Якщо тема, яку Ви не знаєте, Вас зацікавить, чи відчуваєте Ви потребу вивчити її досконало?

- а) так;
- б) ні, тільки основні моменти;
- в) ні, тільки щоб задовольнити свою цікавість.

9. Коли невдача:

- а) якийсь час дієте далі, не зважаючи на здоровий глузд;
- б) розумієте, що Ваше починання нездійсненне;
- в) робите далі свою справу, навіть коли причини невдачі здаються Вам неподоланими?

10. Чи вважаєте Ви, що професію слід обирати залежно від:

- а) своїх можливостей і подальших перспектив для себе;
- б) стабільності, значущості, важливості професії, потреби в ній;
- в) привілеїв, які вона забезпечує?

11. Подорожуючи, чи зможете Ви легко повторити маршрут, по якому уже раз проїхали?

- а) так;
- б) ні, боюсь заблукати;
- в) так, але тільки тоді, коли він привернув мою увагу і запам'ятався.

12. Якщо Ви брали участь у розмові, чи зможете легко пригадати всі вислови?

- а) так, легко;
- б) часто забуваю частину з них;
- в) так, але лише ті, що мене зацікавили.

13. Почувши слово іноземною мовою, чи зможете відтворити його без помилок по складах, хоч і не розумієте його значення?

- а) так;
- б) так, якщо це слово легко запам'ятати;
- в) повторите, але не зовсім правильно.

14. У вільний час Ви віддаєте перевагу:

- а) побути наодинці, щоб поміркувати;
- б) уникаю самотності;
- в) мені байдуже - бути на самоті чи в компанії.

15. Виконуючи роботу, Ви вважаєте її завершеною, якщо:

- а) вона доведена Вами до кінця, і все зроблено на відмінно;

- б) Ви більш-менш задоволені;
- в) Вам ще не все вдалося зробити до кінця.

16. Коли Ви один:

- а) любите помріяти про якісь абстрактні речі;
- б) прагнете в будь-який спосіб знайти конкретну справу;
- в) іноді любите помріяти, іноді поміркувати над важливими для Вас питаннями.

17. Коли якась ідея оволодіває Вами, то Ви будете думати про неї:

- а) незалежно від того, де і з ким перебуваєте;
- б) усамітніться і цілком зануритеся у роздуми;
- в) тільки там, де буде не занадто шумно.

18. Коли Ви відстоюєте якусь ідею:

- а) можете відмовитися від неї, якщо почуєте переконливі аргументи опонента;
- б) обстоюєте свою думку, незалежно від почутих аргументів;
- в) змінюєте думку, якщо натрапляєте на сильний опір.

Обробка й аналіз результатів

Підрахуйте бали за такою шкалою: «а» - 3 бали, «б» - 1 бал, «в» - бали.

Питання 1, 6, 7 і 8 визначають межі Вашої допитливості, 2, 3, 4, 15 - віру в себе, 10 - честлюбство, 12 і 13 - слухову пам'ять, 11 - зорову пам'ять, 14 - прагнення бути незалежним, 16 і 18 - здатність до абстрагування, 17 - ступінь зосередженості. Ці здібності становлять основні якості творчої особистості, а загальна сума балів показує рівень Вашого творчого потенціалу:

49 і більше. Ви маєте значний творчий потенціал, який дає Вам змогу мати багатий вибір тем для творчості. Якщо Ви зумієте скористатися цими здібностями і втілити їх у справу, то Вам стануть доступними всі види творчості.

48-24 бали. У Вас наявний середній творчий потенціал. Ви володієте частиною якостей, які дають Вам можливість займатися творчістю, але Вам заважають буденні проблеми. Однак не настільки, щоб Ви не могли себе виявити як творча особистість, якщо справді, цього захочете. Для Вас корисно знати, яких саме якостей Вам бракує, щоб спробувати набути їх.

23 і менше балів. Ваш творчий потенціал, на жаль, слабо виражений. Ви недооцінюєте свої можливості. Брак віри у власні сили змушує Вас думати, що Вам не дано творити. Усвідомте ці свої слабкості і спробуйте їх подолати. Торуйте всі шляхи, що ведуть до творчості.

Рекомендована література

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. – К.: Либідь, 1998. – с. 372-380.
2. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. С. 8-24.
3. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.

4. Державна програма розвитку освіти України на 2005-2010 роки: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 липня 2006 р. № 396-р.
5. Закон України «Про вищу освіту» //Освіта.–2002.-20-27 лют.-С.1-4.
6. Кузьмина Н.В. Понятие «педагогическая система» и критерии ее оценки: Методы пед. исследования: Учебн. пособие / Под ред. Н.В. Кузьминой – Л.: Изд. Лен. Университета, 1980.
7. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. – К.: Шкільний світ, 2001.
8. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб./З.Н.Курлянд, Р.І.Хмельюк, А.В.Семенова та ін.; За ред. З.Н.Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2005. – 399 с.
9. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Практикум: Навч. посіб. – К.: Каравела, 2008.-336с.
10. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Підручник. 2-е вид. – К.: Каравела, 2008.-352с.
11. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – К.: «Академвидав», 2006. – 352с. (Альма-матер).

Тема 4.2. Педагогічне спілкування

Мета: проаналізувати основні компоненти педагогічної культури та шляхи її формування, ознайомити студентів магістратури із поняттям педагогічне спілкування, виявити залежність формування культури викладача від рівня педагогізації навчально-виховного процесу вищого навчального закладу.

План

1. Сутність поняття «педагогічне спілкування»: невербальне та вербальне спілкування.
2. Культура мовлення викладача ВНЗ.
3. Механізми впливу на співрозмовника (викладача, студента) в процесі спілкування.
4. Бар'єри на шляху до ефективного спілкування та їх подолання.

Основні поняття теми: педагогічний професіоналізм, педагогічна культура, культура спілкування, мовленнєва культура, бар'єри спілкування.

Запитання для самоаналізу та самоконтролю

1. У чому полягають особливості педагогічного спілкування?
2. Охарактеризувати основні стилі спілкування викладачів.
3. Обґрунтуйте необхідність самовдосконалення викладача ВНЗ.
4. Проаналізуйте взаємозв'язок понять «педагогічна культура» і «педагогічна майстерність».
5. Дайте порівняльну характеристику різних стилів спілкування викладачів ВНЗ.
6. Розкрити зміст функцій педагогічного спілкування (інформаційна, соціальна перцепція, афективна, інтерактивна, самопрезентація).

7. У чому суть суб'єкт-суб'єктних стосунків між викладачем і студентом? Чому дуже шкідливе безособове ставлення викладача до студента? Який «внесок» у педагогічне спілкування робить студент і викладач?

8. Які стилі професійно-педагогічного спілкування є найбільш оптимальними щодо розв'язання завдань професійної підготовки і особистісного зростання студента як майбутнього педагога (психолога)? Доведіть свою думку.

9. Які психологічні засоби, методи та прийоми підвищують ефективність професійно-педагогічного спілкування зі студентською аудиторією під час лекції, на семінарських заняттях і екзамені?

10. Згадайте кілька випадків, коли Ви допомогли комусь вирішити проблему за допомогою спілкування.

11. Коли діалог має практично формальний характер?

Індивідуальні завдання для самостійної роботи студентів

1. Сформулювати 10-15 правил культури педагогічного спілкування.

2. Сформулювати основні правила ділового етикету викладача ВНЗ.

3. Нині велика увага приділяється навчанню спілкування. Але ж людина спілкується протягом тисячоліть... Чому саме тепер постала необхідність навчатися цього (батькам, вчителям, викладачам, керівникам та ін.)? Що було втрачено в людському спілкуванні за останнє століття?

4. Як треба слухати людину, щоб вона (за-) говорила? Сформулювати декілька порад.

5. Щоб визначити, наскільки ми уважно слухаємо, дайте відповідь на запитання одразу після розмови з партнером:

- Чи легко я відволікався під час розмови?
- Чи не робив я тільки вигляд, що слухав?
- Чи однаково я слухаю залежно від того, цікава чи нецікава розмова для мене?
- Як я реагував на те, з чим я не був згоден?
- Чи не робив я поспішних висновків?
- Як я повадився під час розмови?

За відповідями зробіть висновок, чи вмієте Ви слухати?

6. За 1хв назвіть якості, які Вас дратують в Інших людях.

Які Ваші якості особистості спричиняють те, що у Вас виникну роздратування під час спілкування з іншими людьми? Отже, чому нас дратують названі якості в інших людях?

7. Якими з перелічених правил Ви стали б керуватися в спілкуванні з викладачами (однокурсниками, студентами)? Чому?

- Основа ставлення співрозмовника до нас створюється за перші 15 секунд спілкування.

- Якщо Вам зробили комплімент, потрібно відразу відповісти тим самим.

- Для того щоб люди захотіли з Вами спілкуватися, Ви самі повинні цього хотіти, а співрозмовник має це бачити.

- Говоріть з іншою людиною про себе, і вона буде слухати Вас годинами.

- Усмішка нічого не варта, але багато дає. Вона збагачує тих, хто її отримує, не збіднюючи тих, хто нею обдаровує. Ніхто не багатий настільки,

щоб обійтися без неї, і немає такого бідняка, який не став би від неї багатшим. Вона триває мить, а в пам'яті інколи зберігається назавжди.

- У розмові якомога рідше потрібно згадувати ім'я співрозмовника.
- Під час бесіди треба прагнути якомога щиріше вселяти співрозмовникові усвідомлення його значущості.
- Указуйте на помилки інших прямо, а не побічно.
- У спілкуванні основним правилом є робити подарунки «Дитині» і не дражнити «Батька» свого співрозмовника.
- Головне в спілкуванні - побільше говорити, поменше слухати і не допускати в розмові пауз (за О. Сапоговою).

Психолого-педагогічні завдання:

1. Викладач, помітивши, що студентка займається на занятті сторонніми справами, підійшов до неї і попросив показати свої записи. Дівчина сказала, що це її особистий щоденник. Викладач зажадав його. Студентка мовчки передала йому щоденник. А під час перерви вона почула, як цей викладач читав її записи іншим педагогам. «Як Вам не соромно!», - ледве не плачучи промовила дівчина, відкривши двері кафедри, де працював цей викладач. Дайте психологічну оцінку цій ситуації. *Чому лише прояв педагогічного такту сприяє встановленню сприятливих взаємин викладачів і студентів?*

2. Молода викладачка отримує від студента листи інтимного змісту. Він переслідує її, на заняттях поводить виключно. *Яку такій ситуації мусить поводитися викладач? Чи потрібно залучати сторонніх для з'ясування цього питання?*

3. Студенти протягом усього семестру висловлювали незгоду з Вашими вимогами в навчальному процесі. Але з наближенням іспиту їхнє ставлення почало змінюватися: з'явилося підлецування, підвищена увага до Вас і т.д. *Яку цій ситуації Ви побудуєте своє спілкування зі студентами? У період іспитів? Після них?*

4. На 4-ій парі група першокурсників прийшла на семінарське заняття із загальної психології. Викладач через певні обставини не зміг з'явитися на заняття і попросив прийти на заміну магістранта.

Студенти одразу ж не сприйняли свого нового "викладача". Один із них сів за першу парту, витягнув свій обід і почав його демонстративно їсти перед викладачем-практикантом. Магістрант зробив зауваження студентові, але той ніяк не відреагував на це. Молодий викладач був розлючений і поставив цьому студентові двійку. *Як можна пояснити таку поведінку першокурсника? Наскільки педагогічно доцільними були дії викладача? Щоб Ви порадили б у цій ситуації молодому педагогові?*

Теми для самостійних досліджень, доповідей, рефератів

1. Мовленнєва культура майбутнього фахівця і психологічні передумови її формування.
2. Недоліки педагогічного спілкування.
3. Використання різних стилів спілкування в педагогічній діяльності.
4. Причини низької культури спілкування викладачів ВНЗ. Запропонуйте шляхи їх усунення.

5. Психологічна культура як складник професіоналізму викладача.
6. Професійно – педагогічне спілкування у вищій школі.

Методики для самопізнання і дослідження студентів

1. Тест "Моя тактика ведення переговорів"

Інструкція. Виберіть відповіді "а" чи "б".

1. а) Звичайно я наполегливо домагаюся свого.
б) Частіше я намагаюся знайти точки дотику.
2. а) Я намагаюся уникнути неприємностей.
б) Коли я доводжу свою правоту, на дискомфорт партнерів не зважаю.
3. а) Мені приємно відмовлятися від своєї точки зору.
б) Я намагаюся урахувати позицію інших.
4. а) Не варто хвилюватися через розходження в точках зору з іншими людьми.
б) Розбіжності завжди хвилюють мене.
5. а) Я намагаюся заспокоїти партнера і зберегти з ним нормальні стосунки.
б) Завжди важко доводити свою точку зору.
6. а) Завжди потрібно шукати спільні точки зору.
б) Варто прагнути до здійснення своїх задумів.
7. а) Я повідомляю партнеру свою точку зору і прошу його висловити свою думку.
б) Краще продемонструвати переваги своєї логіки міркування.
8. а) Я зазвичай намагаюся переконати інших людей.
б) Частіше я намагаюся зрозуміти точки зору інших людей.
9. а) Я завжди схиляюся до прямого обговорення проблем.
б) Розмовляючи я стежу за розвитком думки співрозмовника.
10. а) Я відстоюю свою позицію до кінця.
б) Я схильний змінити позицію, якщо мене переконують.

Інтерпретація відповідей

Визначте збіг:

- 1) 1а, 2б, 3а, 4а, 5б, 6б, 7б, 8а, 9а, 10а - тактика протистояння (П).
- 2). 1б, 2а, 3б, 4б, 5а, 6а, 7а, 8б, 9б, 10б - тактика співробітництва (С).

Оцініть, що переважає в Вашій поведінці: (П) чи (С).

П - орієнтація на конкуренцію, конфронтацію.

С - орієнтація на справу, співробітництво, кооперацію.

2. Тест «Потреба в спілкуванні»

Інструкція. Прочитайте твердження. Якщо Ви погоджуєтеся з ним, то вкажіть «так», якщо ж не згодні - «ні». Зважайте на те, що твердження дуже короткі і не можуть містити в собі всіх необхідних подробиць. Уявіть типову ситуацію.

Можливо, що деякі твердження Вам важко буде пов'язати зі своїм життям. І в цьому разі все ж таки спробуйте відповісти «так» або «ні». Не намагайтеся справити про себе заздалегідь прихильне враження. Вільно висловлюйте свою думку. Хороших або поганих відповідей тут не існує.

1. Я отримую задоволення, коли беру участь у різних урочистостях.
2. Я не можу стримати свої бажання навіть тоді, коли вони суперечать бажанням моїх друзів.

3. Мені подобається виявляти до когось свою прихильність.
4. Я зацікавлений у тому, щоб завоювати вплив на людину, ніж її дружбу
5. Я відчуваю, що в стосунках з друзями в мене більше прав, ніж обов'язків.
6. Коли я дізнаюсь про успіхи мого товариша, у мене чомусь погіршується настрій.
7. Щоб бути задоволеним собою, я мушу кому-небудь у чомусь допомогти.
8. Мої турботи зникають, коли я опиняюсь серед товаришів по навчанню.
9. Мої друзі мені вже набридли.
10. Коли я роблю важливу роботу, присутність людей мене дратує.
11. У безвихідному становищі я говорю тільки ту частину правди, яка, на мою думку, не зашкодить моїм друзям і знайомим.
12. У важкій ситуації я думаю не стільки про себе, як про близьку мені людину.
13. Неприємності в друзів викликають у мене таке співчуття, що я можу занедужати.
14. Мені приємно допомагати іншим, навіть тоді, коли це завдає мені багато клопотів.
15. Поважаючи друга, я можу погодитися з його думкою, навіть якщо він помиляється.
16. Мені більше подобаються пригодницькі оповідання, ніж романи про кохання.
17. Сцени насильства в кіно викликають у мене огиду.
18. На самоті я відчуваю тривогу і напруженість більше, ніж тоді, коли перебуваю серед людей.
19. Я вважаю, що найбільшою радістю в житті є спілкування.
20. Мені шкода безпритульних кішок і собак.
21. Я волію мати менше друзів, але більше близьких людей.
22. Я люблю бувати серед людей.
23. Я довго хвилююся після сварки з близькими.
24. У мене значно більше близьких друзів, ніж у інших.
25. Я більше прагну досягти успіхів у змаганні з іншими людьми, Мбіт пружити з ними.
26. Я більше довіряю власній інтуїції і уявленням про людей, ніж судженню про них інших.
27. Я віддаю більшу перевагу матеріальному добробуту і благополуччю, ніж радощам спілкування з приємними людьми.
28. Я співчуваю людям, у яких немає близьких друзів.
29. Щодо мене люди часто невдячні.
30. Я люблю розповіді про безкорисливу дружбу.
31. Задля друга я можу пожертвувати своїми інтересами.
32. У дитинстві я був у товаристві, яке завжди трималося разом.
33. Коли б я був журналістом, то із задоволенням писав би про силу дружби.

Обробка й аналіз результатів

Порівняйте свої відповіді з ключем. За кожен збіг нараховується один бал.

Ключ до тесту: 1 - так, 2 - так, 3 - ні, 4 - ні, 5 - ні, 6 - ні, 7 - так, 8 - так, 9 - ні, 10 - ні, 11 - так, 12 - так, 13 - так, 14 - так, 15 - ні, 16 - ні, 17 - так, 18 - так, 19

- так, 20 - так, 21 - так, 22 - так, 23 - так, 24 - так, 25 - ні, 26 - так, 27 - ні, 28 - так, 29 - ні, 30 - так, 31 - так, 32 - так, 33 - так.

Оцінюючи результати тестування, слід враховувати гендерні відмінності, тобто показники для чоловіків і жінок різні. Це пояснюється тим, що рівень потреби в спілкуванні у жінок дещо вищий, ніж у чоловіків.

Низький рівень (0-21 бали чоловіки; 0-23 бали жінки). Для Вас характерне бажання після роботи або навчання хоч трішки побути на самоті. Часто Ви не готові до встановлення контактів з великою кількістю людей. У спілкуванні Ви офіційні та стримані, намагаєтесь підтримувати дистанцію між собою та співрозмовником.

Рівень нижче середнього (22-23 - чоловіки; 24-26 - жінки). Ви спілкуєтесь з людьми залежно від ситуації та настрою: інколи із задоволенням, інколи уникаєте спілкування, шукаєте самотності. Ви любите спілкуватися з близькими, давніми знайомими, товаришами, але Вас часто дратує велика гомінлива компанія, необхідність перебувати серед малознайомих людей.

Середній рівень (24-25 балів чоловіки; 27-28 балів жінки). Ви достатньо комунікабельні. Намагаєтесь підтримувати та відновлювані хороші стосунки з людьми. У Вас значна потреба в позитивних, емоційно насичених контактах. Ви намагаєтесь ближче познайомитись і людьми, допомагати їм, особливо цінуєте своїх близьких друзів.

Рівень вище середнього (26-28 балів чоловіки; 29-30 балів жінки), Ви любите спілкуватися, схильні завжди розширювати сферу контактів і встановлювати добрі стосунки з багатьма людьми. Ви намагаєтесь бути в центрі уваги, бути «душею» компанії. Ви прагнете допомагати іншим і здатні прощати їм задля збереження хороших стосунків.

Високий рівень (29 балів і вище в чоловіків; 31 бал і вище в жінок). Вам притаманне постійне бажання встановлювати дружні стосунки, потреба в численних контактах і знайомствах, у розширенні сфери свого спілкування. Ви схильні до участі в спільних масових заходах, метою яких є хороший настрій і налагодження теплих взаємин. Вас приваблюють багатолюдні натовпи, гуляння, де багато вражень і подій.

3. Методика «Карта контролю стану мовлення» (за К. Мілютиною)

Методика побудована на самооцінці. Вона дає змогу оцінити індивідуальну схильність до мовної тривожності та контролювати і коригувати власну мовну поведінку.

Інструкція. Перед Вами список із 24 речень, що описують якісь емоційні стани людини в різних ситуаціях. Якщо Ви згодні з судженням, то біля цього речення поставте знак «+». Якщо висловлене судження Вас не стосується, поставте знак«-».

Текст опитувальника

1. Моя мова справляє гарне враження.
2. Мені легко розмовляти майже з усіма.
3. Мені просто дивитися на слухачів, коли я з ними розмовляю.
4. Мені важко розмовляти з моїм начальником або викладачем.
5. Навіть думка про необхідність говорити в громадському місці мене лякає.

6. Деякі слова мені вимовляти важче, ніж інші.
7. Коли я говорю, то не думаю, як це в мене виходить.
8. Я легко можу підтримати розмову.
9. Моя мова інколи бентежить моїх співрозмовників.
10. Не люблю знайомити одну людину з іншою.
11. При обговоренні якогось питання в групі я часто запитую.
12. Мені легко контролювати свій голос, коли я говорю.
13. Мені неважко говорити перед групою.
14. Моя мова не дає змоги робити те, що мені подобається.
15. Коли я говорю, мене досить приємно слухати.
16. Іноді мені не подобається, як я говорю.
17. Коли я говорю, я завжди відчуваю себе цілком упевнено.
18. Я охоче спілкуюся тільки з деякими людьми.
19. Я говорю краще, ніж пишу.
20. Я часто нервуюся, коли говорю.
21. Мені важко розмовляти з новими людьми.
22. Я цілком упевнений у своїй мові.
23. Я хотів би, щоб моя мова була такою самою, як і в інших.
24. Я часто не можу відповісти, навіть коли знаю потрібну відповідь, оскільки боюсь заговорити.

Обробка й аналіз результатів

Порівняти індивідуальні відповіді з ключем і підрахувати кількість збігів, за кожен з яких Ви отримуєте 1 бал.

Ключ: 1) -, 2) -, 3) -, 4) +, 5) +, 6) +, 7) -, 8) -, 9) +, 10) +, 11) -, 12) -, 13) -, 14) +, 15) -, 16) +, 17) -, 18) +, 19) -, 20) +, 21) +, 22) -, 23) +, 24) +.

Показники *понад 4-5 балів* розцінюють як прогностичні, що свідчать про підвищену або високу мовну тривожність. Наприклад, ті, хто заїкається, показують результат 15-16 балів.

Нульові показники чи надзвичайно низькі (*1-2 бали*) інтерпретують як результати завищеної самооцінки. Слід зазначити, що мовна тривожність значуще корелює із ситуаційною, а іноді навіть із загальною тривожністю, тому контроль і корекцію її слід проводити за допомогою різних видів тренінгу, зокрема й аутотренінгу, а також ретельної підготовки і постійної практики спілкування. У деяких випадках можна порекомендувати зміну виду діяльності, пов'язаної з інтенсивною мовною взаємодією.

4. Тест «Уміння слухати»

Інструкція. Прочитайте варіанти відповіді на запитання, як Ви зазвичай слухаєте свого співрозмовника. Якщо цей варіант відповідає особливостям Вашої комунікативної поведінки, то напишіть поряд з ним «так», якщо не відповідає - «ні».

1. Як правило, я швидко усвідомлюю, що мені хочуть сказати, і в подальшому слухати вже нецікаво.
2. Я терпляче очікую, коли співрозмовник завершить розповідь.
3. Моя увага повністю зосереджена на розповіді.

4. Я намагаюся зрозуміти, що співрозмовник хоче від мене приховати і чому.
5. Я перериваю співрозмовника, щоб уточнити деталі, цікаві для мене факти.
6. Якщо тема мені нецікава, я намагаюся перевести розмову в інше русло.
7. Я мимовільно помічаю помилки в мовленні і поведінці співрозмовника.
8. Не кожна людина заслуговує моєї уваги.
9. Я намагаюся з кожної бесіди отримати максимум інформації.
10. Я можу спокійно вислухати до кінця думку, з якою категорично не згоден.
11. Коли зрозумів суть розповіді, розпочинаю обмірковувати те, що я відповім.
12. Мені важко слухати до кінця довгі і детальні пояснення.
13. Я намагаюся запам'ятати важливу інформацію і необхідні деталі.
14. Найчастіше я слухаю через ввічливість.
15. Я стаю на місце співрозмовника, щоб зрозуміти його почуття і наміри.
16. Почувши протилежну точку зору, я неодмінно висловлю свою.
17. У розмові я частіше говорю співрозмовникові «так» (виражаючи розуміння), ніж «ні».
18. Зазвичай я просто відповідаю на запитання, намагаючись не ухилятися від відповіді.
19. Люди охоче спілкуються зі мною.
20. Вислухавши співрозмовника, я неодмінно висловлю власну думку.
21. Я уникаю розмови з незнайомою людиною, навіть якщо вона до цього прагне.
22. Більшість часу розмови я дивлюся в очі співрозмовника.
23. Я завжди пам'ятаю, що в мене і у співрозмовника можуть бути різні погляди на одну і ту саму проблему.
24. Більшість часу я роблю лише вигляд, що слухаю, а сам думаю про свої справи.
25. Зазвичай вирішення проблеми приходить мені в голову значно раніше, ніж співрозмовник закінчить говорити.
26. Я завжди пам'ятаю, що я і співрозмовник можемо по-різному зрозуміти зміст одних і тих самих слів.
27. Я завжди виправляю помилки в мовленні знайомого мені співрозмовника.
28. Я не буду слухати людину, яку не поважаю, вважаючи її некомпетентною або занадто молодою.
29. Звичайно я отримую задоволення від спілкування з людьми.
30. Зазвичай я більше слухаю інших, ніж говорю.

Обробка й аналіз результатів

Ви отримуєте по I балу за відповідь «так» на запитання: 2, 3, 4, 9, 10, 13, 15, 17, 18, 19, 22, 23, 26, 29, 30 і за відповідь «ні» на запитання 1,5, 6, 7, 8, 11, 12, 14, 16, 20,21,24, 25,27, 28.

Підрахуйте набрану Вами суму балів:

25-50 балів. Ви ідеальний слухач, за що заслуговуєте поваги тих, хто навколо.

20-24 бала. Ви - хороший слухач, але не завжди дотримуєтеся культури спілкування. Бажаємо успіху в оволодінні мистецтвом слухати.

15-19 балів. Ви посередній слухач, допускаєте багато помилок, які дратують інших людей і заважають Вам оволодіти мистецтвом слухання.

10-14 бала. Ви погано вмієте слухати. Щось робите правильно, але помилок допускаєте більше, що відштовхує Ваших співрозмовників.

Менше, ніж 9 балів. Ви не вмієте слухати інших людей. Вам можна порадити уважно проаналізувати свої помилки. Чи не краще змінитися?

5. Тест «Чи доступна Вам мова міміки?»

Інструкція. За допомогою нескладного тесту перевірте своє вміння «читати» міміку зовнішності людей. Визначте, яку емоцію виражає обличчя на кожному з 12 малюнків.

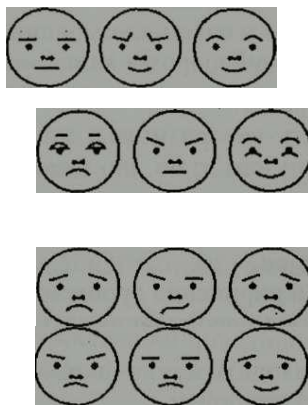

Рис. 7. Емоційні реакції людини

Аналіз результатів

Порівняйте свій варіант з правильними відповідями:

1) байдужність, 2) ворожість, 3) веселощі, 4) сильна злість, 5) смуток, 6) соромлива радість, 7) погане самопочуття, 8) злість, 9) бурхлива радість, 10) глибокий сум, 11) скепсис, 12) скорбота.

Якщо Ви правильно визначили більше половини емоцій, то це означає, що Ви добре орієнтуєтеся в мімічних характеристиках обличчя.

6. Методика «Оцінка самоконтролю в спілкуванні» (за М. Снайдером)

Інструкція. Уважно прочитайте десять речень, які описують реакції на деякі ситуації. Кожне з них Ви мусите оцінити як правильне чи неправильне залежно від своєї реакції. Якщо твердження, на Ваш погляд, є правильним або переважно правильним, поставте поруч з його порядковим номером «так», якщо неправильним або переважно неправильним - «ні».

1. Мистецтво наслідувати інших бачиться мені складним.
2. Я, напевно, міг би бути блазнем, щоб привернути до себе увагу або потішити інших.
3. Я міг би стати непоганим актором.
4. Іншим людям іноді здається, що я відчуваю щось глибше, ніж це є насправді.
5. У компанії я рідко опиняюся в центрі уваги.

6. У різних ситуаціях, спілкуючись з різними людьми, я веду себе по-різному.
7. Я можу наполягати лише на тому, у чому глибоко переконаний.
8. Щоб мати успіх у справах і стосунках з людьми, я намагаюсь бути таким, яким мене хочуть бачити.
9. Я можу бути доброзичливим з людьми, до яких я ставлюся погано.
10. Я не завжди такий, яким намагаюсь бути.

Обробка й аналіз результатів

Люди з високим комунікативним контролем, за М. Снайдером, постійно за собою стежать, добре знають, де і як себе поводити, контролюють прояв своїх емоцій. До того ж у них утруднена спонтанність самовиявлення, вони не люблять непередбачуваних ситуацій. їхня пошта - «Я такий, яким є саме тепер».

Люди з низьким комунікативним контролем більш безпосередні і щирі. Вони мають стійкіше «Я», менш схильні до змін у різноманітній ситуації.

За кожну відповідь «ні» на питання 1, 5 і 7 і за відповідь «так» на всі інші нараховується по одному балу. Підрахуйте суму балів. Якщо Ви відверто відповідали на запитання, то про Вас можна сказати так:

0-3 бали - Ви людина з низьким комунікативним контролем. Ваша поведінка стійка і Ви не вважаєте за потрібне змінюватися залежно від ситуацій. Ви здатні до щирого самовираження в спілкуванні.

Дехто вважає Вас "незручним" у спілкуванні саме через Вашу прямотинність.

4-6 балів - у Вас середній комунікативний контроль. Ви щирі, але не стримані у своїх емоційних проявах, проте зважаєте у своїй поведінці на думку людей, що навколо Вас.

7-10 балів - у Вас високий комунікативний контроль. Ви легко входите в будь-яку роль, гнучко реагуєте на зміни ситуації, добре відчуваєте і навіть можете передбачити враження, яке справляєте на інших.

7. Вправа «Перед складною розмовою»

Формула 1. Спокій: «Я спокійний і впевнений у собі. У мене правильна позиція. Я готовий до діалогу і взаєморозуміння».

Формула 2. «Мені легко-легко, вільно. Безтурботне щастя. Яскраво, чітко відчуваю безтурботне щастя. Я безтурботно щасливий... Кожна клітина тіла дихає безтурботним щастям. Усе тіло дихає безтурботним щастям. Усе тіло легко, вільно. Безтурботне щастя» (за Г.М. Ситіним).

Рекомендована література

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. – К.: Либідь, 1998. – с. 372-380.
2. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003.
3. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.

4. Державна програма розвитку освіти України на 2005-2010 роки: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 липня 2006 р. № 396-р.
5. Закон України «Про вищу освіту» //Освіта.–2002.-20-27 лют.-С.1-4.
6. Кузьмина Н.В. Понятие «педагогическая система» и критерии ее оценки: Методы пед. исследования: Учебн. пособие / Под ред. Н.В. Кузьминой – Л.: Изд. Лен. Университета, 1980.
7. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. – К.: Шкільний світ, 2001.
8. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб./З.Н.Курлянд, Р.І.Хмельюк, А.В.Семенова та ін.; За ред. З.Н.Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2005. – 399 с.
9. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Практикум: Навч. посіб. – К.: Каравела, 2008.-336с.
10. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Підручник. 2-е вид. – К.: Каравела, 2008.-352с.
11. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – К.: «Академвидав», 2006. – 352с. (Альма-матер).

Тема 4.3. Педагогічні конфлікти у вищій школі. Шляхи їх попередження

Мета: розкрити специфіку педагогічних конфліктів у вищій школі та шляхи їх попередження.

План

1. Психологічна сутність конфлікту. Динаміка конфлікту.
2. Види конфліктів.
3. Причини виникнення педагогічних конфліктів.
4. Стратегії (моделі) вирішення педагогічних конфліктів.
5. Типи поведінки в конфліктних ситуаціях. Типи конфліктних особистостей.

Основні поняття теми: конфлікт, конфліктна ситуація, об'єкт конфлікту, інцидент, учасники конфлікту, причини конфлікту, моделі вирішення конфліктних ситуацій.

Запитання для самоаналізу та самоконтролю

1. Розкрийте сутність поняття «педагогічний конфлікт».
2. Яка динаміка конфлікту?
3. Які існують види конфліктів?
4. Проаналізуйте види конфліктів.
5. Розкрийте основні стилі поведінки при розв'язанні конфліктів.
6. Коли і в кого не виникає конфліктів у спілкуванні?
7. Педагоги зазначають, що зараз кількість конфліктів у закладах освіти збільшилася. Якщо це так, то які можливі причини цього явища?
8. Особливості педагогічного конфлікту, стадії його розвитку. Чим відрізняється педагогічний конфлікт від звичайного конфлікту?

9. Причини виникнення конфліктів у взаєминах «студент - викладач» і «викладач - студентська академічна група». Чи бувають конфлікти, яких не можна вирішити?
10. Шляхи конструктивного подолання бар'єрів і вирішення конфліктів у педагогічній взаємодії «викладач - студент».
11. Як готувати студентів до вирішення конфліктів?
12. Чи є конфлікти, від яких не можна відмовлятися?
13. Чи завжди в конфліктах є об'єкт зіткнення?

Індивідуальні завдання для самостійної роботи студентів

1. Педагоги зазначають, що зараз кількість конфліктів у закладах освіти збільшилася. Якщо це так. То які можливі причини цього явища?
2. Причини виникнення конфліктів у взаєминах «студент - викладач» і «викладач – студентська академічна група». Чи бувають конфлікти, яких не можна вирішити?
3. Чи згодні Ви з відомим викладачем Є.І.Льїним, який говорив, що перед тим, як зайти в аудиторію, викладачеві доцільно про себе промовити: «Я помню чудное мгновенье, передо мной ...»? Доведіть свою думку.

Теми для самостійних досліджень, доповідей, рефератів

1. Особливості педагогічного конфлікту, стадії його розвитку. Чим відрізняється педагогічний конфлікт від звичайного конфлікту у взаєминах?
2. Шляхи конструктивного подолання бар'єрів і вирішення конфліктів у педагогічній взаємодії «викладач - студент».
3. Пригадайте з власного досвіду, чи виникали конфлікти спілкування між викладачем і студентом під час Вашого навчання? Якщо так, дайте психологічний аналіз причин їхнього виникнення. Наскільки психологічно доцільно вони були вирішені?
4. Педагогічний конфлікт у взаєминах «викладач – студентська академічна група», його особливості, причини виникнення та моделі конструктивного розв'язання.
5. Вказати, які стилі (тактики) треба застосовувати в таких конфліктних ситуаціях:

- справжні інтереси приховуються, але доводи переконливі з обох сторін;
- цілі однаково значущі і важливі підходи обох сторін;
- прийняття рішення мусить бути швидким і Ви переконані у своїй правоті;
- конфліктна ситуація вирішується самотужки через певний час;
- вирішення проблеми важливіше для партнера, ніж для Вас.

Психолого-педагогічні завдання

1. Група прийшла невідготовленою до семінарського заняття, за винятком декількох студентів. Через це викладач вирішив провести контрольну роботу з цієї теми, хоча зазвичай семінарські заняття проводилися у формі усного опитування, до того ж було зрозуміло, що більшість нічого не напише, адже до заняття не підготувалися.

Як наслідок, декілька чоловік здали чисті аркуші, дехто написав «що - небудь» аби було», а дехто зі студентів написав відверті «дурниці», жартівливі

віршики, які, звичайно, ніяк не стосувалися теми семінарського заняття або ж опосередковано натякали на те, що їм просто байдуже.

Викладач сприйняв усе це як особисту образу, хоча «жартівники» сподівалися на іншу реакцію. Він оголосив, що більше не хоче бачити тих студентів ні на семінарських заняттях, ні на лекціях, ні на екзамені. Вибачень він не приймав. Ситуацію ускладнювало ще й те, що не всі учасники конфлікту бажали вибачитися. А ті учасники конфлікту, які хотіли вибачитися, побоювалися, щоб це не мало вигляду підлабузництва напередодні іспиту. Під впливом емоцій конфліктна ситуація сприймалася як така, що загрожувала втратою авторитету викладача і роз'єднанню групи на дві протилежні за поглядами мікрогрупи. Кожна зі сторін бажала виглядати принциповою, і конфлікт почав розширюватися, залучаючи все більше учасників. *Як можна було б запобігти цій конфліктній ситуації, яка переросла в конфлікт? Яку помилку зробив викладач? У чому провина в цій ситуації студентів? Як діяли б Ви в цій ситуації на місці викладача? Чи допоможе вирішенню конфлікту вибачення студентів?*

2. Студенти 2-го курсу написали директору інституту заяву, в якій обґрунтовано просили замінити викладача з фахової дисципліни. Дирекція їхнє прохання задовольнила. Через якийсь час ці самі студенти знову написали заяву з аналогічним проханням щодо іншого викладача. *Які можливі причини виникнення і повторення такої ситуації? Що має зробити дирекція, щоб не виникало подібних конфліктів студентів з викладачами? Чи потрібна допомога психолога в цій ситуації? Яка? Кому?*

3. Студенти на 4-ій парі вже 15хв чекають викладача, розуміючи, що предмет профільний і важливий у їхній спеціалізації. Згодом між самими студентами виникає конфліктна ситуація: йти з лекції чи зачекати. Більшість вирішує йти, а менша частина залишається. Викладач прийшов через 30хв і побачив, що більшої частини студентів в аудиторії немає. Не пояснивши свого спізнення, одразу вирішив написати доповідну в дирекцію на цей курс. *Чи правильно вчинили студенти в цій ситуації, і ті, хто пішли, і ті, що залишилися чекати викладача? Як треба було вчинити викладачеві? Чому саме так?*

4. Молодий викладач, зайшовши до аудиторії, намагався відразу привернути до себе увагу студентів, проте ті його знехтували, розмовляючи далі. Після кількох невдалих спроб організувати роботу, викладач підійшов до студентів, сів на вільне місце і кілька хвилин поспілкувався з ними, намагаючись ближче познайомитися з ними. Після цього він швидко організував групу до навчальної діяльності. *Чому студенти так поводитися? Чи правильно повів себе викладач у цій ситуації? Як би Ви діяли у цих обставин?*

5. Перший курс навчання. Студент не складає іспиту. Вдома він говорить, що отримав негативну оцінку, але викладач оцінив його необ'єктивно. Батьки звертаються в дирекцію з проханням з'ясувати конфліктну ситуацію. *Чому може виникнути така ситуація? Як викладач може довести правоту власного погляду учасникам конфлікту? Що можна порадити студентові в цій*

ситуації? Які Ви бачити шляхи розв'язання конфліктної ситуації (з боку викладача, дирекції). Що порадите батькам?

Методики для самопізнання і дослідження студентів

1. Оцінка рівня конфліктності

Інструкція Уважно прочитайте наведені нижче ситуації і виберіть один варіант можливої Вашої реакції.

1. У кімнаті гуртожитку розпочалася суперечка на підвищених тонах. Ваша реакція?

- а) не беру участі;
- б) коротко висловлююся на захист сторони, яка, вважаю, має рацію;
- в) активно втручаюся, чим «викликаю вогонь на себе».

2. Чи виступаєте Ви на зборах з критикою викладачів?

- а) ні;
- б) тільки якщо маю для цього вагомі підстави;
- в) критикую з будь-якого приводу не тільки викладачів, але і тих, хто їх захищає.

3. Чи часто сперечаєтесь з друзями?

- а) тільки якщо друзі не ображаються;
- б) лише з принципових питань;
- в) суперечки - моя стихія.

4. Як Ви реагуєте, якщо стоїте в черзі, а хтось намагається пройти вперед?

- а) обурююся про себе, але мовчу, адже собі ж буде гірше;
- б) роблю зауваження;
- в) проходжу вперед і починаю спостерігати за порядком,

5. Вдома на обід подали недосолену страву. Ваша реакція?

- а) не буду здійсмати галасу через дрібниці;
- б) мовчки візьму сільничку;
- в) не втримаюся від дошкульного зауваження і можу навіть демонстративно відмовитися від їжі.

6. Якщо в громадському транспорті Вам наступили на ногу...

- а) з обуренням подивлюся на кривдника;
- б) сухо зроблю зауваження;
- в) висловлюся, не соромлячись висловлювань!

7. Якщо хтось з Ваших близьких купив річ, яка Вам не сподобалася...

- а) промовчу;
- б) обмежуся коротким тактовним коментарем;
- в) улаштую скандал.

8. Вам не пощастило в дорогій лотереї. Як Ви до цього поставитесь?

- а) намагатимуся здаватися байдужим, але дам собі слово більше ніколи не брати в ній участі;
- б) не приховую розчарування, але поставлюсь до того, що трапилося, з почуттям гумору, пообіцявши взяти реванш;
- в) програш надовго зіпсує мій настрій.

Обробка й аналіз результатів

Підрахуйте набрані Вами бали за такою шкалою: відповідь «а» - 4 бали, «б» - 2 бали, «в» - 0 балів. Якщо набрана Вами сума:

22-32 бали - Ви тактовні та миролюбні, вміло уникаєте суперечок і конфліктів, запобігаєте критичним ситуаціям на роботі і вдома. Вислів «Платон мені друг, але істина дорожча!» ніколи не був Вашим девізом. Можливо, саме тому Вас іноді називають пристосуванцем. Наберіться сміливості, якщо обставини вимагають висловлюватися принципово, не зважаючи на авторитети.

12-20 балів - про Вас склалася репутація конфліктної людини. Проте Ви, насправді, конфліктуєте лише тоді, якщо немає іншого виходу та інші засоби вичерпані. Ви твердо стоїте на своєму, не переймаючись тим, як це вплине на Ваше службове становище або приятельські стосунки. До того ж дотримуєтеся коректності і толерантності, не припускаєте образ. Усе це викликає до Вас повагу.

10 балів і менше - суперечки і конфлікти для Вас - це повітря, без якого Ви не можете жити. Вам подобається критикувати інших, ам-, почувши зауваження на свою адресу, можете "з'їсти живцем". Ваша критика - заради критики, а не для користі справи. Дуже важко доводиться тим, хто поруч з Вами на роботі і вдома. Ваша нестриманість і брутальність відштовхує людей. Можливо, у Вас немає справжніх друзів. Отже, постарайтеся подолати свій сварливий характер!

2. Методика «Дослідження міжособистісних стосунків» (за К. Томасом)

Інструкція. Спробуйте уявити запропоновану ситуацію і вибрати з двох альтернатив найбільш типовий для Вас спосіб реагування. Над відповідями довго не задумуйтесь, бо немає правильних або неправильних, намагайтесь писати перше, що спаде на думку.

Тестові завдання

1. а) Іноді я надаю можливість іншим взяти на себе відповідальність за вирішення суперечливого питання;
б) перш ніж диспутовати з приводу того, з чим я не згоден, я намагаюся звернути увагу на те, з чим ми обидва не погоджуємось.
2. а) Я прагну знайти компромісне рішення;
б) я намагаюся все владнати з врахуванням інтересів іншої людини і моїх власних.
3. а) Як правило, я вперто намагаюся досягти свого;
б) іноді я можу поступитися своїми інтересами задля інтересів іншої людини.
4. а) Я намагаюся знайти компромісне рішення;
б) я намагаюся не зачіпати почуття іншої людини.
5. а) Улагоджуючи суперечливу ситуацію, я постійно намагаюся і знайти підтримку іншої людини;
б) я стараюся робити все, щоб уникнути непотрібного напруження.
6. а) Я намагаюся уникнути неприємностей для себе;
б) я намагаюся досягти свого.

7. а) Я прагну відкласти вирішення суперечливого питання, щоб потім вирішити його краще;
б) я вважаю можливим чимось поступитись, щоб досягти успіху в іншому.
8. а) Як правило, я намагаюся настирливо досягти свого;
б) передусім я намагаюся визначити, у чому суть інтересів і суперечливих питань.
9. а) Думаю, що не завжди варто хвилюватися через суперечку, яка виникла;
б) я докладаю всіх зусиль, щоб досягти свого.
10. а) Я пробую знайти компромісне рішення;
б) я вперто прагну домогтися свого.
11. а) Насамперед я прагну чітко визначити те, у чому суть усіх інтересів і суперечливих питань;
б) я намагаюся заспокоїти іншого і зберегти наші стосунки.
12. а) Я уникаю займати позицію, яка може викликати суперечку;
б) я даю можливість іншим у чомусь триматися своєї думки, якщо вони йдуть назустріч.
13. а) Я пропоную середню позицію;
б) я наполягаю, щоб усе було зроблено по-моєму.
14. а) Я висловлюю іншому свою точку зору і запитую про його думку;
б) я намагаюся проілюструвати іншому логіку і перевагу моїх поглядів.
15. а) Я намагаюся заспокоїти іншого і зберегти наші стосунки;
б) я намагаюся зробити все необхідне, щоб уникнути напруження.
16. а) Я намагаюся не зачіпати почуття інших людей;
б) я часто намагаюся переконати інших у перевазі моїх позицій.
17. а) Як правило, я наполегливо прагну досягнути свого;
б) я намагаюся зробити все, аби уникнути непотрібної напруженості.
18. а) Якщо це робить іншого щасливим, я даю йому можливість наполягти на своєму;
б) я дозволяю іншому триматися своєї думки, якщо він йде мені назустріч.
19. а) Насамперед я намагаюся визначити, у чому суть усіх інтересів і суперечливих питань;
б) я намагаюся відкласти суперечливі питання, щоб згодом вирішити їх остаточно.
20. а) Я намагаюся негайно уникнути наших розбіжностей;
б) я намагаюся знайти найкраще поєднання втрат і користі для нас обох.
21. а) Коли я веду переговори, намагаюся бути уважним до іншого;
б) завжди схильюся до відвертого обговорення проблеми.
22. а) Я намагаюся знайти позицію, середню між моєю і пропозицією іншої людини;
б) я відстоюю свою позицію.
23. а) Як правило, я стурбований тим, щоб задовольнити бажання кожного;
б) іноді я даю можливість іншим взяти на себе відповідальність її вирішення суперечливого питання.
24. а) Якщо позиція іншого йому уявляється дуже важливою, я намагаюся йти йому назустріч;

- б) я намагаюся переконати іншого піти на компроміс.
25. а) Я прагну переконати іншого в правильності своїх міркувань;
б) ведучи переговори, я намагаюся бути уважним до аргументів інших.
26. а) Як правило, я пропоную і свою позицію;
б) я майже завжди прагну задовольнити інтереси кожного.
27. а) Я часто прагну уникнути суперечок;
б) якщо це принесе іншій людині радість, я даю їй можливість відстоювати свою позицію.
28. а) Як правило, я наполегливо прагну домагатися свого;
б) улагоджуючи ситуацію, я прагну, як правило, знайти підтримку інших.
29. а) Я пропоную середню позицію;
б) думаю, що не завжди слід хвилюватися, якщо виникають суперечки.
30. а) Я намагаюся не зачіпати почуття іншого;
б) я завжди займаю таку позицію в суперечці, яка дає можливість обом домогтися успіху.

Обробка й аналіз результатів

За кожним з п'яти розділів опитувальника (суперництво, співпраця, компроміс, уникнення, пристосування) підрахуйте кількість відповідей, які збіглися з ключем. Отримані кількісні оцінки порівняйте між собою для виявлення найбільш типової форми Вашої соціальної поведінки в ситуації конфлікту, тенденцію Ваших взаємин у складних умовах.

Ключ: *Суперництво:* 3а, 6б, 8а, 9б, 10а, 13б, 14б, 16б, 17а, 22б, 25а, 28а.

Співпраця: 2б, 5а, 8б, 11а, 14а, 19а, 20а, 21б, 23а, 26б, 28б, 30б.

Компроміс: 2а, 4а, 7б, 10б, 12б, 13а, 18б, 20б, 22а, 24б, 26а, 29а.

Уникнення: 1а, 5б, 7а, 9а, 12а, 15б, 17б, 19б, 21а, 23б, 27а, 29б.

Пристосування: 1б, 3б, 4б, 6а, 11б, 15а, 16а, 18а, 24а, 25б, 27б, 30а.

3. Діагностика комунікативної толерантності (за В.В. Бойко)

Інструкція. У Вас є нагода зробити екскурс у розмаїття людських стосунків. З цією метою Вам пропонується оцінити себе в дев'ятьох запропонованих нескладних ситуаціях взаємодії з іншими людьми. При відповіді важлива перша реакція. Пам'ятайте, що немає поганих або гарних відповідей. Відповідати треба, довго не роздумуючи і не пропускаючи питання.

До кожної ситуації наведено судження, які треба оцінити залежно від того, наскільки вони правильні щодо Вас особисто: *0 балів - зовсім неправильно; 1 бал - дещо правильно; 2 бали - правильно значною мірою; 3 бали - найправильніше.*

1. Перевірте себе, наскільки Ви здатні приймати чи не приймати індивідуальності людей, що зустрічаються Вам.

1. Повільні люди зазвичай діють мені на нерви.
2. Мене дратують метушливі, непосидливі люди
3. Гучні дитячі ігри важко сприймаю.
4. Оригінальні, нестандартні, яскраві особистості звичайно діють на мене негативно.
5. Бездоганна у всьому людина насторожила б мене.

II. Перевірте себе, чи немає у Вас тенденції оцінювати людей на основі власного «Я».

1. Мене звичайно виводить з рівноваги некмітливий співрозмовник
2. Мене дратують любителі поговорити.
3. Мені обтяжлива розмова в поїзді або літаку з байдужим для мене попутником, якщо він сам виявив ініціативу.
4. Мене б гнітили розмови випадкового попутника, що поступається мені за рівнем знань і культури.
5. Мені важко знайти спільну мову з партнерами іншого інтелектуального рівня, ніж у мене

III. Перевірте себе, наскільки категоричні або незмінні Ваші оцінки щодо людей навколо Вас.

1. Сучасна молодь викликає неприємні почуття своїм зовнішнім виглядом (зачіска, косметика, одяг).
- 2 Так звані «нові українці» звичайно справляють неприємне враження або безкультур'ям, або рвацтвом.
3. Представники деяких національностей у моєму оточенні відверто несимпатичні мені
4. Є тип чоловіків (жінок), який я не терплю.
5. Терпіти не можу ділових партнерів з низьким професійним рівнем.

IV. Перевірте себе, якою мірою Ви вмієте приховувати або згладжувати неприємні враження при зіткненні з некомунікабельними якостями людей.

1. Вважаю, що на брутальність треба відповідати тим самим.
2. Мені важко приховати, якщо людина чимось неприємна.
3. Мене дратують люди, які прагнуть у суперечці настояти на своєму.
4. Мені неприємні самовпевнені люди.
5. Звичайно мені важко втриматися від зауваження на адресу розгніваної або знервованої людини, яка штовхається в транспорті

V. Перевірте себе, чи є у Вас схильність переробляти і перевиховувати партнера.

1. Я маю звичку повчати інших.
2. Невиховані люди обурюють мене.
3. Я часто ловлю себе на тому, що намагаюся виховувати когось.
4. Я за звичкою постійно роблю кому-небудь зауваження.
5. Я люблю командувати близькими.

VI. Перевірте себе, якою мірою Ви схильні пристосовувати партнерів під себе, робити їх зручними.

1. Мене дратують люди похилого віку, коли вони в годину пік з'являються в міському транспорті або в магазинах.
2. Жити в номері готелю зі сторонньою людиною для мене просто катування.
3. Коли партнер не погоджується в чомусь з моєю правильною позицією, то це звичайно дратує мене.
4. Я виявляю нетерплячість, коли мені заперечують.

5. Мене дратує, якщо партнер робить щось по-своєму, не так, як мені того хочеться.

VII. Перевірте себе, чи властива Вам така тенденція поведінки:

1. Звичайно я сподіваюся, що моїм кривдникам дістанеться по заслугах.
2. Мені часто дорікають у буркотливості.
3. Я довго пам'ятаю образи, заподіяні мені тими, кого я ціную або поважаю.
4. Не можна прощати товаришам по службі (навчанні) безтактні жарти.
5. Якщо діловий партнер ненавмисно зачепить моє самолюбство, то я на нього ображуся.

VIII. Перевірте себе, якою мірою Ви терпимі до дискомфортних станів людей, що навколо.

1. Я осуджую людей, які бідкаються іншим.
2. Внутрішньо я не схвалюю колег (приятелів), які при нагоді розповідають про свої хвороби.
3. Я намагаюся уникати розмови, коли хтось починає скаржитися на своє сімейне життя.
4. Звичайно я без особливої уваги вислуховую сповіді друзів (подруг).
5. Іноді мені подобається подратувати кого-небудь з рідних і друзів.

IX. Перевірте себе, які Ваші адаптаційні здібності у взаємодії з людьми.

1. Звичайно мені важко йти на поступки партнерам.
2. Мені важко жити у злагоді з людьми, у яких поганий характер.
3. Зазвичай я з трудом пристосовуюся до нових партнерів по спільній роботі.
4. Я уникаю підтримувати стосунки з дещо дивними людьми.
5. Звичайно я принципово наполягаю на своєму, навіть якщо розумію, що партнер має рацію.

Обробка й аналіз результатів

Отже, Ви ознайомилися з деякими поведінковими ознаками, що свідчать про низький рівень загальної комунікативної толерантності. Підрахуйте суму балів, отриманих Вами за всіма ознаками, і зробіть висновок: чим більше балів, тим нижчим є рівень Вашої комунікативної толерантності.

Максимальна кількість балів, яку можна мати -135, свідчить про абсолютну нетерпимість до людей навколо Вас, що хтосьна чи можливо для нормальної особистості. Так само неймовірно одержати нуль балів - свідчення терпимості до всіх типів партнерів у будь-яких ситуаціях. У середньому, за даними автора методики, опитані набирають: керівники медичних установ і підрозділів - 40 балів, медсестри - 43 бали, вихователі - 31 бал.

Порівняйте свої дані з наведеними і зробіть висновок про свою комунікативну толерантність. Зверніть увагу на те, за якими з 9 запропонованих вище поведінкових ознак у Вас високі сумарні оцінки (тут можливий інтервал від 0 до 15 балів). Чим більше балів за конкретною ознакою, тим менше Ви терпимі до людей у цьому аспекті взаємин з ними. Навпаки, чим менші Ваші оцінки за тією або іншою поведінковою ознакою, тим вищим є рівень загальної комунікативної толерантності за цим аспектом стосунків з партнерами. Звичайно, отримані дані дають змогу помітити лише деякі основні тенденції,

властиві Вашій взаємодії з партнерами. У безпосередньому, живому спілкуванні особистість виявляється яскравіше і різноманітніше (М.П. Фетіскін, В.В. Козлов, Г.М. Мануйлов).

4. Тест на асертивність

Тест призначений для оцінки асертивності - здібності не завдавати шкоди кому-небудь і поважати права інших людей, одночасно усвідомлюючи власні права, уміти говорити «ні», звертатися з проханнями і висувати вимоги, виявляти позитивні і негативні почуття, розпочинати, підтримувати і завершувати розмову.

Інструкція. Дайте відповіді на запитання. Якщо Ви згодні із твердженням «+», якщо не згодні, то поставте «-».

Текст опитувальника на асертивність поведінки

1. Мене дратують помилки інших людей.
2. Я можу нагадати другові про борг.
3. Деколи я говорю неправду.
4. Я спроможний турбуватися сам за себе.
5. Траплялося, що я їздив «зайцем».
6. Суперництво краще за співпрацю.
7. Я часто страждаю через дурниці.
8. Я - людина самостійна і достатньо рішуча.
9. Люблю всіх, кого знаю.
10. Вірю в себе і в мене вистачить сил, щоб упоратися з поточними проблемами.
11. Нічого не вдієш, людина завжди повинна бути наготові, щоб зуміти захистити свої інтереси.
12. Ніколи не сміюся над непристойними жартами.
13. Визнаю авторитети і поважаю їх.
14. Ніколи не дозволяю над собою знущатися. Я заявляю протест.
15. Я підтримую всякий добрий почин.
16. Ніколи не обманюю.
17. Я - практична людина.
18. Мене пригноблює сам факт того, що я можу зазнати невдачі.
19. Я згоден із висловом: «Руку допомоги шукай насамперед біля власного плеча».
20. Друзі мають на мене великий вплив.
21. Я завжди маю рацію, навіть якщо інші вважають інакше.
22. Я згоден з тим, що важлива не перемога, а участь.
22. Перш ніж що-небудь зробити, добре подумаю, як це сприймуть інші.
24. Я ніколи нікому не задрю.

Обробка й аналіз результатів

Слід підрахувати кількість позитивних відповідей у таких позиціях:

Сума А - 1, 6, 7, 11, 13, 18, 20, 23.

Сума Б - 2, 4, 8, 10, 14, 17, 19, 22.

Сума В - 3, 5, 9, 12, 15, 16, 21, 24.

Найвищий показник отримано в сумі А: Ви маєте уявлення про асертивність, але не дуже-то користуєтеся нею в житті. Ви часто переживаєте невдоволення собою і тими, хто навколо.

Найвищий показник отримано в сумі Б: Ви на правильному шляху і можете дуже добре оволодіти асертивністю. По суті, Ви вже зараз здатні відповідно діяти. Інколи Ваші спроби діяти асертивно перетворюються в агресивність, але це неважливо. Який учень не набивав собі гуль?

Найвищий показник отримано в сумі В: Незважаючи на результати попередніх двох підрахунків, у Вас непогані шанси оволодіти асертивністю, оскільки у Вас склалася думка про себе і свою поведінку. Ви оцінюєте себе реалістично, а це хороша база для оволодіння певною навичкою, необхідною у контактах з іншими.

Якнайменший показник отримано в сумі А: Те, що Вам не вдається скористатися багатьма життєвими шансами, - не трагедія. Важливо навчитися жити в згоді з собою і знати, що потрібно робити.

Якнайменший показник отримано в сумі Б: Асертивності можна навчитися. Як сказав С. Лек: «Тренування - це все, навіть цвітна капуста - всього-на-всього добре вимуштрувана білокачанна».

Якнайменший показник отримано в сумі В: Ось це вже проблема. Ви переоцінюєте себе і поводитесь не зовсім щиро. Йдеться навіть не стільки про самообман, скільки про те, що Ви бачите себе в кращому світлі. Бажано поміркувати над собою.

5. Вправа «Зняття втоми і відновлення працездатності»

Формула 1: «Я вірю в те, що можу легко і швидко відновлюватися після навчання (роботи). Усіма силами я намагаюся яскраво відчувати себе бадьорим і енергійним після навчання (роботи). Після навчання (роботи) я відчуваю бадьорість, молоду енергію в усьому тілі».

Формула 2: «Я сповнений сил і енергії, я готовий працювати далі на рівні своїх кращих можливостей, енергійно, уважно, з натхненням. Я сповнений сил і енергії, у мене енергійні, здорові, молоді нерви, у мене невтомне молоде, богатырське серце» (за Г.М. Ситіним).

6. Вправа «Вербалізація почуттів»

Кожен член групи може виразити свої почуття 3-5 членам групи, сформулювавши щодо них спочатку «*Ти - висловлювання*», потім «*Я — висловлювання*»

Кожен висловлює спочатку одне позитивне, а потім одне негативне почуття (або навпаки).

Обговорення:

Чи було сформульоване «Ти - висловлювання»?

Чи було сформульоване «Я — висловлювання»?

Які почуття переживала людина, до якої зверталися з «Я - » і «Ти — висловлюваннями»?

Порівняти ці почуття і тим самим не провокувати виправдання, захист і конфлікт.

Конкуренція: «Щоб я переміг, ти мусиш програти».

Пристосування: «Щоб ти виграв, я мушу програти».

Компроміс: «Щоб кожен з нас щось виграв, кожен мусить щось програти».

Співробітництво: «Щоб виграв я, ти також мусиш виграти».

З яких причин люди вибирають певний стиль поведінки у конфлікті?

7. Вправа «Алгоритм розв'язання конфліктної педагогічної ситуації»

Стоп! - оцінка педагогом ситуації та усвідомлення власних емоцій.

Чому? - питання собі. Аналіз мотивів і причин учинку студента.

Що? Що я хочу одержати в результаті педагогічного впливу?

Якими оптимальними засобами? Яким чином досягти бажаного результату?

Практичні дії через засоби і способи відповідно до мотивів студента.

8. Вправа «Постав себе на місце іншого»

Інструкція. Пригадайте свій недавній конфлікт з колегою, в якому Ви почали спілкування з позиції «над».

А тепер розслабтеся, заплющте очі й уявіть себе на місці того, з ким Ви розмовляли. Уявили? Тепер запитайте в нього, які він мав враження від спілкування з Вами? Подумайте, що він міг би Вам сказати?

А тепер програйте цю ситуацію, але щоб зберегти в партнера приємні спогади про себе. Що змінилося?

По-перше, Ваша внутрішня позиція - рівноправний контакт з партнером - діалог.

По-друге, ...; По-третє, ...

Виділяють п'ять видів поведінки під час конфлікту: конкуренція, співпраця, компроміс, уникнення, пристосування. В якому виді поведінки під час конфлікту партнер «тисне»? В якому виді поведінки під час конфлікту партнер може відчувати себе «притисненим»? Знайти позитивні і негативні аспекти кожного виду (форми) поведінки під час конфлікту.

Висновок: рефлексія комунікативної поведінки в поєднанні з уявою сприяє запобіганню виникнення конфлікту.

9. Вправа «Марія Іванівна»

Вправа розвиває внутрішні зас(за Н.В. Самоукіною)оби рольової децентрації.

Виконується індивідуально протягом 10-15 хвилин.

Уявіть собі Вашу неприємну розмову, наприклад, з викладачем. Умовно назвемо її Марією Іванівною, яка дозволила собі нечемний тон у розмові з Вами і несправедливі зауваження. Завершилося навчання в університеті, дорогою додому Ви ще раз згадуєте неприємну бесіду, і почуття образи переповнює Вас. Це шкідливо для Вашої психіки: на тлі психологічної втоми після робочого дня розвивається психічна напруга. Ви намагаєтеся забути образ, але Вам це не вдається.

Спробуйте діяти по-іншому. Замість того, щоб вольовим зусиллям викреслити Марію Іванівну зі своєї пам'яті, спробуйте, навпаки, максимально наблизити її. Спробуйте дорогою додому зіграти роль Марії Іванівни. Наслідуйте її ходу, манеру поведінки, програвайте її міркування, її сімейну ситуацію, нарешті, її ставлення до розмови з Вами. Через кілька хвилин такої

гри Ви відчуєте полегшення, спаде напруга. Зміниться Ваше ставлення до конфлікту, до Марії Іванівни, Ви побачите в ній багато позитивного, того, на що не звертали уваги раніше. По суті, Ви ввійдете в стан Марії Іванівни і зможете її зрозуміти. Наслідки такої гри виявляться наступного дня, коли Ви прийдете на навчання. Марія Іванівна з подивом відчує, що Ви доброзичливі і спокійні, і сама, ймовірно, буде прагнути налагодити стосунки.

Рекомендована література

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. – К.: Либідь, 1998. – с. 372-380.
2. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003.
3. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
4. Державна програма розвитку освіти України на 2005-2010 роки: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 липня 2006 р. № 396-р.
5. Закон України «Про вищу освіту» //Освіта.–2002.–20-27 лют.–С.1-4.
6. Кузьмина Н.В. Понятие «педагогическая система» и критерии ее оценки: Методы пед. исследования: Учебн. пособие / Под ред. Н.В. Кузьминой – Л.: Изд. Лен. Университета, 1980.
7. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. – К.: Шкільний світ, 2001.
8. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб./З.Н.Курлянд, Р.І.Хмельюк, А.В.Семенова та ін.; За ред. З.Н.Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2005. – 399 с.
9. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Практикум: Навч. посіб. – К.: Каравела, 2008.-336с.
10. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Підручник. 2-е вид. – К.: Каравела, 2008.-352с.
11. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – К.: «Академвидав», 2006. – 352с. (Альма-матер).

Тема: 4.4. Професійний стрес. Елементи психотерапії в роботі викладача

Мета: розкрити сутність поняття «професійний стрес», ознайомити студентів магістратури з елементами психотерапії в роботі викладача.

План

1. Поняття про стрес, його різновиди та причини виникнення.
2. Професійний стрес. Динаміка його перебігу.
3. Правила саморегуляції поведінки в стресовому стані. Елементи психотерапії в роботі викладача.

Основні поняття теми: стрес, еустрес, дистрес.

Запитання для самоаналізу та самоконтролю

1. Як ви розумієте, що таке професійний стрес?
2. Які чинники можуть викликати професійний стрес?
3. Дайте психофізіологічну оцінку поведінки людини в стресовому стані.
4. Які ви знаєте шляхи запобігання професійного стресу?
5. Чому вважають, що праця викладача пов'язана з ризиком професійного стресу? Чи згодні ви з такою точкою зору?

Індивідуальні завдання для самостійної роботи студентів

1. Виявити типові стресові ситуації у студентській групі, проаналізуйте їх. Сформулюйте пропозиції щодо усунення стресових чинників у студентській групі.

Теми для самостійних досліджень, доповідей, рефератів

1. Фізичне та психічне здоров'я викладача вищої школи.
2. Стрес у професійній діяльності викладача ВНЗ.
3. Засоби попередження стресових станів.
4. Професійне довголіття викладача ВНЗ.
5. Шляхи запобігання «психологічному вигоранню».

Методики для самопізнання і дослідження студентів

1. Методика дослідження впливу чинників стресового ризику на організм людини.

1. Познайомтесь зі структурою “Тесту на стрес” та інструкцією до нього.
2. Заповніть одну з вертикальних колонок тесту (наприклад – “вівторок”).
3. Тест може бути використаний у Вашій професійній діяльності для визначення власної стресостійкості та стресостійкості працівників організації, де Ви працюєте.

Інструкція. Таблиця заповнюється протягом тижня після 19-20 години. Напроти тих пунктів, де Ви даєте позитивну відповідь, ставиться цифра “1”, у випадку негативної відповіді ставиться – “0”. Ввечері у неділю підводимо підсумок за тиждень.

Таблиця 14

Чинник стресового ризику	Бали						
	Пн.	Вт.	Ср.	Чт.	Пт.	Сб.	Нд.
1	2	3	4	5	6	7	8
Сон недостатньо глибокий або безсоння							
Зіпсований настрій по дорозі на роботу (в університет, коледж тощо)							
Зіпсований настрій на роботі (в навч. закладі)							
Неприємна робота, шум на робочому місці							
Більше трьох чашок міцної кави							
Використано більше десяти сигарет							
Випито більш ніж 100г горілки, (250г вина, 0,5л пива)							
Низька фізична активність							
Переїдання							
Багато солодощів (більш ніж 150г цукерок тощо)							
Особисті проблеми							

Понадурочна робота							
Зіпсований вдома настрій							
Сумніви в якості своєї роботи							
Головний біль							
Біль в серці							
Біль в шлунку							
Загальна сума							
Сума балів за тиждень							

Інтерпретація результатів

1-20 балів - Ваш стан нормальний. Стресостійкість висока. Чинники стресового ризику практично не впливають на Ваше самопочуття.

21-40 балів - Поки що ситуація не викликає тривоги, але вже слід звернути увагу на пункти, котрі дали бали. Можливо, що найближчим часом вони можуть стати серйозною загрозою.

41-60 балів - Загроза стресу існує. Вам слід рішуче змінити свій стиль життя, використовувати засоби попередження стресу, про які вже йшлося вище.

Більше ніж 60 балів - Ваше здоров'я під загрозою. Необхідна консультація психолога чи лікаря-психотерапевта.

2. Тест «Чи загрожує вам стрес?»

Американські соціологи Томас Холмс та Річард Рах створили шкалу, згідно якої ранжували життєві події, здатні викликати стрес. Стресори розміщені за ступенем їх впливу на людину (табл.15).

Таблиця 15

Стресори	Оцінка в балах
1. Смерть чоловіка (дружини)	100
2. Офіційне розлучення	73
3. Розпад сім'ї	65
4. Позбавлення волі	63
5. Смерть близьких родичів (матері, батька, сестри, брата)	63
6. Власна хвороба	53
7. Вступ до шлюбу	50
8. Звільнення з роботи	47
9. Конфлікт з дружиною (чоловіком)	45
10. Вихід на пенсію	45
11. Зміна стану здоров'я	44
12. Вагітність	40
13. Сексуальні розлади	39
14. Народження дитини	39
15. Перехід на іншу роботу	39
16. Зміна фінансового стану	38
17. Смерть друга (подруги)	37
18. Зміна специфіки роботи	35
19. Збільшення кількості сімейних конфліктів	30

20. Наявність великого боргу	29
21. Підвищення рівня відповідальності на роботі	29
22. Відокремлення сина (доньки) від сім'ї	28
23. Ускладнення відносин з сім'єю дружини (чоловіка)	28
24. Видатні особисті успіхи	26
25. Влаштування або звільнення з роботи чоловіка (дружини)	26
26. Початок або закінчення навчання	25
27. Зміна життєвих умов	25
28. Відмова від багатолітньої звички	24
29. Ускладнення відносин з керівництвом	23
30. Зміна графіка роботи	20
31. Зміна місця проживання	20
32. Зміна школи (навчального закладу)	20
33. Зміна розваг	19
34. Зміни в релігійній активності	19
35. Зміни в соціальній активності	18
36. Зміна звичок сну	16
37. Зміна чисельності сумісно проживаючих членів сім'ї	15
38. Зміна раціону їжі	15
39. Відпустка	13
40. Свята (Пасха, весілля тощо)	12
41. Дрібні порушення закону	11

Інтерпретація результатів

Якщо після підрахунку Ви набрали за рік: 300 і більше балів – у Вас 80% ймовірність отримати стрес, тяжкі захворювання або впасти в депресію. При 200-300 балах така ймовірність - 50%.

3. Оцінка схильності до нервового зриву

Інструкція. Дайте відповідь на запитання тесту, вибравши один із запропонованих варіантів, що найбільше відповідає Вашій поведінці.

1. Чи важко Вам звернутися до кого-небудь із проханням про допомогу?

Так, завжди (4), дуже часто (3), іноді (0), дуже рідко (0), ніколи (0).

2. Чи думаєте Ви про свої проблеми навіть у вільний час?

Дуже часто (5), часто (4), іноді (2), дуже рідко (0), ніколи (0).

3. Коли бачите, що в людини щось не виходить, чи відчуваєте Ви бажання зробити це замість неї?

Так, завжди (5), дуже часто (4), іноді (2), дуже рідко (0), ніколи (0).

4. Чи довго Ви хвилюєтеся через неприємності?

Так, завжди (5), часто (4), іноді (2), дуже рідко (0), ніколи (0).

5. Скільки часу ввечері Ви надаєте собі?

Більше трьох годин (0), дві-три години (0), одну-дві години (0), менше години (2), жодної хвилини (4).

6. Чи перебиваєте Ви людину, яка Вам що-небудь пояснює із зайвими подробицями?

Так, завжди (4), часто (3), залежно від обставин (2), зрідка (1), ні (0).

7. Про Вас говорять, що Ви завжди поспішаєте...

Так, це про мене (5), часто поспішаю (4), іноді поспішаю, як і всі (1), поспішаю тільки у надзвичайних випадках (0), ніколи не поспішаю (0).

8. Чи важко Вам відмовитися від смачної їжі?

Так, завжди (3), часто (2), іноді (0), зрідка (0), ніколи (0).

9. Чи доводиться Вам займатися кількома справами одночасно?

Так, завжди (5), часто (4), іноді (3), зрідка (1), ніколи (0).

10. Чи буває так, що під час розмови Ваші думки «літають» десь дуже далеко?

Дуже часто (5), часто (4), трапляється (3), дуже рідко (0), ніколи (0).

11. Чи не здається Вам інколи, що люди говорять про нудні й непотрібні речі?

Дуже часто (5), часто (4), іноді (1), зрідка (0), ніколи (0).

12. Чи нервуєтеся Ви, коли стоїте в черзі?

Дуже часто (4), часто (3), іноді (2), дуже рідко (1), ніколи (0).

13. Чи подобається Вам радити?

Так, завжди (4), дуже часто (3), іноді (1), дуже рідко (0), ніколи (0),

14. Чи довго Ви вагаєтесь, перш ніж ухвалити рішення?

Завжди (3), дуже часто (2), часто (1), дуже рідко (3), ніколи (0).

15. Як Ви говорите?

Квапливо, скоромовкою (3), швидко (2), спокійно (0), повільно (0), поважно (0).

Обробка й аналіз результатів

Підрахуйте бали, зазначені після обраних Вами відповідей.

Від 45 до 63 балів - нервовий зрив дія Вас - реальна загроза. Перевірте тиск і вміст холестерину в крові. Чи не пора змінити спосіб життя?

Від 22 до 44 балів - потрібно ставитися до життя розважливіше й уміти внутрішньо розслаблюватися, знімати напругу.

Від 21 до 9 очок - Вам удається зберігати спокій і врівноваженість. Намагайтеся й надалі уникати хвилювань, не звертати уваги на дрібниці та не сприймати драматично будь-які невдачі.

Менше за 9 балів - якщо Ви відповідали чесно і відверто, то єдина загрозна небезпека - це надмірний спокій.

4. Визначення рівня особистісної тривожності (за Спілбергером)

Тривожність визначає індивідуальну чутливість людини до різних стресових ситуацій. Як риса особистості тривожність певною мірою характеризує схильність людини до переживання, страху. Особистісна шкала Ч. Спілбергера включає 20 запитань.

Інструкція. Уважно прочитайте кожне з поданих у табл. 16 тверджень і обведіть кружечком відповідну цифру праворуч - залежно від того, як зазвичай Ви себе відчуваєте. Над питанням не слід довго замислюватися, оскільки правильних і неправильних відповідей тут не буває.

Таблиця 16

Твердження	Майже ніколи	Іноді	Час то	Майже завжди
1. У мене буває піднесений настрій	4	3	2	1

2. Я буваю дратівливим	1	2	3	4
3. Я легко засмучуюся	1	2	3	4
4. Я хотів би бути таким щасливим, як і інші	1	2	3	4
5. Я важко переживаю неприємності і довго не можу про них забути	1	2	3	4
6. Я відчуваю приплив сил, бажання працювати	4	3	2	1
7. Я спокійний, витриманий і зібраний	4	3	2	1
8. Мене турбують можливі труднощі	1	2	3	4
9. Я дуже переживаю через можливі дрібниці	1	2	3	4
10. Я буваю цілком щасливий	4	3	2	1
11. Я все сприймаю надто близько до серця	1	2	3	4
12. Мені не вистачає впевненості в собі	1	2	3	4
13. Я почуваю себе беззахисним	1	2	3	4
14. Я намагаюсь уникати критичних ситуацій і труднощів	1	2	3	4
15. Я часто нудьгую	1	2	3	4
16. Інколи я буваю задоволеним собою	4	3	2	1
17. Різні дрібниці відвертають мою увагу і хвилюють мене	1	2	3	4
18. Трапляється, що я відчуваю себе невдахою	1	2	3	4
19. Я врівноважена людина	4	3	2	1
20. Мене охоплює сильне хвилювання, коли я думаю про свої справи і турботи	1	2	3	4

Обробка й аналіз результатів

Кількість балів нараховується таким чином: із суми відповідей на запитання 2, 3, 4, 5, 8, 9, 11, 12, 14, 15, 17, 18, 20 відніміть суму відповідей на запитання 1, 6, 7, 10, 13, 16, 19. До отриманої різниці додайте число 35.

Сумарний показник за шкалою Ч. Спілбергера засвідчує:

до 30 балів - низький рівень,

від 30 до 45 балів - середній рівень,

понад 45 балів - високий рівень особистісної тривожності.

5. Анкета «Чи впевнені Ви в собі?»

Інструкція. Відповісти «так» або «ні» на такі запитання:

1. Чи часто Ви відчуваєте раптову втому, хоча Ви, насправді, не багато працювали?

2. Чи буває з Вами, коли раптом Ви невпевнені в тому, чи замкнули за собою двері?

3. Чи часто Ви засмучуєтеся без певної причини?

4. Чи легко Вам налаштуватися на чийсь несподіваний візит?
5. Чи лякаєтеся Ви деколи, коли задзвонить телефон?
6. Чи вмієте Ви красиво одягатися?
7. Чи впевнені Ви в правильності прийнятих Вами рішень?
8. Чи неприємно Вам, якщо виявляєте пляму на своєму одязі і доводиться в такому вигляді куди-небудь іти?
9. Чи буває з Вами, що перед поїздкою у відпустку Ви раптом хочете відмовитися від неї?
10. Якщо Ви розпочинаєте нову справу, чи впевнені Ви в її успіху?
11. Чи справляєте Ви приємне враження на осіб протилежної статі?
12. Чи хочеться Вам інколи побути наодинці з собою?
13. Чи легко Вам заговорити з незнайомою людиною?
14. Чи керуєтеся Ви у своїх вчинках насамперед тим, що очікують від Вас інші люди?

Обробка й аналіз результатів

Нарахуйте собі по одному балу за кожен позитивну відповідь на питання 1,2,3,4,5,8,9, 14 і за негативні відповіді на питання 6, 7, 10, 11, 12, 13.

0 балів. Ви такі самовпевнені, що можна припустити, що Ви були не зовсім відвертими у своїх відповідях.

1 - 4 бали. Ви вільні від необачних вчинків, властивих неврастенікам. Деяка невпевненість не є хибою, а свідчить про гнучкість Вашої психіки.

5—8 балів. У Вас яскраво виражена потреба відчувати себе впевнено. Інші люди майже завжди можуть на Вас покластися, хоча через цю рису іноді втрачається безпосередність вираження Ваших почуттів.

9—12 балів. Ваша потреба бути впевненим у собі настільки сильна, що Вам загрожує небезпека часто бачити світ не таким, яким він є насправді, а так, як це відповідає Вашим уявленням. Ви занадто напружені в новій ситуації.

13—14 балів. У Вас надмірно розвинута потреба в стійкості, стабільності, тому навіть незначні зміни обставин здатні позбавити Вас упевненості в собі. Якщо Ви хочете подолати це, то Вам потрібно змусити себе змиритися з деякими елементами невпевненості.

Рекомендована література

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. – К.: Либідь, 1998. – с. 372-380.
2. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003.
3. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
4. Державна програма розвитку освіти України на 2005-2010 роки: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 липня 2006 р. № 396-р.
5. Закон України «Про вищу освіту» //Освіта.–2002.-20-27 лют.-С.1-4.

6. Кузьміна Н.В. Поняття «педагогическая система» и критерии ее оценки: Методы пед. исследования: Учебн. пособие / Под ред. Н.В. Кузьминой – Л.: Изд. Лен. Университета, 1980.
7. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. – К.: Шкільний світ, 2001.
8. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб./З.Н.Курлянд, Р.І.Хмелюк, А.В.Семенова та ін.; За ред. З.Н.Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2005. – 399 с.
9. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Практикум: Навч. посіб. – К.: Каравела, 2008.-336с.
10. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Підручник. 2-е вид. – К.: Каравела, 2008.-352с.
11. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – К.: «Академвидав», 2006. – 352с. (Альма-матер).

Тема 5. Система вищої освіти в Україні

Мета: ознайомити студентів магістратури з системою вищої освіти в Україні, принципами та органами управління вищою освітою.

План

1. Мета, завдання та загальні засади побудови системи вищої освіти в Україні.
2. Напрями вдосконалення вищої освіти і Болонський процес.
3. Структура системи вищої освіти в Україні. Головні завдання вищого навчального закладу освіти.
4. Управління вищою освітою. Органи управління. Принципи управління освітою.

Основні поняття теми: система освіти, принципи освіти, вища освіта, вищий навчальний заклад освіти: університет, академія, інститут, коледж.

Запитання для самоаналізу та самоконтролю

1. Охарактеризуйте основні принципи побудови системи вищої освіти України.
2. Обґрунтуйте доцільність переходу системи вищої освіти України на рівневу підготовку фахівців.
3. Чому управління системою вищої освіти здійснюється державними органами разом із громадським самоврядуванням?
4. Охарактеризуйте навчально-виховну діяльність одного з приватних ВНЗ, дайте їй об'єктивну оцінку.

Індивідуальні завдання для самостійної роботи студентів

1. Відобразіть схематично структуру вищої системи освіти в Україні.
2. Побудуйте схему структури ступеневості вищої освіти в Україні.
3. Ознайомитись із статутом ВНЗ (на прикладі ХДАУ).
4. У чому сутність реорганізації навчально – виховного процесу у вищій школі України з погляду вимог Болонської декларації.
5. Опрацюйте закон України «Про освіту» і выпишіть принципи освіти, завдання навчально-виховних закладів. Проаналізуйте, якою мірою і якими шляхами реалізується у нашій країні вимоги принципів освіти.
6. Побудувати схематично структуру управління системою освіти в Україні.

7. Довести, що системотвірним чинником безперервної освіти виступають її цілісність, тобто глибока інтеграція всіх підсистем і процесів професійної освіти.

Теми для самостійних досліджень, доповідей, рефератів

1. Ознайомитись із історією Херсонського державного аграрного університету та підготувати доповідь про основні етапи його становлення.
2. Ознайомтесь із змістом Болонської декларації і з'ясуйте напрями перетворень у галузі освіти на європейському просторі.
3. Система вищої освіти в Україні та шляхи її реформування в руслі реалізації Болонських угод.
4. Моє бачення психологічних передумов підвищення якості вищої освіти.
5. Психологічні проблеми реалізації принципів Болонського процесу у ВНЗ України.

Рекомендована література

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. – К.: Либідь, 1998. – с. 372-380.
2. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003.
3. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
4. Державна програма розвитку освіти України на 2005-2010 роки: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 липня 2006 р. № 396-р.
5. Закон України «Про вищу освіту» //Освіта.–2002.–20-27 лют.–С.1-4.
6. Кузьмина Н.В. Понятие «педагогическая система» и критерии ее оценки: Методы пед. исследования: Учебн. пособие / Под ред. Н.В. Кузьминой – Л.: Изд. Лен. Университета, 1980.
7. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. – К.: Шкільний світ, 2001.
8. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб./З.Н.Курлянд, Р.І.Хмелюк, А.В.Семенова та ін.; За ред. З.Н.Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2005. – 399 с.
9. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Практикум: Навч. посіб. – К.: Каравела, 2008.-336с.
10. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Підручник. 2-е вид. – К.: Каравела, 2008.-352с.
11. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – К.: «Академвидав», 2006. – 352с. (Альма-матер).

Тема 5.1. Історія вищої педагогічної освіти в Україні. Система вищої освіти за кордоном (США, Франція, Швеція, Англія, Німеччина, Японія, південна Корея, Китай)

Мета: ознайомити магістрантів з основними етапами розвитку вищої освіти в Україні, проаналізувати основні тенденції розвитку вищої освіти за кордоном.

План

1. Соціально-історичні характеристики розвитку системи вищої педагогічної школи в Україні.
2. Особливості вищої освіти за кордоном.

Основні поняття теми: коледж, багатoproфільний університет, дослідницький університет, класичний університет, вища школа, громадянський університет, університетський центр, академія.

Запитання для самоаналізу та самоконтролю

1. Якою мірою успішність соціально-економічного розвитку суспільства залежить від кількості громадян, які мають вищу освіту?
2. Сформулюйте основні принципи університетської освіти.
3. Охарактеризуйте роль і значення братств у розвитку вищої школи в Україні.
4. Розкрийте роль класичних університетів у розвитку вітчизняної науки і культури.
5. Де виникло перше братство і який був у нього статут?
6. На базі яких шкіл і коли було створено Києво-Могилянську академію? Які видатні особистості сприяли її становленню?

Індивідуальні завдання для самостійної роботи студентів

1. Складіть опис розвитку перших українських університетів.
2. Якою мірою успішність соціально – економічного розвитку суспільства залежить від кількості громадян, які мають вищу освіту?

Теми для самостійних досліджень, доповідей, рефератів

1. Зробити порівняльний аналіз вищої педагогічної освіти за кордоном та в Україні (країна за вибором студента).
2. На основі літературних даних та художніх творів напишіть доповідь на тему: «Традиції, побут, статутні і нестатутні стосунки семінаристів Києво-Могилянської академії».
3. Вища аграрна школа в Україні.
4. Роль класичних університетів у розвитку вітчизняної науки і культури.
5. Основні напрями реформування вищої аграрної освіти в Україні.
6. Основні етапи становлення вищої аграрної школи в Україні.
7. Історія становлення магістратури в Україні.
8. Роль жінки у становленні педагогічної освіти в Україні.

Рекомендована література

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. – К.: Либідь, 1998. – с. 372-380.
2. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003.

3. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
4. Державна програма розвитку освіти України на 2005-2010 роки: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 липня 2006 р. № 396-р.
5. Закон України «Про вищу освіту» //Освіта.–2002.-20-27 лют.-С.1-4.
6. Кузьмина Н.В. Понятие «педагогическая система» и критерии ее оценки: Методы пед. исследования: Учебн. пособие / Под ред. Н.В. Кузьминой – Л.: Изд. Лен. Университета, 1980.
7. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. – К.: Шкільний світ, 2001.
8. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб./З.Н.Курлянд, Р.І.Хмельюк, А.В.Семенова та ін.; За ред. З.Н.Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2005. – 399 с.
9. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Практикум: Навч. посіб. – К.: Каравела, 2008.-336с.
10. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Підручник. 2-е вид. – К.: Каравела, 2008.-352с.
11. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – К.: «Академвидав», 2006. – 352с. (Альма-матер).

Тема 6. Наукові засади управління вищим навчальним закладом

Мета: ознайомити студентів магістратури з науковими засадами управління вищим навчальним закладом.

План

1. Завдання, напрями діяльності і структура ВНЗ.
2. Принципи управління ВНЗ.
3. Органи громадського самоврядування у ВНЗ.
4. Методична робота у ВНЗ: зміст, керівництво, та форми.

Основні поняття теми: вищий навчальний заклад, кафедра, факультет, принципи управління і наукові, навчально-наукові, науково-дослідні, науково-виробничі інститути, вчена рада, наглядова рада, науково-методична рада.

Завдання для самоаналізу та самоконтролю

1. Що таке управління? Які психологічні особливості управління системою освіти?
2. Навіщо потрібне управління вищою освітою та навчанням студентів? Які функції педагогічного управління?
3. Чим зумовлені недоліки управлінням навчальним процесом у вищій школі та які шляхи їх усунення Ви вбачаєте?
4. Охарактеризуйте основні принципи управління ВНЗ.
5. Опишіть структурні підрозділи ВНЗ.
6. Які функції керівників ВНЗ, факультету, кафедри?
7. Розкрийте зміст роботи вченої ради ВНЗ, факультету.
8. Які дорадчі та робочі органи функціонують у ВНЗ?

9. Охарактеризуйте діяльність органів громадського самоврядування ВНЗ.
10. Яке місце студентського самоврядування в системі управління ВНЗ?
11. Розкрийте зміст основних напрямів методичної роботи у ВНЗ.
12. Які основні вимоги до організації методичної роботи у ВНЗ?
13. Розкрийте зміст і методику роботи науково-методичної ради ВНЗ.
14. Охарактеризуйте методичну роботу факультетської методичної комісії.
15. Розкрийте зміст і методику методичної роботи на кафедрі.

Індивідуальні завдання для самостійної роботи студентів

1. Доведіть необхідність вивчення, узагальнення і поширення у ВНЗ передового педагогічного досвіду.
2. Охарактеризуйте основні шляхи, методи вивчення та поширення передового педагогічного досвіду у ВНЗ.
3. Опрацюйте Закон України «Про вищу освіту» і з'ясуйте функціональні обов'язки керівника ВНЗ і керівників його структурних підрозділів.
4. Побудуйте структурну модель управління сучасних ВНЗ (на прикладі ХДАУ).

Рекомендована література

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. – К.: Либідь, 1998. – с. 372-380.
2. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003.
3. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
4. Державна програма розвитку освіти України на 2005-2010 роки: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 липня 2006 р. № 396-р.
5. Закон України «Про вищу освіту» //Освіта.–2002.–20-27 лют.–С.1-4.
6. Кузьмина Н.В. Понятие «педагогическая система» и критерии ее оценки: Методы пед. исследования: Учебн. пособие / Под ред. Н.В. Кузьминой – Л.: Изд. Лен. Университета, 1980.
7. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. – К.: Шкільний світ, 2001.
8. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб./З.Н.Курлянд, Р.І.Хмелюк, А.В.Семенова та ін.; За ред. З.Н.Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2005. – 399 с.
9. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Практикум: Навч. посіб. – К.: Каравела, 2008.–336с.
10. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Підручник. 2-е вид. – К.: Каравела, 2008.–352с.
11. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – К.: «Академвидав», 2006. – 352с. (Альма-матер).

Модуль II. Основи дидактики вищої школи

Тема 1. Сутність процесу навчання у вищій школі

Мета: ознайомити магістрів з основними категоріями дидактики вищої школи, організацією навчально-виховного процесу у вищому освітньому закладі та шляхами його удосконалення.

План

1. Сутність і структура процесу навчання.
2. Дидактика як галузь педагогіки вищої школи.
3. Структура діяльності суб'єктів навчального процесу.
4. Закономірності і принципи дидактики вищої школи.

Основні поняття теми: дидактика, категорії дидактики, закономірності дидактики, принципи дидактики.

Завдання для самоаналізу та самоконтролю

1. Охарактеризуйте сутність поняття «дидактика вищої школи».
2. Чим дидактика вищої школи відрізняється від дидактики загальноосвітньої школи?
3. Які завдання розв'язує сучасна дидактика вищої школи?
4. Розкрийте сутність навчання (в розумінні викладання і учіння) у ВНЗ.
5. Яка специфіка загальних закономірностей навчання у дидактиці вищої школи?
6. Охарактеризуйте специфічні для дидактики вищої школи принципи навчання.
7. Розкрийте специфіку дотримання загальних принципів навчання у навчальному процесі вищої школи.
8. Що розуміють під принципом навчання?
9. Які вимоги ставить принцип науковості?

Індивідуальні завдання для самостійної роботи студентів

1. Реалізація принципу виховного навчання через особистість викладача.
2. Проаналізуйте з позицій закономірностей єдності й взаємозумовленості біологічних і соціальних чинників розвитку людини особливості становлення вас як особистості.
3. Проаналізувати конкретне заняття (лекція, семінар та ін.) і оцінити його з точки зору реалізації принципів розвивального навчання.

Теми для самостійних досліджень, доповідей, рефератів

1. Закономірності навчання агрономічних дисциплін.

Рекомендована література

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. – К.: Либідь, 1998. – с. 372-380.
2. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003.
3. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.

4. Державна програма розвитку освіти України на 2005-2010 роки: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 липня 2006 р. № 396-р.
5. Закон України «Про вищу освіту» //Освіта.–2002.-20-27 лют.-С.1-4.
6. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. – К.: Шкільний світ, 2001.
7. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб./З.Н.Курлянд, Р.І.Хмелюк, А.В.Семенова та ін.; За ред. З.Н.Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2005. – 399 с.
8. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Практикум: Навч. посіб. – К.: Каравела, 2008.-336с.
9. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Підручник. 2-е вид. – К.: Каравела, 2008.-352с.
10. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – К.: «Академвидав», 2006. – 352с. (Альма-матер).

Тема 2. Зміст освіти у вищій навчальній школі

Мета: ознайомити студентів магістратури із змістом освіти у вищій школі, державними нормативними документами, що визначають зміст вищої освіти.

План

1. Ступеневість вищої освіти. Освітні та освітньо-кваліфікаційні рівні вищої школи.
2. Державні нормативні документи, що визначають зміст вищої освіти. (державний стандарт освіти, освітньо-професійна програма підготовки, освітньо-кваліфікаційна характеристика, навчальний план, навчальна програма, підручники, навчальні посібники).

Основні поняття теми: освітній та освітньо-кваліфікаційний рівень, державний стандарт освіти, ОПП, ОКХ, навчальний план, навчальна програма, підручники, монографія, навчальні посібники.

Завдання для самоаналізу та самоконтролю

1. Що розуміють під змістом освіти? На якій концепції він базується?
2. Що визначає навчальний план?
3. Що розкривається у навчальній програмі?
4. Розкрийте сутність лінійного і концентричного способів побудови навчальних програм.
5. Якому змістові відповідають підручники та навчальні посібники?
6. Чим відрізняється монографія від науково-популярної книги?
7. Охарактеризуйте основні документи, які визначають зміст освіти в навчальних закладах України.
8. Яка відмінність у фаховій підготовці бакалавра і спеціаліста?

Індивідуальні завдання для самостійної роботи студентів

1. Використовуючи лінійний та концентричний спосіб побудови навчальних програм, складіть робочу навчальну програму з дисципліни, по якій ви спеціалізуєтесь. У робочій програмі мають бути відображено:

I. Анотація

II. Передмова, де слід розкрити такі моменти:

-статус дисципліни;

-зміст;

-з яких блоків складається (лекційний курс, практичний курс, самостійна робота, контроль знань, література);

-що має забезпечити дисципліна.

III. Теми лекційного курсу і кількість годин на кожен тему.

IV. Теми практичного курсу і кількість годин.

V. Завдання для самостійної роботи (учнів, студентів).

VI. Список обов'язкової та рекомендованої літератури.

•Проаналізуйте навчальний план своєї спеціальності з погляду реалізації у ньому вимог принципу систематичності й послідовності.

•Проаналізуйте робочу програму з конкретної дисципліни (за фахом) на предмет її відповідності сучасним дидактичним вимогам.

•Проаналізуйте типовий навчальний підручник чи навчальний посібник зі свого фаху й оцініть його зміст з погляду врахування дидактичних вимог.

2. Що слугує основою для визначення цілей вищої освіти та завдань вивчення конкретної навчальної дисципліни? На яких принципах будується розробка змісту навчального курсу?

Теми для самостійних досліджень, доповідей, рефератів

1. Становлення ступеневої педагогічної освіти в Україні.

2. Психологічні передумови розв'язання проблем вищої освіти в Україні.

3. Психологічне обґрунтування професіограми і освітньо – кваліфікаційної характеристики фахівця з вищою освітою.

Рекомендована література

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. – К.: Либідь, 1998. – с. 372-380.

2. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003.

3. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.

4. Державна програма розвитку освіти України на 2005-2010 роки: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 липня 2006 р. № 396-р.

5. Закон України «Про вищу освіту» //Освіта.–2002.–20-27 лют.–С.1-4.

6. Кузьміна Н.В. Понятіе «педагогическая система» и критерии ее оценки: Методы пед. исследования: Учебн. пособие / Под ред. Н.В. Кузьминой – Л.: Изд. Лен. Университета, 1980.

7. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. – К.: Шкільний світ, 2001.

8. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб./З.Н.Курлянд, Р.І.Хмельюк, А.В.Семенова та ін.; За ред. З.Н.Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2005. – 399 с.

9. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Практикум: Навч. посіб. – К.: Каравела, 2008.-336с.
10. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Підручник. 2-е вид. – К.: Каравела, 2008.-352с.
11. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – К.: «Академвидав», 2006. – 352с. (Альма-матер).

Тема 3. Методи і засоби навчання у ВНЗ

Мета: ознайомити студентів магістратури з методами і засобами навчання у вищому навчальному закладі, дидактичними результатами та умовами ефективного впровадження засобів навчання.

План

1. Особливості методів навчання у ВНЗ. Класифікація методів навчання.
2. Засоби навчання у вищій школі. Дидактичні основи використання засобів навчання.
3. Дидактична характеристика матеріальних засобів навчання:
  - натуральні об'єкти та предметно-просторові зображення об'єктів вивчення;
  - друковані навчальні посібники;
  - технічні засоби навчання;
  - засоби для демонстраційних експериментів, дослідів та випробувань під час теоретичного та практичного навчання;
  - навчальне обладнання;
4. Дидактичний результат та умови ефективного впровадження матеріальних засобів навчання.

Основні поняття теми: методи навчання, словесні, наочні, практичні методи, засоби навчання, прийоми навчання, класифікація методів навчання, проблемний метод, частково - пошуковий.

Завдання для самоаналізу та самоконтролю

1. Розкрийте зв'язок між словесними, наочними і практичними методами навчання.
2. Чим відрізняється використання методів навчання в середній і у вищій школі?
3. Розкрийте можливі зв'язки між методами навчання і технічними засобами навчання.
4. Охарактеризуйте основні види засобів навчання і зв'язок між ними.
5. Розкрийте потенційні можливості комп'ютера у підвищенні ефективності використання технічних засобів навчання.
6. Що таке бесіда, які існують види бесіди, коли вони використовуються?

Індивідуальні завдання для самостійної роботи студентів

1. Простежте взаємозв'язок методів і прийомів навчання. Доведіть, що прийоми навчання забезпечують реалізацію методів навчання.
2. Проведіть дослідження серед своїх колег-студентів з метою виокремлення чинників, які позитивно впливають на їх навчальну діяльність.

3. Відвідайте заняття викладачів (лекції, семінарсько-практичні, лабораторні заняття). Проаналізуйте, які методи, засоби та прийоми навчання були ними використані. Оцініть їх ефективність.

Теми для самостійних досліджень, доповідей, рефератів

1. Методи і прийоми навчання агрономічних дисциплін.
2. Умови ефективного використання технічних засобів навчання під час навчання агрономічних дисциплін.
3. Евристична бесіда та історія її виникнення.
4. Психологічні особливості діалогу студента і комп'ютера.

Рекомендована література

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. – К.: Либідь, 1998. – с. 372-380.
2. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003.
3. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
4. Державна програма розвитку освіти України на 2005-2010 роки: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 липня 2006 р. № 396-р.
5. Закон України «Про вищу освіту» //Освіта.–2002.-20-27 лют.-С.1-4.
6. Кузьмина Н.В. Понятие «педагогическая система» и критерии ее оценки: Методы пед. исследования: Учебн. пособие / Под ред. Н.В. Кузьминой – Л.: Изд. Лен. Университета, 1980.
7. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. – К.: Шкільний світ, 2001.
8. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб./З.Н.Курлянд, Р.І.Хмелюк, А.В.Семенова та ін.; За ред. З.Н.Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2005. – 399 с.
9. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Практикум: Навч. посіб. – К.: Каравела, 2008.-336с.
10. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Підручник. 2-е вид. – К.: Каравела, 2008.-352с.
11. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – К.: «Академвидав», 2006. – 352с. (Альма-матер).

Тема 4. Інтерактивні методи навчання у ВНЗ

Мета: ознайомити студентів магістратури з різними видами дискусій, з їх організацією та проведенням. Навчитися розробляти і використовувати дидактичні ігри під час викладання агрономічних дисциплін.

План

1. Дискусія як метод активізації пізнавальної діяльності студентів.
2. Кейс-метод (метод конкретних ситуацій) як провідний метод формування професійних умінь викладача.
3. Ігрові методи навчання (дидактичні ігри, ділова гра, рольова гра).

Основні поняття теми: дискусія, диспут, полеміка, «техніка акваріуму», «мозковий штурм», конкретна ситуація (кейс), прес-конференція, «міжгрупове обговорення».

Запитання для самоаналізу та самоконтролю

1. За допомогою словника визначте і запишіть визначення поняття дискусії, диспуту, полеміки. Знайдіть спільне й відмінне у них.
2. Які основні дидактичні завдання розв'язують під час проведення дискусії?
3. Яку навчальну мету дискусії Ви можете назвати? Коли доречна дискусія?
4. Чи поступається дискусія таким формам організації навчання, як лекції під час передання інформації та семінару в процесі закріплення навчального матеріалу?
5. У чому полягає найскладніша методична проблема керування дискусією?
6. Які рівні пошукової діяльності можуть формуватися завдяки взаємодії під час дискусії?
7. Що може активізувати генерування ідей?
8. Які загальні поради щодо організації обговорення питань можна запропонувати?
9. Якими є загальні правила проведення дискусії?
10. Кейс – це основа методу конкретних ситуацій. Яким вимогам, на Вашу думку, він має відповідати? Складіть його характеристику, спираючись на теоретичні матеріали.

Індивідуальні завдання для самостійної роботи студентів

1. Заповніть таблицю, подану нижче (за прикладом описаної дискусії):

Таблиця 15

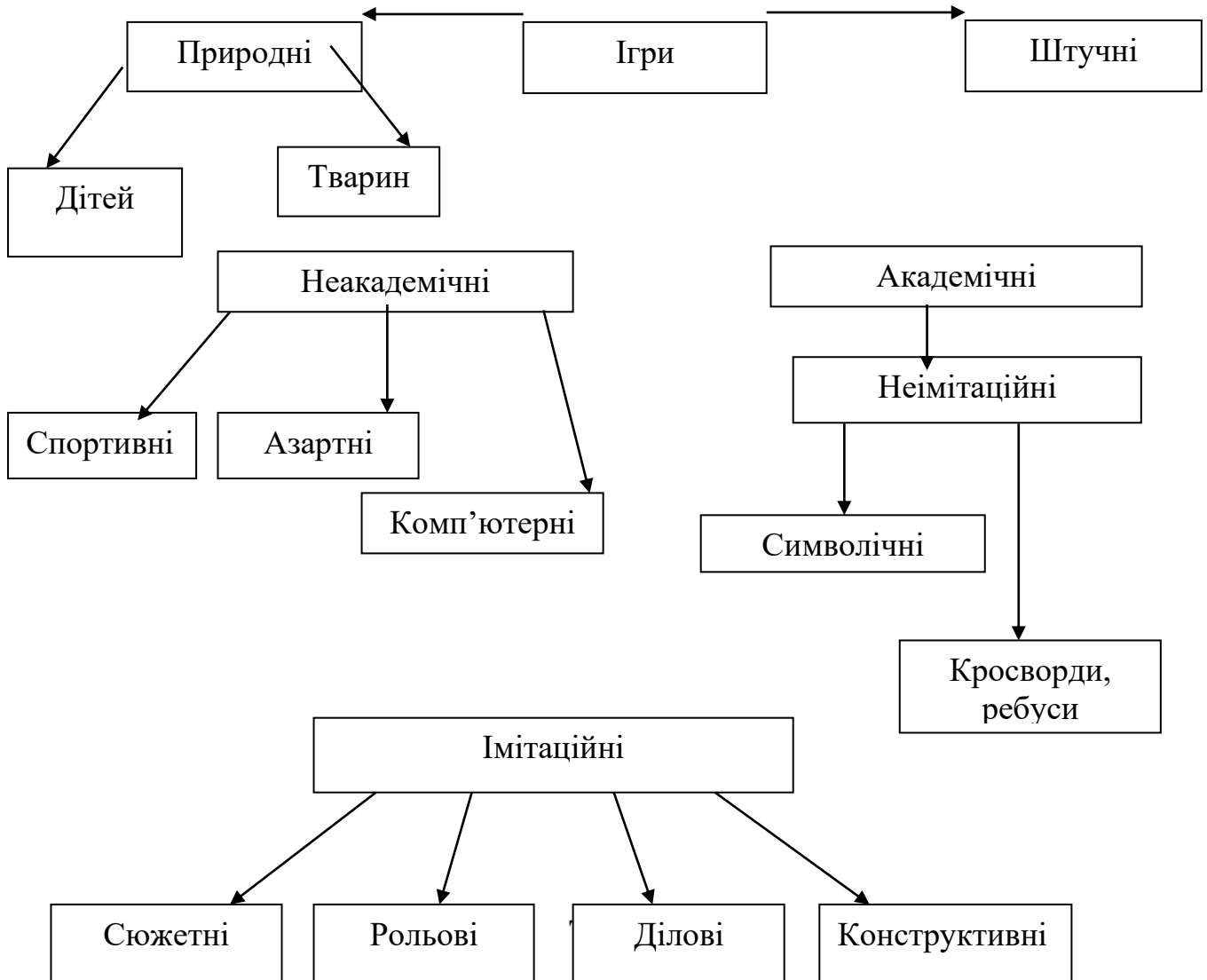
Метод	Зміст	Методичні поради	Переваги	Недоліки
Рольова гра				
Метод кейсів				
Метод «мозкового штурму»				
Дискусія	Вільний вербальний обмін знаннями, ідеями чи думками між викладачем і студентами та між студентами	- Часові та етичні межі мають бути обговорені до початку дискусії. - На початку заняття обов'язково повинна бути чітко визначена мета дискусії - Необхідно створити сприятливе емоційно – психологічне	- Демонстрація розуміння. - Активне опанування знаннями. - Активна взаємодія	- Можливе відхилення від теми. - Сильна залежність від рівня підготовки студентської групи.

		середовище, забезпечити можливість вільного обміну думками		
--	--	--	--	--

2. Підготувати план-конспект семінарського заняття з використанням інтерактивних методів навчання (за фаховим спрямуванням студента). Апробувати методичну розробку в процесі педагогічної практики. Проаналізувати результативність заняття.

3. Розгляньте та проаналізуйте схему. Доповніть її, запропонуйте свій варіант.

Теми для самостійних досліджень, доповідей, рефератів

1. Дискусія як метод активізації пізнавальної діяльності студентів.
2. Кейс – метод (метод конкретних ситуацій) як провідний метод формування професійних умінь викладача.
3. Ігрові методи навчання.

Рекомендована література

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. – К.: Либідь, 1998. – с. 372-380.

2. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003.
3. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
4. Державна програма розвитку освіти України на 2005-2010 роки: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 липня 2006 р. № 396-р.
5. Закон України «Про вищу освіту» //Освіта.–2002.-20-27 лют.-С.1-4.
6. Кузьмина Н.В. Понятие «педагогическая система» и критерии ее оценки: Методы пед. исследования: Учебн. пособие / Под ред. Н.В. Кузьминой – Л.: Изд. Лен. Университета, 1980.
7. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. – К.: Шкільний світ, 2001.
8. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб./З.Н.Курлянд, Р.І.Хмелюк, А.В.Семенова та ін.; За ред. З.Н.Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2005. – 399 с.
9. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Практикум: Навч. посіб. – К.: Каравела, 2008.-336с.
10. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Підручник. 2-е вид. – К.: Каравела, 2008.-352с.
11. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – К.: «Академвидав», 2006. – 352с. (Альма-матер).

Тема 5. Форми організації навчання у вищій школі

Мета: ознайомити студентів магістратури з організацією навчально-виховного процесу у вищому освітньому закладі та шляхами його удосконалення.

План

1. Лекції, методика їх підготовки і проведення. Функції лекцій. Види лекцій.
2. Семінарське заняття, методика їх підготовки і проведення. Функції та види семінарських занять.
3. Практичне заняття, методика його підготовки і проведення. Функції практичних занять.
4. Лабораторне заняття, методика його підготовки і проведення.
5. Факультативи, спецкурси і спецсемінари як форми організування навчання.

Основні поняття теми: лекції, семінари, практичне заняття, лабораторне заняття, факультативне, спецкурс, спецсемінар.

Завдання для самоаналізу та самоконтролю

1. У чому полягають переваги і недоліки лекції як організаційної форми навчання у вищій школі?
2. Покажіть зв'язок лекції з іншими формами організування навчання у вищій школі.
3. Розкрийте сутність семінарського заняття у професійній підготовці студентів.

4. Чим відрізняється методика проведення семінарського заняття з різних навчальних дисциплін?
5. Розкрийте особливості демократичного й авторитарного стилів викладання у проведенні семінарських занять.
6. У чому відмінність між практичним і лабораторним заняттям у ВНЗ?
7. Дотримання яких умов забезпечує ефективне проведення лабораторних занять?
8. Розкрийте роль практичного заняття у вищій школі в підготовці висококваліфікованого спеціаліста.
9. Охарактеризуйте педагогічні умови, які забезпечують успішне проведення практичного заняття у ВНЗ.
10. Опишіть основні групи практичних занять за рівнем пізнавальної діяльності студентів.
11. Охарактеризуйте факультативне заняття як організаційну форму навчання у ВНЗ.
12. Розкрийте методику підготовки і проведення спецсемінару?

Індивідуальне завдання для самостійної роботи студентів

1. Зробіть порівняльний аналіз різних видів семінарських занять, розкривши їх ефективність у професійній підготовці студентів.
2. Складіть детальний план проведення практичного (семінарського, лабораторного) заняття з окремої дисципліни, окресливши його методичне забезпечення та з дотриманням основних педагогічних вимог до його проведення.
3. Відвідайте і проаналізуйте кілька семінарсько-практичних (лабораторних) занять з погляду їх ефективності.
4. Підготуйтеся до мікрОВикладання. МікрОВикладання – пояснення нового матеріалу (перетворення інформації в доступну форму).

Розробити фрагмент семінарського заняття за фахом, поставивши перед собою ціль активізувати уяву студентів, викликати в них яскраві образні уявлення. Критерії оцінки виконання завдання такі:

- уміння виділяти слова, образне відтворення яких найскладніше для студентів;
- уміння враховувати вікові особливості студентів, пов'язувати нові образи з їхнім життєвим досвідом;
- правильність відтворення образів, їхня відповідність опису.

Теми для самостійних досліджень, доповідей, рефератів

1. Особливості підготовки і проведення семінарсько-практичних (лабораторних) занять з агрономічних дисциплін.
2. Психологічні особливості засвоєння студентами навчального матеріалу з природничо – математичних дисциплін.
3. Психологічні особливості засвоєння студентами навчального матеріалу з гуманітарних дисциплін.

Рекомендована література

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. – К.: Либідь, 1998. – с. 372-380.

2. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003.
3. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
4. Державна програма розвитку освіти України на 2005-2010 роки: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 липня 2006 р. № 396-р.
5. Закон України «Про вищу освіту» //Освіта.–2002.-20-27 лют.-С.1-4.
6. Кузьмина Н.В. Понятие «педагогическая система» и критерии ее оценки: Методы пед. исследования: Учебн. пособие / Под ред. Н.В. Кузьминой – Л.: Изд. Лен. Университета, 1980.
7. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. – К.: Шкільний світ, 2001.
8. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб./З.Н.Курлянд, Р.І.Хмелюк, А.В.Семенова та ін.; За ред. З.Н.Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2005. – 399 с.
9. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Практикум: Навч. посіб. – К.: Каравела, 2008.-336с.
10. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Підручник. 2-е вид. – К.: Каравела, 2008.-352с.
11. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – К.: «Академвидав», 2006. – 352с. (Альма-матер).

Тема 5.1. Історія становлення лекційно-семінарської форми навчання у вищій школі

Мета: ознайомити магістрантів з історією становлення лекційно-семінарської форми навчання у вищій школі.

План

1. Індивідуальне та індивідуально-групове навчання.
2. Класична форма навчання, розроблена Я.А. Коменським.
3. Белл-ланкастерська система навчання.
4. Лабораторна система занять за Дальтон-планом.
5. Мангеймська система та її екстраполяція в сучасні форми.
6. План Трампа.
7. Метод проектів і виховання через дію.

Завдання для самоаналізу та самоконтролю

1. У чому полягає зміст індивідуального навчання?
2. Чим характерна класична форма організації навчального процесу? «Велика дидактика» Я. А. Коменського.
3. Чим характерне індивідуально-групове навчання у середньовічній школі?
4. Белл-ланкастерська система навчання. Які елементи цієї системи використовуються в сучасній школі?
5. Дальтон - план: творчість і самостійність учнів, роль вчителя.
6. Назвіть плюси й мінуси лабораторної форми проведення занять.

7. Концепція диференціації навчання в мангеймській системі. Екстраполяція цієї системи сучасні форми навчання.
8. Розподіл навчального часу в плані Трампа.
9. Метод проектів як поєднання навчання, роботи і виховання. Які елементи цього методу використовує сучасна школа?

Індивідуальне заняття для самостійної роботи студентів

1. Проведіть дослідження на предмет вивчення ефективності індивідуального та індивідуально-групового навчання.
2. Недоліки та переваги лабораторної форми проведення занять.
3. Намалюйте і обґрунтуйте схему трансформації історичних організаційних форм навчання в сучасні.

Теми для самостійних досліджень, доповідей, рефератів

1. Обґрунтуйте схему трансформації історичних організаційних форм навчання в сучасні.
2. Особливості розвитку і становлення форм організації навчання в історії розвитку педагогічної науки.
3. Проведіть дослідження на тему: «Організаційні форми навчання в Україні та західних державах (США, Великобританія, ФРН). - Порівняльний аналіз.»
4. Зробіть аналітичний огляд на основі наукової, науково – популярної та художньої літератури на тему: «Східні моделі організації навчання та їхні витоки з філософії дзен-будізму».

Рекомендована література

1. Ильин Е.Н. Рождение урока. – М.: Педагогика, 1986.
2. Лернер И.Я. Учебный предмет, тема, урок. – М.: Знание, 1988.
3. Лозниця В.С. Психологія і педагогіка: Основні положення. Навчальний посібник для самостійного вивчення дисципліни. – К.: «ЕксОб», 2001.
4. Лозова В.І., Москаленко П.Г., Троцько Г.В. Педагогіка. Розділ «Дидактика»: навч. – методичний посібник для викладачів, аспірантів, студентів ед.. ед.-тів, учителів шкіл. – К.: ІСДОУ, 1993.

Тема 5.2. Організація самостійної та науково – дослідної діяльності студентів

Мета: ознайомити магістрантів з організацією навчально-виховного процесу у вищому освітньому закладі та шляхами його удосконалення.

План

1. Самостійна навчально-пізнавальна діяльність студентів. Види самостійної роботи студентів, структура та наукове організування. Контроль за самостійною роботою студентів.
2. Науково-дослідна робота студентів: види та форми.
3. Навчальна і виробнича практика студентів.

Основні поняття теми: самостійна робота, види самостійної роботи студентів, самоосвітня діяльність, дипломна (магістерська) робота, реферат, тези, есе, стаття.

Запитання для самоаналізу та самоконтролю

1. Визначити, яку роль відіграє науково-дослідна робота студентів-магістратури у становленні їх як спеціалістів.
2. Назвати основні види самостійної дослідницької роботи студентів у вищому навчальному закладі.
3. Виділити основні ознаки магістерської (дипломної) роботи.
4. Перелічити основні вимоги до виконання магістерських (дипломних) робіт.
5. Охарактеризувати основні методи емпіричного і теоретичного рівнів педагогічного дослідження.
6. Покажіть потенційні можливості самостійної роботи студентів під час різних форм навчання.
7. У чому сутність наукової організації праці студента під час самостійної роботи?
8. Охарактеризуйте педагогічні умови ефективної організації самостійної роботи студентів.
9. Яке місце викладача в організації самостійної роботи студентів?
10. Охарактеризуйте зміст і методику навчально-дослідної роботи студентів на різних етапах навчання у ВНЗ?
11. Охарактеризуйте основні форми науково-дослідної роботи студентів за межами навчального процесу.
12. Покажіть роль виробничої практики у фаховій підготовці студентів.

Індивідуальне завдання для самостійної роботи студентів

1. Психологічні бар'єри у здійсненні самостійної роботи студентів.
2. Проаналізуйте свій досвід самостійної роботи з науковими джерелами і розмежуйте власні уміння, якими оволоділи, і такі, які ще не стали вашим надбанням.
3. Зробіть бібліографічний опис 10-15 наукових джерел (статей, посібників, збірників) з метою перевірки рівня сформованості власних знань.
4. Оберіть тему та проведіть наукове дослідження серед своїх колег-студентів з використанням окремих методів наукових досліджень: анкетування, тестування, вивчення продуктів діяльності.
5. Розробіть рекомендації студентові щодо роботи з науковим текстом.

Теми для самостійних досліджень, доповідей, рефератів

1. Психологічний супровід проходження студентами виробничої (педагогічної) практики.
2. Психологічні особливості наукової діяльності студентів.

Рекомендована література

1. Борт О.П. Забезпечення методичним матеріалом самостійної роботи студентів // Організація навчального процесу (Досвід роботи вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації). – Київ, 2004.-С.192-196.
2. Буряк В. Умови та засоби самоосвіти студентів / В. Буряк // Вища школа. – 2003.-№6.-С. 18-29.
3. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003 р.
4. Воронин Е.С. О повышении роли самостоятельной работы студентов / Е.С. Воронин // Ветеринария. – 2004. - № 6. – С. 59.

5. Галузинський В.М., Евтух М.Б. Основи педагогіки, психології вищої школи в Україні, - К., 1995.
6. Драч І.І. Самостійна робота студентів вищих навчальних закладів як важливий елемент сучасної підготовки фахівців / І.І. Драч // Нові технології навчання: Наук.-метод. зб.: Наук.вид. /Гол. ед.. В.О. Зайчук, -К.: НМД ВО, 2004. – Вил. 37. – С. 86-91.
7. Жижко Т. Інтенсифікація професійної підготовки студентів: системний підхід / Т.Жижко // Вища освіта України. – 2003. - № 1(11). – С. 92-96.
8. Кайдалова Л.Г. Організація та контроль самостійної роботи студентів / Л.Г. Кайдалова, Н.В. Шевченко // Проблеми освіти: Наук.-метод. зб.: Наук.вид. / Гол. ред.. В.Г. Кремень. – К.: НМЦ ВО, 2004. – Вил. 37. – С. 136-142.
9. Колесник С. Г. Шляхи активізації учбової діяльності студентів / С.Г. Колесник // Печатное слово. – 2003. – 2003. - № 4. – С. 31-33.
10. Лисиця А.Г. Організація самостійної роботи студентів із підвищеними математичними здібностями / А.Г. Лисиця // Проблеми освіти: Наук.-метод. зб.: Наук.вид. / Гол. ед.. В.Г. Кремень. – К.: НМЦ ВО, 2004. –Вил. 37.-С. 128-135.
11. Лузан П.Г. Особливості активізації навчання студентів-аграрників / П. Г. Лузан // Науковий вісник Національного аграрного університету / НАУ. –К., 2003. – Вил. 64. – С. 288-296.

Тема 5.3: Формування лекторської майстерності викладача вищої школи

Мета: опанувати методику вибору різних організаційних форм навчання залежно від цілей навчання й специфіки агрономічних знань.

План

1. Методичні вимоги до організації навчальних занять у вищій школі.
2. Підготовка та реалізація процесу викладання лекції:
  - знайомство до з аудиторією та визначення цілей;
  - підготовка викладання;
  - процес викладання.
3. Характеристика видів економічної інформації як підґрунтя підготовки тексту лекції.
4. Аналіз змістовності й інформативності лекції.
5. Підготовка тексту лекції.

Завдання для самоаналізу та самоконтролю

1. Обґрунтуйте вибір організаційних форм навчання.
2. Назвіть методичні вимоги до підготовки та проведення лекції, семінару та практичного заняття з агрономічних дисциплін.
3. Визначте умови ефективного проведення різних організаційних форм навчальних занять.
4. Як здійснити аналіз змістовності й інформативності лекції?

Індивідуальні завдання для самостійної роботи студентів

1. Складіть розгорнутий план лекції.
2. Визначити мету і завдання викладання.
3. Розробити різні типи запитань і завдань до обраної теми.

4. Складіть термінологічний словник до обраної теми.
5. Відвідайте 2-3 лекції викладачів зі своєї спеціальності й дайте їм оцінку з погляду вимог до проведення сучасної лекції у вищій школі.
6. Доберіть проблемні ситуації зі своєї дисципліни, які ви можете використати у процесі підготовки матеріалів до лекції.

Методи для сампізнання і дослідження студентів

1. Тест «Який Ви лектор?» (за М.І. Станкіним)

Інструкція. Потрібно відповісти на кожне запитання «так» або «ні»:

1. Якщо тема Вам добре відома і є досвід виступу з нею, чи треба Вам ретельно готуватися до кожної лекції залежно від характеру аудиторії?
2. Чи відчуваєте Ви себе після лекції «виснаженим», помічаєте різке зниження працездатності і не маєте бажання виступати ще раз у той самий день?
3. Чи хвилюєтеся Ви перед виходом на трибуну настільки, що потрібно «переборювати» себе?
4. Чи завжди однаково розпочинаєте лекцію?
5. Чи приходите на лекцію заздалегідь?
6. Чи потрібно досить багато часу (3-5 хв.), щоб налагодити початковий контакт з аудиторією і змусити її уважно Вас слухати?
7. Чи прагнете Ви говорити точно за наміченим планом?
8. Чи любите Ви під час лекції рухатися?
9. Чи відповідаєте на запитання студентів протягом лекції, не чекаючи її закінчення?
10. Чи вдається Вам під час лекції пожартувати з студентами?

Обробка й аналіз результатів

Якщо Ви позитивно відповіли на питання 1, 4, 5, 6, 7, 9 і дали негативну відповідь на питання 2, 3, 8, 10, то це свідчить, що Ви належите до *першої групи лекторів*.

Представники цієї групи підкоряють собі аудиторію, враховують безпосередню її реакцію, проте воліють тримати «кермо» у своїх руках. Вони не допускають фамільярності у поведінці і мовленні студентів. Викладачам цієї групи можна порекомендувати серйозніше готуватися до лекцій. Потрібно заздалегідь відпрацьовувати і передбачати все, що стосується композиції, змісту і мови виступу, складати детальний попередній конспект лекції (звичайно, це не означає, що під час лекції не треба відводити від нього погляду).

Якщо Ви не потрапили до першої групи, то належите до *другої групи лекторів*. У представників цієї групи більш різноманітні варіанти поведінки за кафедрою, стилю взаємин зі студентами, змісту мовлення та ін. Під час виступу такі лектори орієнтуються на безпосередню реакцію аудиторії, мають гнучкішу «особистісну» манеру спілкування, їм можна порекомендувати серйозніше ставитися до змісту виступу і до студентів, бути стриманішим у жестах і міміці, заздалегідь і отувати цікавий початок і чітку кінцівку виступу.

2. Анкета «Оцінка поведінки викладача як керівника дискусії»

(за Л.А. Петровською)

Інструкція. Під час проходження магістерської (асистентської) практики попросіть своїх однокурсників, а також методиста бути в ролі експерта (3-4 особи). Експертів треба в табл. 16 обвести цифрою, яка відповідає його оцінці відповідної якості.

1. Просто називає тему заняття, не намагається зацікавити студентів	1	2	3	4	5	6	7	Зацікавлює студентів, уміло роз'яснюючи важливість теми
2. Не стежить за ходом обговорення, допускає багатослівність і відхилення від теми	1	2	3	4	5	6	7	Не допускає багатослівності і відхилення від теми заняття
3. Не вміє переривати повторень	1	2	3	4	5	6	7	Припиняє загальні повторення вже сказаного
4. Не підбиває часткових підсумків під час обговорення	1	2	3	4	5	6	7	Підбиває часткові підсумки під час обговорення
5. Неповно робить прикінцевий підсумок, не порівнює його з поставленою метою	1	2	3	4	5	6	7	Робить прикінцевий підсумок, порівнює його з поставленою метою
II. Щодо окремих студентів - учасників обговорення								
1. Не вміє виділити основну думку у висловленнях окремих студентів	1	2	3	4	5	6	7	Прагне виділити основну думку у висловленнях студентів
2. Занадто рано перебиває, не вміє уважно слухати	1	2	3	4	5	6	7	Вміє уважно слухати, не перебиває передчасно
3. Приймає висловлення без доказів	1	2	3	4	5	6	7	Сприяє тому, щоб кожне висловлення було з доказами
4. Недостатньо активізує пасивних студентів	1	2	3	4	5	6	7	Активізує пасивних студентів
5. Не вміє вирішити непорозуміння, що виникають між студентами	1	2	3	4	5	6	7	Уміє вирішити непорозуміння, що виникають між студентами

III. Щодо студентської групи загалом								
1. Не залучає всіх студентів до обговорення	1	2	3	4	5	6	7	Залучає всіх студентів до обговорення
2. Не вміє створювати ділову атмосферу		2	3	4	5	6	7	Може забезпечити ділову атмосферу
3. Майже не використовує пропозиції, думки, аргументи і зауваження для вирішення проблем	1	2	3	4	5	6	7	Уміє використовувати внесені пропозиції, ідеї, докази і зауваження для вирішення проблем
4. Багато говорить сам, мало запитує і слухає	1	2		4	5	6	7	З'ясовує думки студентів, говорить мало, але по суті
5. Допускає суперечки, в яких від теми дискусії переходять на особистість	1	2	3	4	5	6	7	Припиняє суперечки, в яких від теми дискусії переходять на особистість

Аналіз результатів. Усі виставлені одним експертом бали додають і вираховують середнє арифметичне. Аналіз результатів анкети допоможе Вам як викладачеві-початківцю в самовихованні якостей, важливих для організації дискусії, навчального діалогу.

Рекомендована література

1. Ильин Е.Н. Рождение урока. – М.: Педагогика, 1986.
2. Данчева О.В., Швалб Ю.М. Практична психологія в економіці та бізнесі. - К.:Лібра, 1995.-240с.
3. Зиновьев Ф.В. Методика экономического обучения: Учеб.пособие.- Симферополь:МП «СЭРА», 2001.-158с.
4. Крамаренко В.И. Методика преподавания экономических дисциплин: Учеб.пособие. - Симферополь: Таврида, 1999.-222с.
5. Кутесевич Ч. Основы общей дидактики. – М.: Высш. шк., 1968.
6. Лернер И.Я. Учебный предмет, тема, урок. – М.: Знание, 1988.
7. Лозниця В.С. Психологія і педагогіка: Основні положення. Навчальний посібник для самостійного вивчення дисципліни. – К.: «ЕксОб», 2001.
8. Лозова В.І., Москаленко П.Г., Троцько Г.В. Педагогіка. Розділ «Дидактика»: навч. - методичний посібник для викладачів, аспірантів, студентів пед. ін.-тів, учителів шкіл. – К.: ІСДОУ, 1993.
9. Методичні вказівки та рекомендації до розділу «Дидактика» випускної (кваліфікаційної) роботи бакалавра / За ред. д-ра пед. наук. проф. В. А. Козакова. – К.: КДЕУ, 1994.

Тема 5. Сучасні технології навчання у ВНЗ

Мета: ознайомити магістрантів з сутністю поняття «педагогічна технологія» та їх видами, особливостями використання у навчальному процесі.

План

1. Сутність і взаємозв'язок понять «освітні технології», «педагогічні технології» та «навчальні технології».
2. Класифікація педагогічних технологій. (Модульно-рейтингова технологія навчання. Технологія проблемного та групового навчання. Ігрові технології та їх характеристики. Кредитно-модульна технологія. Диференційоване навчання у вищій школі. Характеристика нових інформаційних технологій (комп'ютерних) та технології дистанційного навчання. Особистісно орієнтоване навчання.)

Основні поняття теми: технологія, освітні технології, педагогічні технології, комп'ютерна технологія, технологія дистанційного навчання, навчальні технології, технології проблемного навчання, ігрові технології, технологія модульного навчання, технологія кредитно-модульного навчання.

Завдання для самоаналізу та самоконтролю

1. Розкрити сутність та взаємозв'язок понять «освітні технології», «педагогічні технології», «навчальні технології», «педагогічна техніка».
2. Проаналізувати різні підходи до класифікації педагогічних технологій.
3. Охарактеризувати сучасні педагогічні технології.
4. Розкрити специфіку модульно-рейтингової технології.
5. Дати характеристику кредитно-модульній технології навчання.

Індивідуальні завдання для самостійної роботи студентів

1. У процесі підготовки до лекцій або практичних занять з окремої дисципліни доберіть 2-3 приклади створення проблемної ситуації та виділення проблемних завдань.
2. На конкретному прикладі з окремої дисципліни розробіть технологію реалізації ідей проблемного навчання.
3. Дати характеристику відомим вам сучасним моделям навчання (особистісно-орієнтована модель, діалогічна модель та ін.) Розкрити принципи розвивального навчання. Назвати чинники ефективності модульно-розвивального навчання.

Теми для самостійних досліджень, доповідей, рефератів

1. Психологічні передумови запровадження сучасних інформаційних технологій у навчальному процесі вищої школи.

Рекомендована література

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. – К.: Либідь, 1998. – с. 372-380.
2. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. С. 8-24.
3. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.

4. Державна програма розвитку освіти України на 2005-2010 роки: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 липня 2006 р. № 396-р.
5. Закон України «Про вищу освіту» //Освіта.–2002.–20-27 лют.–С.1-4.
6. Кузьмина Н.В. Понятие «педагогическая система» и критерии ее оценки: Методы пед. исследования: Учебн. пособие / Под ред. Н.В. Кузьминой – Л.: Изд. Лен. Университета, 1980.
7. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. – К.: Шкільний світ, 2001.
8. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб./З.Н.Курлянд, Р.І.Хмелюк, А.В.Семенова та ін.; За ред. З.Н.Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2005. – 399 с.
9. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Практикум: Навч. посіб. – К.: Каравела, 2008.–336с.
- 10.Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Підручник. 2-е вид. – К.: Каравела, 2008.–352с.
- 11.Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – К.: «Академвидав», 2006. – 352с. (Альма-матер).

Тема 6. Основи педагогічного контролю у вищих навчальних закладах та основні форми його здійснення

Мета: ознайомити магістрантів з сучасними видами та методами контролю, оцінки знань, умінь і навичок студентів у ВНЗ.

План

1. Сутність понять «контроль», «облік», «оцінка» та «відмітка».
2. Функції контролю знань, умінь, навичок студентів. Вимоги до контролю знань, умінь, навичок студентів.
3. Основні принципи контролю та оцінки знань.
4. Види контролю та форми перевірки ЗУН студентів.
5. Методи контролю ЗУН.
6. Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів.
7. Рейтингова система оцінювання ЗУН.

Основні поняття теми: контроль, облік, оцінка, відмітка, модульно-рейтинговий контроль, тестовий контроль, функції контролю, принципи контролю та оцінки знань, критерії оцінювання знань.

Запитання для самоаналізу та самоконтролю

1. Основні компоненти контролю та їх обґрунтування.
2. Чому сприяє контроль навчання?
3. Охарактеризуйте основні функції контролю.
4. Які існують види контролю?
5. Що означає письмовий контроль?
6. Охарактеризуйте індивідуальне, фронтальне і комбіноване опитування.
7. Що виявляють практичним контролем?
8. Які основні вимоги до проведення контролю ЗУН студентів?
9. У чому сутність оцінювання успішності студентів?

10. Якими критеріями користуються викладачі ВНЗ при оцінюванні ЗУН студентів?

Індивідуальне завдання для самостійної роботи студентів

1. На основі першоджерел та опитування людей, які досягли високих успіхів у навчанні і праці, розробіть способи й рекомендації для розвитку самоконтролю з метою глибокого засвоєння знань.
2. Розкрийте переваги рейтингової системи перевірки й оцінювання ЗУН студентів над традиційною.
3. Ознайомтеся з навчальним планом певної спеціальності і підрахуйте загальну кількість іспитів та заліків. Чи не призведе їх кількість до перевантаження студентів?
4. Складіть завдання для тестової перевірки знань, умінь і навичок студентів з урахуванням «своєї» дисципліни.
5. Сформулюйте для себе і молодих колег педагогічні правила діяльності викладача щодо аналізу й оцінювання знань, умінь, навичок студентів.
6. Проаналізуйте методи контролю знань, умінь, навичок студентів з погляду їх ефективності.
7. Ознайомтеся з прийомами ефективного і неефективного педагогічного заохочення, наведеними у табл. 17. До кожного прийому спробуйте навести власні приклади з Вашого студентського досвіду. Які прийоми стимулювання навчально-професійної діяльності студентів, які використовували Ваші викладачі були, на Ваш погляд, найефективнішими? Які малоефективними? Обґрунтуйте свою думку на підставі психологічних закономірностей педагогічного управління.

Таблиця 17

Ефективне і неефективне педагогічне заохочення

(за П. Масену, Дж. Конджеру та ін.)

ЕФЕКТИВНЕ ЗАОХОЧЕННЯ	НЕЕФЕКТИВНЕ ЗАОХОЧЕННЯ
1. Здійснюється постійно.	1. Здійснюється від випадку до випадку.
2. Супроводжується поясненням, що саме гідне заохочення.	2. Робиться в цілому, без конкретизації.
3. Викладач виявляє зацікавленість в успіхах студента.	3. Викладач виявляє мінімальну формальну увагу до успіхів студента.
4. Викладач заохочує досягнення певних результатів.	4. Викладач відзначає участь у роботі взагалі.
5. Викладач повідомляє студентів про значущість досягнутих результатів.	5. Повідомляє студента про його досягнення, не підкреслюючи їхню значущість.
6. Викладач орієнтує студента на вміння організувати роботу, щоб досягти хороших результатів.	6. Викладач орієнтує студента на порівняння своїх результатів із результатами інших, на змагання з ними.
7. Викладач порівнює минулі й теперішні здобутки студента.	7. Здобутки студента оцінюють у порівнянні з успіхами інших.
8. Заохочення конкретного студента пропорційне до затрачених ним зусиль.	8. Заохочення незалежне від зусиль, затрачених студентом.

9. Викладач пов'язує досягнуте із затраченими зусиллями, гадаючи, що такого успіху може бути досягнуто і надалі.	9. Викладач пов'язує досягнутий результат тільки з наявністю здібностей або сприятливих обставин.
10. Викладач впливає на мотиваційну сферу особистості студента, спираючись на внутрішні стимули: студент із задоволенням виконує завдання, тому що воно цікаве, або хоче розвинути відповідне вміння й одержати задоволення від самого процесу навчання.	10. Викладач спирається на зовнішні стимули: студент намагається краще виконати завдання, щоб заслужити похвалу викладача або перемогти в змаганні, одержати винагороду і т.д.
11. Викладач звертає увагу студента на те, що підвищення успішності залежить від реалізації його потенційних можливостей.	11. Викладач звертає увагу студента на те, що його прогрес у навчанні залежить від зусиль викладача.
12. Коли попереднє завдання виконане, викладач сприяє прояву в студента зацікавленості новою роботою.	12. Викладач втручається в процес роботи студента, відвертає його увагу від постійної праці.

Теми для самостійних досліджень, доповідей, рефератів

1. Проведіть дослідження серед студентів старших курсів з метою їхнього ставлення до сесії, визначення позитивних і негативних аспектів діяльності викладачів на екзаменах.
2. Проведіть дослідження (бесіда, інтерв'ю, опитування) динаміки стимулюючої ролі оцінок у студентів перших та останніх курсів навчання. Зробіть висновки, дайте рекомендації.
3. Опишіть зарубіжний досвід перевірки і оцінювання ЗУН студентів. Що можна запозичити з цієї системи для вітчизняних ВНЗ?
4. Психологічні аспекти рейтингової системи оцінки знань студентів.
8. Зробіть психологічний аналіз засобів педагогічного контролю, які застосовуються у Вашому навчальному закладі. Яка, на Вашу думку, їхня ефективність?

Психолого-педагогічні завдання

1. Викладач дає студентові I курсу письмове завдання і каже: «Через 5хв підійду, заберу відповідь». Після цього він опитує ще одного студента, а потім підходить забирати аркуш з відповіддю. Відповідь ще не готова. «Ти не вивчив і нічого не знаєш», - каже викладач. *У чому була помилка викладача? Яку цій ситуації треба було діяти? Яка можлива причина того, що студент не встиг своєчасно виконати завдання?*
2. Лекція з історії. Викладач розповідає про історичну подію і пропускає деякий важливий історичний факт. Один студент піднімає руку і пропонує доповнення. Викладач на це ображається і перериває заняття. *Як повинен поводитися в цій ситуації викладач? Яких професійних якостей бракує цьому викладачеві?*
3. Студентка працює на занятті та виконує навчальні завдання тільки тоді, коли ризикує отримати негативну оцінку. Цікаві завдання не спонукають її до розумової праці. Немає бажання долати труднощі при вивченні навчальних дисциплін. *Яка причина такого ставлення студентки до навчання? Як можна стимулювати її навчально-професійну діяльність?*

4. Ви стали свідком розмови студентів про підрахунок слів-паразитів, уживаних Вами на лекції. *Як Ви відреагуєте?*

5. Викладач на занятті повідомляє про контрольну роботу. Студенти незадоволено перемовляються.

Ваші дії:

I варіант. Ви говорите: «Про контрольну роботу Ви були попереджені». Ви знали, що вона буде. Не робіть незадоволених облич. Беріть, будь ласка, аркуші паперу і пишіть!».

II варіант. Ви говорите: «Сьогодні у нас контрольна. Я завжди переживаю, коли ви нервуєте. Але думаю, що матеріал Ви знаєте. Контрольна ж потрібна, щоб ще раз закріпити знання і бути готовими до іспиту. Отож, успіхів!».

Який варіант Ви вибираєте? Чому?

Методики для самопізнання і дослідження студентів

1. Проведення ділової гри «Педагогічний конгрес «Сучасні підходи до оцінки ЗУН студентів»».

План

1. Знайомство з делегаціями (представлення делегацій, девіз делегацій).
2. Виступи делегацій (Інформація керівників делегацій про сутність і зміст свого підходу до оцінки ЗУН студентів).
3. Відкрита дискусія.
4. Виконання творчого завдання (Визначення ключових слів).
5. Підготовка компліментів делегаціям.
6. Підбиття підсумків гри. Заключне слово ведучого.

Підготовчий етап. Самостійна робота в групі над вивченням підходів до оцінювання ЗУН студентів:

- модульно – рейтингова система;
- кредитно – модульна система.

Кожна група отримує завдання:

1. Підготуватися до виступу на конгресі і до відповідей на можливі запитання опонентів.
2. Усі члени групи готують питання до кожної делегації.

Хід гри

Інструкція ведучого.

Шановні колеги! Вітаю Вас на діловій грі «Педагогічний конгрес «Сучасні підходи до оцінки ЗУН студентів». Тут присутні прихильники різних систем оцінювання ЗУН студентів. Усі ви вважаєте, що саме система, яку представляєте ви, найефективніше здійснює контроль ЗУН.

Свою точку зору вам необхідно довести в ході нашої ділової гри. Науковість, аргументованість, логічність, переконливість вашого виступу будуть оцінювати експерти (представлення експертної групи). У нашій грі будуть діяти наступні правила:

1. Правило «Тепер і тут». Інформація про те, що проходило під час гри в плані особистих стосунків, а також інформація, одержана під час гри про інших не повинна вийти за рамки цієї аудиторії.

2. Правило «Умій в малому бачити прояв великого». Навіть маленька ідея здатна перемогти в конкурсі ідей. У групі повинен висловлюватися кожен.

3. Правило «Стислість». «Не лий води», а то товариші «захлинуться».

4. Правило «Цілеспрямованість». Намагатися дати максимально аргументовану відповідь, а не приводити всі знання «з приводу» і «без приводу».

5. Правило «Конструктивність». По відношенню до чужих ідей краще менше проявляти критики, а намагатися доповнити і розвинути їх. Репліки з місць приймаються, але виступаючі не перебиваються.

Перший етап. А зараз ми познайомимося з делегаціями.

-- модульно – рейтингова система...;

- кредитно – модульна система... .

Другий етап. Ми переходимо до роботи. Я пропоную керівникам кожної делегації коротко викласти основні положення підходу оцінювання ЗУН, прихильниками якого ви є. Бажано пояснити не тільки сутність, але й аргументовано довести перевагу вашого підходу.

Третій етап. Ви вислухали виступи делегацій і тепер можете обговорити питання, які виникли. Ми переходимо до відкритої дискусії. У дискусії приймає участь експертна група. Під час підготовки відповіді команди можуть користуватися додатковою літературою, але слід пам'ятати, що інколи обговорення більш продуктивне, ніж листання конспектів. Після відповіді ведучий звертається до команди, яка задавала питання: «Чи задоволені ви відповіддю?»

Четвертий етап. Шановні колеги! Наша дискусія закінчується. Спілкуючись ми отримали нові знання, і я пропоную кожній команді виконати творче завдання. Запишіть в таблицю ключові слова, які відносяться до кожного підходу оцінювання ЗУН студентів. (Правильність заповнення таблиці перевіряють експерти).

П'ятий етап. Ми всі продуктивно працювали. Наша дискусія закінчується, але я сподіваюсь на наше подальше співробітництво. Спілкуючись ми отримали нові знання, вислухали і обговорили різні підходи до оцінювання ЗУН студентів. Наші позиції можуть відрізнитися, але це не зменшує взаємної поваги один до одного. Я пропоную кожній делегації виступити з компліментами на адресу команд. Час на підготовку – 4хв. В кінці гри експерти оцінюють роботу кожної команди за певними критеріями (0 – відсутнє, 1 – частково, 2 - повністю):

- Виступ і дискусія: науковість, глибина, згорнутість, аргументованість, системність, наочність.

- Девіз.

- Самостійне завдання (ключові слова).

2. Уважно прочитайте кейс “Кошмар одного викладача”:

1) Визначте сутність проблеми.

2) Розгляньте запропоновану ситуацію і дайте відповідь на питання: «Що має зробити викладач за ситуації, яка склалася?»

3) Запропонуйте кілька запитань до пропонованої ситуації, які допоможуть ідентифікувати проблеми, порушені в цьому кейсі.

4) Свій варіант розв'язання проблеми викладіть письмово.

5) Обговоріть з колегами (однокурсниками) різні варіанти вирішення проблеми.

Кошмар одного викладача

Джефф Фрімен викладав упродовж шести років під час навчання в аспірантурі Колумбійського університету, де він захистив дисертацію з сучасної європейської історії, а потім перейшов працювати в Південно-західний університет на постійну ставку. Він вважав себе викладачем вимогливим, але справедливим, і був трохи здивований, довідавшись, що його перший курс «Європейська конституційна історія» — обов'язковий для бакалаврів — вважається серед студентів простим курсом, на якому легко одержати оцінку В. Решта викладачів, які також читали цей курс, були не дуже вимогливими; кожен із них мав право самостійно вирішувати, що і як робити впродовж викладання курсу. Джефф вирішив перебрати на себе цілковиту відповідальність за свій курс і домагатися вимогливості й точності. На його подив, студенти позитивно відреагували на таку політику. Після кожної півгодинної лекції він проводив обговорення, до якого всі студенти завжди добре готувалися.

Усі, але не Боб Крейн. Він відвідував заняття нерегулярно, ніколи не брав участі в обговоренні, замість реферату здав щось, що можна назвати пародією на дослідження, і навіть не прийшов на обов'язкову дискусію, яку багато студентів вважали кращим заняттям за весь курс. Фінальний іспит не показав жодних поліпшень, і Джефф із легким серцем поставив Бобові оцінку «D». Тиждень потому, в середині листопада, Боб увірвався до кабінету Джеффа — це була його перша поява з початку семестру, незважаючи на постійні запрошення з'явитися на консультацію. «Ви не можете так зі мною вчинити, м-р Фрімен, — вибухнув Боб. — Я заслуговую на вищу оцінку!»

«Не бачу для цього ніяких підстав, — сказав Джефф. — Ви постійно опинялися в самому кінці рейтингу. Я б міг вигнати вас одразу, але подумав, що ви заслуговуєте «D» принаймні за те, що здали щось на зразок реферату». Потім він у деталях описав Бобові його численні помилки і провали протягом курсу. Боб змінив тактику: «Послухайте, м-р Фрімен, — сказав він. — Ви робите велику помилку. Ви маєте поставити мені «C».

Ця заява пролунала як погроза; ультимативний тон Боба розлютив Джеффа. «Тоді вам треба краще працювати впродовж курсу, — холодно відповів він. — А тепер, будь ласка, не марнуйте свій і мій час. Мені здається, вам треба йти». Боб пішов.

Через півгодини в кабінеті Джеффа залунав телефонний дзвоник: «Це Метт Крейн. Боб — мій молодший брат, — почувся у слухавці гучний голос. — Ми не збираємося терпіти ваші витівки. Чому вам узагалі дозволили викладати в цьому коледжі, чорт забирай? Ми зараз йдемо до декана, і вас звільнять!»

Джефф кинув слухавку, тремтячи від люті. Телефон задзвонив знову: «Знаю, я погарячкував, — сказав Метт. — Я прошу вибачити мені, але справа от у чому: ми обоє граємо у футбольній команді, розумієте? Боб – наш кращий захисник, і до кінця сезону залишилося всього дві гри. Він уже є в списку на відрахування. Якщо ви не поставите йому «С», його виженуть з команди і з нашого братства. Це справді важливо!» Джефф просто лютував. Футбол — важливо? А він думав, що річ у конституційній історії! «Ваш брат чесно заробив свою оцінку «D», — сказав він. — Відверто кажучи, я не певен, що він взагалі щось читав за цим курсом. Не бачу жодних підстав змінювати його оцінку».

Метт раптово став дуже ввічливим: «Ну добре, пане Фрімен. Якщо він нічого не робив на вашому курсі, не могли б ви поставити йому прочерк? Це не знизить його середній бал, і він зможе залишитися в команді. Ви не уявляєте, як це для нас важливо. Невже вам його зовсім не шкода?» Джефф почав вагатися. Він замислився, наскільки його принципи відповідали принципам цього університету. Він згадав нещодавні збори викладачів коледжу, на якому представник опікунської ради сказав: «Ми хочемо, щоб наша футбольна команда пишалася своїм університетом!» Тоді ця заява здалася Джеффу смішною, але тепер він замислився, наскільки серйозно в Південно-західному університеті ставилися до футболу.

Джефф згадав, що чимало колишніх випускників університету, котрі робили закладові великі пожертвування, дякували при цьому не історичному факультету, а футбольній команді. Футбол був пристрасно багатьох студентів. Невже, думав він, у нього склалося неправильне уявлення про ієрархію цінностей у цьому навчальному закладі? Може, його вимоги до Боба Крейна були не виправдано високими? Одне слово, чи була в словах Метта бодай частка правди?

Джефф стиснув трубку і промурмотів: «Я подумаю, до побачення». І повісив трубку. Потім, у своєму кабінеті, він почав розмірковувати стосовно цього конфлікту. «Що мені робити, — думав він.— Піддатися на домагання чи поставити цьому негідникові «D», на що він цілком заслуговує?»

Рекомендована література

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. – К.: Либідь, 1998. – с. 372-380.
2. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003.
3. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
4. Державна програма розвитку освіти України на 2005-2010 роки: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 липня 2006 р. № 396-р.
5. Закон України «Про вищу освіту» //Освіта.–2002.–20-27 лют.–С.1-4.
6. Кузьмина Н.В. Понятие «педагогическая система» и критерии ее оценки: Методы пед. исследования: Учебн. пособие / Под ред. Н.В. Кузьминой – Л.: Изд. Лен. Университета, 1980.

7. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. – К.: Шкільний світ, 2001.
8. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб./З.Н.Курлянд, Р.І.Хмелюк, А.В.Семенова та ін.; За ред. З.Н.Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2005. – 399 с.
9. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Практикум: Навч. посіб. – К.: Каравела, 2008.-336с.
10. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Підручник. 2-е вид. – К.: Каравела, 2008.-352с.
11. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – К.: «Академвидав», 2006. – 352с. (Альма-матер).

Модуль III. Виховна робота зі студентською молоддю

Тема 1. Сутність процесу виховання. Основні напрями виховання студентської молоді

Мета: ознайомити магістрантів з основними напрямками, методами і формами виховання у вищому навчальному закладі.

План

1. Мета і завдання виховання у ВНЗ.
2. Закономірності і принципи виховання.
3. Основні напрями виховання студентської молоді (моральне, трудове, економічне, правове, антинаркогенне, екологічне, естетичне, фізичне).
4. Методи виховання студентів у ВНЗ.
5. Форми виховної роботи у ВНЗ.

Основні поняття теми: парадигми виховання, виховний ідеал, мета виховання, принципи виховання, система національного виховання, національна свідомість, методи виховання, форми виховання.

Завдання для самоаналізу та самоконтролю

1. Доведіть необхідність морального виховання майбутніх фахівців.
2. Розкрийте основні напрями змісту морального виховання студентів.
3. Які провідні моральні якості повинні бути притаманні сучасному фахівцю?
4. Охарактеризуйте основні види трудової діяльності студентів і їх виховне значення.
5. Якими об'єктивними причинами зумовлена потреба інтенсивної право виховної роботи серед студентської молоді?
6. Розкрийте основні проблеми змісту антинаркогенного виховання студентів?
7. Охарактеризуйте основні завдання екологічної освіти і виховання студентів.
8. Охарактеризуйте шляхи і засоби фізичного виховання студентів у ВНЗ.
9. Обґрунтуйте необхідність підготовки студентів до сімейного життя у процесі навчання у ВНЗ?
10. Розкрийте причини сімейних конфліктів і способи їх уникнення і подолання.

Індивідуальні завдання для самостійної роботи студентів

1. Складіть основні положення кодексу честі фахівця Вашого профілю і порівняйте його з існуючим (якщо такий має місце). Запропонуйте його для обговорення в групі.
2. Доведіть взаємозв'язок правового виховання з моральною, трудовою, економічною, екологічною та іншими складовими всебічного розвитку молодшої людини.
3. Проаналізуйте з позиції свого фаху, з якими галузями права Вам доведеться мати справу. У який спосіб Ви вдосконалюватиметеся у цьому напрямі?
4. Проаналізуйте власний життєвий досвід з погляду впливу на вашу діяльність певних потреб (за А. Маслоу) та мотивів виховання.
5. Зробіть педагогічний аналіз форм і засобів виховання у ВНЗ, в якому Ви навчаєтесь з погляду реалізації в них принципів виховання.
6. Наведіть приклади педагогічних ситуацій, які мали місце у вашому вихованні у ВНЗ з погляду доцільності й ефективності (чи неефективності) використання методів виховання.
7. Сучасний погляд гуманізму: «Людина - найвища цінність». Але чи можна розглядати її як автономну від суспільства, яка живе за принципом «Що хочу, те й роблю». До чого це може призвести в її моральному вихованні (або моральній поведінці)? Чи можлива абсолютизація суверенітету окремої особистості поза моральною відповідальністю?
8. Розкрити зміст цінностей, які прийняті в системі виховання. Доведіть, що людину треба навчати реалізовувати свої права в системі суспільних, загальнолюдських і національних цінностей.
9. Довести, що питання про сенс життя є питанням про цінності, які вищі від самого життя. Яку функцію виконують ціннісні орієнтації?
10. Довести, що потрібно виховувати і розвивати гідність людини, інакше духовність її стає міфом.
11. Чому творчий потенціал особистості залежить від її морального потенціалу?
12. Учені вважають, що поведінка людини на 90% складається і залежить від емоційних реакцій і тільки на 10% залежить від розуму. Тоді що таке «культура поведінки»? Чи можна стверджувати, що культура поведінки - це насамперед культура виявлення і володіння своїми емоціями?
13. Чи погоджуєтесь Ви з думкою вчених, що сучасна людина не homo sapiens - людина розумна, а homo moralis - людина моральна, і в цьому її специфіка?
14. Якщо поведінка людини має символічний характер, про що може символізувати вчинок?
15. Довести, що моральне почуття завжди вільне. А.С. Макаренко: «Не робити чогось через страх покарання так само аморально, як і робити».

Теми для самостійних досліджень, доповідей, рефератів

1. Моральні цінності студентської молоді.
2. Сформулювати основні правила ділового етикету.
3. Розробити кодекс честі студента.
4. Які б цінності я хотів би передати своїм дітям, студентам?
5. Мета і зміст виховання студентської молоді.
6. Основні напрями реалізації виховних функцій у вищій школі.

7. Соціально – психологічні чинники і психологічні механізми формування національної самосвідомості студентів.

Психолого-педагогічні завдання

1. Студенти одного з лекційних потоків щоразу спізнюються на п'ять хвилин і заходять в аудиторію поодиноці. Як Ви будете реагувати?

2. Часто висловлюючи студентам невдоволення щодо їхніх запізнь на навчальні заняття, Ви самі спізналися на 5хв на лекцію або семінар. Як Ви вчините?

3. Вам передають подарунок від академічної групи, в якій Ви будете приймати іспит. Якими будуть Ваші дії? Слова? А якщо все відбувається ввечері, коли університет практично порожній?

4. Після заняття студенти скаржаться Вам на іншого викладача, який часто робить негативні зауваження щодо їхньої розумової діяльності. Як у цій ситуації не принизити гідність свого колеги? Як можна виявити співчуття студентам?

Методики для самопізнання і дослідження студентів

1. Експрес-діагностика соціальних цінностей особистості (за І.П. Фетіскіним)

За допомогою методики можна виявити особисті, професійні та соціально-психологічні орієнтації і переваги. Її можна використовувати як на етапі профорієнтації, так і в процесі наймання працівника на роботу та атестації кадрів. Вона є ефективною також для діагностики соціальних цінностей студентської молоді.

Інструкція. Нижче пропонується 16 цінностей. Оцініть для себе значущість кожної з них у балах за шкалою: 10 (неважливо), 20, 30, 40 ... 100 (дуже важливо):

1. Цікава робота, що приносить Вам задоволення.
2. Високооплачувана робота.
3. Вдале одруження або заміжжя.
4. Знайомство з новими людьми, соціальні заходи.
5. Залучення до суспільної діяльності.
6. Ваше віросповідання.
7. Спортивні вправи.
8. Інтелектуальний розвиток.
9. Кар'єра.
10. Красиві автомобілі, будинок, одяг тощо.
11. Час у колі родини.
12. Кілька близьких друзів.
13. Робота на добровільних умовах у некомерційних організаціях.
14. Медитація, міркування, молитви і т.ін.
15. Здорова збалансована дієта.
16. Читання навчальної літератури, перегляд освітніх передач, самовдосконалення тощо

Обробка й аналіз результатів

Розподіліть бали відповідно до табл. 18. (цифри в розділах - номери відповідних цінностей).

Таблиця 18

Оцінка значущості соціальних цінностей особистості

Професійні	Фінансові	Сімейні	Соціальні	Суспільні	Духовні	Фізичні	Інтелектуальні
1	2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15	16
Разом балів	Разом балів	Разом балів	Разом балів	Разом балів	Разом балів	Разом балів	Разом балів

Чим більша підсумкова кількість балів у кожному розділі, тим більшу значущість становить для Вас цей вид цінностей. Важливо також те, чим ближче одне до одного значення у всіх восьми розділах, тим більш різнобічна Ви є людина.

2. Тест «Потреба в співчутті»

Інструкція. Прочитайте запитання тесту і пригадайте, як Ви реагуєте, що відчуваєте, як поводитесь у подібних ситуаціях. Якщо найчастіше так, як в запитанні - судженні, то в протокольному листі вкажіть «так», якщо інакше, то запишіть «ні»

1. Мене засмучує, коли я бачу, як хтось незнайомий відчуває себе серед людей самотнім.
2. Люди перебільшують сприйнятливість тварин і їхню здатність відчувати.
3. Мені неприємно, коли люди відкрито виявляють свої почуття.
4. Мене дратує, коли нещасна людина жаліє себе.
5. Я починаю нервуватись, коли хто-небудь поряд зі мною знервований.
6. Я вважаю, що плакати від щастя нерозумно.
7. Я переймаюся проблемами своїх друзів.
8. Інколи пісні про кохання дуже зворушують мене.
9. Я дуже хвилююся, коли змушений повідомити людям неприємну звістку.
10. Мій настрій суттєво залежить від людей, які мене оточують.
11. Іноземці здебільшого холодні і байдужі.
12. Я хотів би мати професію, пов'язану зі спілкуванням з людьми.
13. Я не дуже засмучуюся, коли мій друг діє необдуманно.
14. Я люблю спостерігати, як люди приймають подарунки.
15. Самотні люди часто бувають недобррозичливими.
16. Коли я бачу людину, яка плаче, то засмучуюся.
17. Слухаючи деякі пісні, я відчуваю себе окриленим.
18. Коли я читаю книгу (роман, повість та ін.), то так переживаю все прочитане, ніби це відбувається насправді.
19. Я завжди серджуся, коли бачу, що з кимось погано поведуться.
20. Я можу бути спокійним навіть тоді, коли всі навколо мене хвилюються.

21. Якщо мій друг починає обговорювати зі мною свої проблеми, я намагаюся перевести розмову на іншу тему.
22. Мені незрозуміло, чому деякі люди, дивлячись кінофільм, зітхають і плачуть.
23. Чужий сміх не діє на мене заразливо.
24. Коли я приймаю рішення, почуття інших людей на мене, як правило, не впливають.
25. Я втрачаю душевний спокій (рівновагу), якщо навколо всі чимось пригнічені.
26. Мене дратує, коли люди засмучуються через дрібниці.
27. Мене прикро вражає страждання тварин.
28. Незрозуміло, чому люди хвилюються через події, що відбуваються в кінофільмі або книзі.
29. Я дуже засмучуюся, коли бачу безпомічних старих людей.
30. Чужі сльози викликають у мене роздратування, а не співчуття.
31. Я дуже хвилююся, коли дивлюся кінофільми.
32. Я можу бути байдужим, незважаючи на те, що навколо хвилюються.
33. Маленькі діти плачуть безпричинно.

Обробка й аналіз результатів

Порівняйте свої відповіді з ключем до тесту. За кожен збіг нараховуйте один бал.

Ключ до тесту: 1 - так, 2 - ні, 3 - ні, 4 - ні, 5 - так, 6 - ні, 7 - так, 8 - так, 9 - так, 10 - так, 11 - ні, 12 - так, 13 - ні, 14 - так, 15 - ні, 16 - так, 17 - так, 18 - так, 19 - так, 20 - ні, 21 - ні, 22 - ні, 23 - ні, 24 - ні, 25 - так, 26 - так, 27 - так, 28 - ні, 29 - так, 30 - ні, 31 - так, 32 - ні, 33 - ні.

Оцінюючи результати тестування, слід враховувати тендерні відмінності, тобто показники для чоловіків і жінок різні. Це пояснюється тим, що рівень емпатії загалом дещо вищий у жінок.

0-12 балів (чоловіки); 0-14 балів (жінки) — низький, мінімальний рівень. Низька емоційність, інколи проявляється як емоційна стриманість, загальмованість, а то й черствість.

13-18 балів (чоловіки); 15-20 балів (жінки) - помірний рівень, нижче середнього. Більш раціональна, ніж емоційна, поведінка. Проявляється як емоційна стриманість, коректність; співчуття до іншої людини виявляється вибірково.

19-23 бали (чоловіки); 21-25 балів (жінки) — середній рівень. Середня емоційність, увага до думок і переживань інших людей и основному стійка. За нормального стану здоров'я та внутрішнього душевного комфорту яскраво проявляється схильність відгукуватися на настрої інших людей, співчувати і співпереживати з дітьми ні дорослими.

24-28 балів (чоловіки); 26-30 балів (жінки) - оптимальний рівень вище середнього. Виражена емоційність. Стійка схильність до співпереживання та співчуття. Високий рівень чутливості й емоційного відгуку. Адекватні реакції на настрої інших людей незалежно від їхньої «віку і статі».

29-33 бали (чоловіки); 31-33 бали (жінки) — високий, максимальний рівень. Дуже висока емоційність. Високий рівень чутливості, здатність відчувати нюанси в настроях інших людей, глибокий душевний відгук, що може інколи призвести до внутрішнього спустошені, депресії.

3. Анкета «Чи рішуча Ви людина?»

Інструкція. Відповісти «так» або «ні» на подані нижче запитання. Свої відповіді позначте знаком «+» або «пташкою» у відповідному стовпчику навпроти кожного запитання.

1. Чи зможете Ви легко пристосуватися на старому місці роботи до нових правил і нового стилю, які істотно відрізняються від звичних Вам?
2. Чи швидко адаптуєтесь в новому колективі?
3. Чи здатні висловити свою думку при всій громаді, навіть якщо вона суперечить думці Вашого керівника?
4. Якщо Вам запропонують посаду з вищим окладом в іншому закладі, чи погодитесь Ви без вагань перейти на нову роботу?
5. Чи схильні Ви, помилившись, заперечувати свою провину і виправдовувати себе?
6. Чи пояснюєте Ви, як правило, причину своєї відмови від чогось щиро, не приховуючи мотивів різними «пом'якшувальними» причинами та обставинами?
7. Чи зможете Ви змінити свою думку щодо якогось питання в результаті серйозної дискусії?
8. Ви редагуєте чийось роботу (з обов'язку або на прохання). Думки и ній правильні, але стиль викладу Вам не подобається - Ви написали краще. Чи станете правити текст і наполегливо пропонувати змінити його згідно з Вашими пропозиціями?
9. Ви побачили на вітрині річ, що Вам сподобалася. Чи купите Ви її, навіть якщо вона не така вже й необхідна Вам?
10. Чи можете змінити своє рішення під впливом умовлянь чарівної людини?
11. Чи плануєте заздалегідь відпустку?
12. Чи завжди виконуєте свої обіцянки?

Обробка й аналіз результатів

Підрахуйте суму набраних Вами балів згідно з ключем до тесту в табл. 19.

Якщо сума балів у межах 0-9, то Вас можна охарактеризувати як людину рішучу. Ви завжди довго і болісно зважуєте всі «за» і «проти». Охоче перекладаєте прийняття рішень на іншого. Перш ніж зважитися на якийсь крок, довго радитесь і часто приймаєте неточні рішення.

На заняттях і зборах волієте відмовчуватися, хоча в кулуарах здобуваєте сміливість і красномовство. Це не «природна» обачність, а, мабуть, боягузтво.

Таблиця 19.

Ключ до тесту «Чи рішуча Ви людина?»

Питання	Так	Ні	Питання	Так	Ні
1	3	0	7	3	0
2	4	0	8	2	0
3	3	0	9	0	2

4	2	0	10	0	3
5	0	4	11	1	0
6	2	0	12	3	0

Якщо сума балів у діапазоні 10-20, то можна сказати, що Ви вирішуєте обережно, але не боїтеся і серйозних проблем, які треба вирішувати в цей момент. Зазвичай коливається тоді, коли для рішення є достатньо часу. Одночасно Вас долають сумніви, з'являється спокуса все «погодити» з керівництвом, хоча питання це — Вашого рівня.

При сумі балів у межах 20-28 можна сказати, що Ви досить рішуча людина. Ваша логіка, послідовність, і, головне, досвід допомагають Вам вирішувати проблемні питання швидко і здебільшого правильно. У Вас бувають окремі помилки, які Ви усвідомлюєте і вживаєте заходів, щоб їх усунути. Покладаючись на себе, Ви не ігноруєте поради інших, хоча вдаєтеся до допомоги сторонніх не так уже й часто. Прийняті рішення відстоюєте до кінця, якщо вони не виявляються помилковими.

Якщо сума балів перевищує 29, то Вам невідома нерішучість. Ви вважаєте себе компетентним у всіх аспектах своєї діяльності і не вважаєте за потрібне з'ясовувати чийсь думку. визнаєте право на одноосібні рішення, критичні зауваження з цього приводу викликають у Вас роздратування, що Ви навіть і не намагаєтесь приховувати. Нам імпонує Ваша рішучість, але часто припускаєтесь помилок через її надлишок. Вам потрібно змінювати стиль своєї роботи!

4. Вправа «Я хороший»

1. Похваліть себе, розкажіть, який Ви хороший, гарний (-а) (перед дзеркалом).

Чи легко себе хвалити? Яке було Ваше самопочуття? Чи потрібно себе хвалити?

2. Скласти для себе програму самовиховання як особистості з орієнтацією на майбутню виховну діяльність з учнями (студентами).

5. Вправа «Змінити себе або інших»

Інструкція. Відомо, що найчастіше нам не вистачає витримки, доброзичливості, щирості, сили волі, співчуття і впевненості в собі. Припустимо, що у Вас як викладача ВНЗ з'явилась унікальна нагода розвинути якусь із цих рис. Позначте її у верхній половині табл. 20. («Собі»). А тепер уявіть, що стало можливим розвинути якусь із цих рис у своїх студентів - майбутніх колег. Позначте її в нижній половині табл. 20. («Іншим»). Буква, яка стоїть на перетині виділених Вами рядків, позначає характерний для Вас тип психологічного самовдосконалення.

Таблиця 20

Змінити себе або інших

Собі:							
1.	Витримка	А	Б	Б	А	Б	А
2.	Доброзичливість	В	Г	Г	В	Г	В
3.	Щирість	В	Г	Г	В	Г	В
4.	Сила волі	А	Б	Б	А	Б	А

5.	Співчуття	В	Г	Г	В	Г	В
6.	Впевненість у собі	А	Б	Б	А	Б	А
Іншим (студентам, колегам):		Витримка	Доброзичливість	Щирість	Сила волі	Співчуття	Впевненість у собі
		1.	2.	3.	4.	5.	6.

А — стати твердішим спільно зі студентами (поглибити педагогічне співробітництво);

Б — ствердитися самому як викладачеві в м'якішому студентському оточенні;

В — пом'якшити свою вдачу, допомагаючи ствердитися студентам — майбутнім колегам;

Г - стати м'якшим спільно з усіма суб'єктами педагогічного процесу.

Легко переконатися, що дотримання правила психологічного самовдосконалення «собі - твердості, іншим - м'якості» сприяє самоствердженню себе серед інших. Водночас викладачеві слід пам'ятати, що і його студенти чекають від нього доброзичливості, уваги, порядності. Для них це необхідна умова фахового самоствердження, самореалізації свого творчого навчально-професійного потенціалу, а отже, зміцнення власного професійного «Я». Дослідження підтверджують, що «системи управління чи керівництва людьми, які стимулюють силу власного «Я», будуть, насправді, сприяти здоров'ю і щастю» (Д. Майерс).

6. Тест «Ваша організованість» (за Є.І. Комаровим)

Інструкція. Після прочитання кожного питання потрібно вибрати тільки один варіант відповіді:

1. Чи є у Вас головні цілі в житті, до досягнення яких Ви прагнете?

А. Я маю такі цілі.

Б. Хіба потрібно мати якісь цілі? Адже життя таке мінливе.

В. Я маю головні цілі, і я підпорядковую свою життя їхньому досягненню.

Г. Цілі я маю, але моє життя і діяльність не сприяють їхньому досягненню.

2. Чи складаєте Ви план роботи, справ на тиждень, день, використовуючи для цього щотижневик, блокнот і т.д.?

А. Так.

Б. Ні.

В. Не можу сказати «так» чи «ні», тому що визначаю головні справи в думках, а план на поточний день - у голові або на аркуші паперу.

Г. Пробував складати план, використовуючи для цього щотижневик, але потім зрозумів, що це нічого не дає.

3. Чи сварите Ви себе за невиконання визначеного на день, на тиждень ?

А. Сварю в тих випадках, коли бачу свою провину, лінь або неповороткість.

Б. Сварю, незважаючи ні на які суб'єктивні чи об'єктивні причини.

В. Зараз і так усі лають один одного, навіщо ж ще сварити і себе?

Г. Дотримуюсь такого принципу: що вдалося зробити сьогодні - добре, а що не вдалося - виконаю, можливо, іншим разом.

4. Як Ви ведете свою записну книжку з адресами знайомих, родичів, приятелів і т.д. ?

А. Я - господар своєї записної книжки. Як хочу, так і веду записи. Якщо знадобиться чиясь адреса, то знайду обов'язково.

Б. Часто змінюю записні книжки із записами адрес, записи веду довільно.

В. Записи веду «за настроєм». Вважаю, що була б записана адреса, прізвище, ім'я, а на якій сторінці, прямо чи криво - це не має особливого значення.

Г. Використовую загальноприйнятту систему, відповідно до алфавіту записую прізвище, ім'я, по батькові, адресу, номер телефону, якщо потрібно - то і додаткові відомості.

5. Вас оточують різні речі, якими Ви часто користуєтесь. Які Ваші принципи їхнього місцезнаходження?

А. Кожна річ лежить там, де їй хочеться.

Б. Кожній речі - своє місце.

В. Періодично наводжу порядок. Потім кладу речі куди прийдеться. Через якийсь час знову наводжу порядок.

Г. Вважаю, що це питання ніяк не стосується самоорганізації.

6. Чи можете Ви після закінчення дня сказати, де, скільки і з яких причин Вам довелося дарма гаяти час?

А. Можу сказати про згаяний час.

Б. Можу сказати про місце, де був дарма згаяний час.

В. Якби згаяний час чогось був вартий, то рахував би його.

Г. Завжди добре уявляю, де, скільки і чому був згаяний час.

Д. Добре уявляю собі, де, скільки і чому було згаяно час, вишукую прийоми скорочення втрат часу в тих самих ситуаціях.

7. Які Ваші дії, коли на зборах починається переливання з пустого в порожнє?

А. Пропоную звернути увагу на суть питання.

Б. Будь-які збори - поєднання повного і порожнього. І нічого тут не поробиш.

В. Занурююся в «себе».

Г. Починаю займатися своїми справами.

Д. Тихо і непомітно намагаюся піти.

8. Припустимо, що Вам потрібно виступити з доповіддю на зборах (занятті). Чи будете Ви приділяти увагу не тільки змісту, але і його тривалості, а також варіантам доповіді залежно від часу (на 10хв, на 20хв)?

А. Буду приділяти найсерйознішу увагу змісту доповіді. Якщо доповідь буде цікавою, дадуть час її закінчити.

Б. Приділю увагу змісту, тривалості і варіантам доповіді.

9. Чи намагаєтесь Ви використовувати буквально колену хвилину для виконання задуманого?

А. Намагаюся, але в мене не завжди все виходить (занепад сил, настрою, немає бажання і т.д.).

Б. Не прагну до цього, тому що вважаю, що не потрібно бути дріб'язковим щодо часу.

В. Навіщо прагнути, якщо час все одно не обженеш?

Г. Прагну і намагаюся, незважаючи ні на що.

10. Як Ви фіксуєте доручення, завдання, прохання?

А. Записую в щотижневику, що виконати і до якого терміну.

Б. У щотижневику записую тільки найважливіші доручення, прохання. Дріб'язок намагаюся запам'ятати.

В. Намагаюся запам'ятати доручення, завдання, прохання, тому що це тренує пам'ять. Однак пам'ять мене часто підводить.

Г. Нехай пам'ятає про завдання той, хто їх дає. Якщо доручення потрібне, про нього не забудуть і нагадають мені.

11. Чи не спізнюєтеся Ви на зустрічі, заняття?

А. Приходжу раніше на 5-7 хв.

Б. Приходжу вчасно, до початку занять.

В. Як правило, спізнююся з різних причин.

Г. Завжди спізнююся, хоча намагаюся прийти вчасно.

Д. Якби мені розповіли, як не спізнюватися, я б навчився не спізнюватися.

12. Яке значення Ви надаєте своєчасності виконання завдань, доручень, прохань?

А. Своєчасність — один із найважливіших показників мого вміння працювати, хоча мені децю не завжди вдається виконати вчасно.

Б. Завжди краще небагато зволікати з виконанням завданням.

В. Виконую завдання в доручений термін.

Г. Ініціатива карається. Своєчасність виконання - реальний шанс одержати нове завдання.

13. Припустимо, Ви пообіцяли щось, але обставини змінилися так, що виконати обіцянку досить важко. Як Ви будете діяти?

А. Повідомлю про зміну обставин і про неможливість виконати обіцянку.

Б. Постараюся сказати, що обставини змінилися і виконати обіцянку важко, але не потрібно втрачати надію на обіцяне.

В. Буду намагатися виконати обіцянку, але якщо не зроблю - не біда, адже це в мене буває рідко.

Г. Виконаю обіцяне за будь-яких обставин.

Обробка й аналіз результатів

Підрахуйте кількість балів за всі обрані Вами відповіді, користуючись ключем у табл. 21.

Таблиця 21

Ключ до тесту «Ваша організованість»

Номер Питан ня	Варіанти відповідей і оцінки їх у балах				
	А	Б	В	Г	Д
1	4	0	6	2	-
2	6	0	3	2	-
3	4	6	0	1	-
4	1	0	0	6	-
5	0	6	2	0	-
6	2	1	0	4	6
7	6	0	0	6	3
8	4	6	-	-	-

9	4	0	0	6	-
10	6	3	1	0	-
11	6	6	0	1	0
12	3	0	6	0	-
13	4	3	0	6	-

Оцінка результатів:

72-78 балів. Ви організована людина. Єдине, що Вам можна порадити, - розвивайте і далі самоорганізацію. Хай не видається Вам, що Ви досягнули межі. Організація дає найбільший ефект тому, хто вважає її ресурси невичерпними.

61-71 бал. Ви вважаєте організованість частиною свого «Я». Це дає Вам перевагу перед тими, хто розраховує на організованість лише від часу до часу. Покращуйте самоорганізацію.

Менше, ніж 63 бали. Організованість то проявляється у Вас, то зникає. Немає чіткої системи самоорганізації. Постарайтесь проаналізувати свої дії, техніку власної роботи, витрати часу - і Ви побачите резерви. Використовуйте волю і наполегливість, долаючи себе.

Рекомендована література

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. – К.: Либідь, 1998. – с. 372-380.
2. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003.
3. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
4. Державна програма розвитку освіти України на 2005-2010 роки: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 липня 2006 р. № 396-р.
5. Закон України «Про вищу освіту» //Освіта.–2002.-20-27 лют.-С.1-4.
6. Кузьмина Н.В. Понятие «педагогическая система» и критерии ее оценки: Методы пед. исследования: Учебн. пособие / Под ред. Н.В. Кузьминой – Л.: Изд. Лен. Университета, 1980.
7. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб./З.Н.Курлянд, Р.І.Хмельюк, А.В.Семенова та ін.; За ред. З.Н.Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2005. – 399 с.
8. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Практикум: Навч. посіб. – К.: Каравела, 2008.-336с.
9. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Підручник. 2-е вид. – К.: Каравела, 2008.-352с.
10. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – К.: «Академвидав», 2006. – 352с. (Альма-матер).

Тема 2. Куратор академічної групи

Мета: ознайомити студентів магістратури з функціями і завданнями куратора академічної групи, методикою виховної роботи.

План

1. Виховна робота в академічній групі. Функції і завдання куратора академічної групи.
2. Методика виховної роботи куратора в академічній групі.
3. Форми позааудиторної роботи з студентами.

Основні поняття теми: куратор академічної групи, функції куратора: аналітична, організаторська, соціалізація.

Завдання для самоаналізу та самоконтролю

1. Які методи і форми виховання є найважливішими в роботі куратора академічної групи? Чому?
2. Які прийоми індивідуального виховного впливу найчастіше зустрічаються в роботі викладачів (кураторів) ВНЗ?
3. Пригадайте, які заохочення і покарання вчителі застосовували до Вас у школі і який виховний ефект вони мали?
4. Охарактеризуйте роль і значення куратора академічної групи.
5. Охарактеризуйте основні напрями роботи куратора академічної групи.
6. Назвіть основні форми позааудиторної роботи з професійно-педагогічного виховання.

Індивідуальні завдання для самостійної роботи студентів

1. Підготуйте кураторську годину в академічній групі. Підготуйтеся до її проведення під час проходження педагогічної практики.
2. Сформулюйте 10-25 правил для куратора академічної групи з погляду стадій розвитку колективу.
3. Проаналізуйте таблицю «Рівні моральної вихованості людини» (за К.К.Платоновим). Інформацію з таблиці 22 «Рівні моральної вихованості людини» використайте у складанні програми виховної роботи зі студентською групою.

Таблиця 22

«Рівні моральної вихованості людини» використайте у складанні програми виховної роботи зі студентською групою.

Назва рівня	Структура	Прояв у поведінці	Завдання виховання
Внутрішня вихованість:			
а) відмінна вихованість	Наявність моральних звичок і моральних почуттів як передумови виконання моральних норм і протидії їхньому порушенню	Здійснення моральних вчинків і протидія вчинкам, які суперечать моральним нормам	Зміцнення моральних звичок
Зовнішня вихованість:			

б) добра вихованість	Наявність навичок застосування добре засвоєних моральних норм	Мимовільні дії, які відповідають моральним ситуаціям	Виховання моральних звичок поведінки
в) ситуативна вихованість	Грунтовні знання, але виконання в ситуаціях, які загрожують покаранням	Довільне виконання моральних дій. Можливе здійснення аморальних вчинків поза контролем	Вправлення в моральних вчинках і формування моральних навичок поведінки
г) погана вихованість	Знання моральних норм, але відсутність навичок і звичок	Поодинокий прояв невихованості в нових ситуаціях	Навчання моральним знанням і навичкам моральної поведінки
д) невихованість	Неясне уявлення про моральні норми	Частий прояв невихованості, аморальні вчинки	Навчання знанням про соціальні норми та про правила їхнього виконання. Вправлення у конкретних ситуаціях спілкування.

Теми для самостійних досліджень, доповідей, рефератів

1. Методика виховної роботи куратора в академічній групі.
2. Роль куратора студентської академічної групи в її становленні, розвитку і функціонуванні.
3. Гендерні відмінності в поведінці і діяльності студентів.
4. Врахування психологічних особливостей юнацького віку при роботі зі студентами.
5. Психологічні механізми формування моральних якостей студентів.
6. Позааудиторна виховна робота у вищому навчальному закладі.
7. К. Ушинський про національне виховання.
8. М.Грушевський про роль національних традицій.

Рекомендована література

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія. – К.: Либідь, 1998. – с. 372-380.
2. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003.
3. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
4. Державна програма розвитку освіти України на 2005-2010 роки: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 липня 2006 р. № 396-р.
5. Закон України «Про вищу освіту» //Освіта.–2002.–20-27 лют.–С.1-4.
6. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб./З.Н.Курлянд, Р.І.Хмельюк, А.В.Семенова та ін.; За ред. З.Н.Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2005. – 399 с.

7. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Практикум: Навч. посіб. – К.: Каравела, 2008.-336с.
8. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Підручник. 2-е вид. – К.: Каравела, 2008.-352с.
9. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. – К.: «Академвидав», 2006. – 352с. (Альма-матер).

Питання для контролю знань магістрантів з дисципліни “Педагогіка вищої школи”

Модуль I. Загальні засади педагогіки вищої школи

1. Педагогіка вищої школи як наука. Основні функції та завдання педагогіки вищої школи на сучасному етапі.
2. Місце педагогіки вищої школи в системі педагогічних наук. Зв'язки педагогіки вищої школи з іншими науками.
3. Основні категорії педагогіки вищої школи та їх характеристика.
4. Сутність педагогічного дослідження, категорії педагогічного дослідження.
5. Принципи організації педагогічних досліджень. Основні вимоги до проведення педагогічного дослідження.
6. Етапи проведення педагогічного дослідження.
7. Класифікація методів науково-педагогічного дослідження та їх загальна характеристика.
8. Емпіричні методи науково-педагогічного дослідження.
9. Методи теоретичного педагогічного дослідження.
10. Методи кількісного оброблення результатів педагогічного дослідження.
11. Студент, як об'єкт і суб'єкт педагогічної діяльності. Суперечливості та кризи студентського віку.
12. Типологія сучасного студента.
13. Вікові особливості студентів.
14. Адаптація студента до навчання у вищій школі, її види, умови ефективності.
15. Навчально-професійна діяльність студента як провідна, її ознаки.
16. Професіоналізація особистості студента як новоутворення студентського віку.
17. Фахова компетентність як показник психологічної готовності студента до професійної діяльності.
18. Роль самовиховання в професійному зростанні студента.
19. Психологічні особливості студентської групи та її структура.
20. Розвиток студентської групи, характеристика студентського колективу.
21. Міжособистісні стосунки у студентській групі.
22. Проблема керівництва та лідерства у групі, функції студентського лідера.

23. Мета, завдання та психологічні особливості студентського самоврядування.
24. Навчальний процес у ВНЗ як спосіб реалізації завдань професійної підготовки студентів.
25. Роль мотивації в навчально-професійній діяльності студента.
26. Розвиток творчого потенціалу майбутніх фахівців.
27. Психологічні передумови і показники успішності студентів у навчально-професійній діяльності.
28. Причини неуспішності студентів і шляхи їх усунення.
29. Специфіка діяльності педагога у вищому навчальному закладі.
30. Основні напрями діяльності викладача вищого навчального закладу.
31. Психологічна структура педагогічної діяльності.
32. Готовність до педагогічної діяльності.
33. Вимоги до особистості викладача ВНЗ.
34. Педагогічний професіоналізм діяльності викладача вищої школи та його компоненти.
35. Педагогічна майстерність: сутність і специфіка.
36. Творчість як вища форма самореалізації. Поняття про педагогічну творчість.
37. Авторитет викладача. Проблеми педагогічної діяльності.
38. Педагогічний імідж та його складові.
39. Сутність поняття «педагогічне спілкування».
40. Культура мовлення викладача ВНЗ.
41. Механізми впливу на співрозмовника (викладача, студента) в процесі спілкування.
42. Бар'єри на шляху до ефективного спілкування та їх подолання.
43. Психологічна сутність конфлікту. Динаміка конфлікту.
44. Види педагогічних конфліктів.
45. Причини виникнення педагогічних конфліктів.
46. Стратегії (моделі) вирішення педагогічних конфліктів.
47. Поняття про стрес, його різновиди та причини виникнення.
48. Професійний стрес. Динаміка його перебігу.
49. Правила саморегуляції поведінки в стресовому стані. Елементи психотерапії в роботі викладача.
50. Мета, завдання та загальні засади побудови системи вищої освіти в Україні.
51. Види освіти, їх сутність. Шляхи оволодіння різними видами освіти. Взаємозв'язок і взаємообумовленість різних видів освіти.
52. Структура системи вищої освіти в Україні. Головні завдання вищого навчального закладу освіти.
53. Управління вищою освітою. Органи управління. Принципи управління освітою.
54. Завдання, напрями діяльності і структура ВНЗ.
55. Принципи управління ВНЗ.

56. Органи громадського самоврядування у ВНЗ.
57. Методична робота у ВНЗ: зміст, керівництво, та форми.

Модуль II. Основи дидактики вищої школи

1. Сутність і структура процесу навчання.
2. Дидактика як галузь педагогіки вищої школи. Сутність і завдання дидактики, її основні категорії.
3. Структура діяльності суб'єктів навчального процесу.
4. Закономірності і принципи дидактики вищої школи.
5. Ступеневість вищої освіти. Освітні та освітньо-кваліфікаційні рівні вищої школи.
6. Державні нормативні документи, що визначають зміст вищої освіти. (державний стандарт освіти, освітньо-професійна програма підготовки, освітньо-кваліфікаційна характеристика, навчальний план, навчальна програма, підручники, навчальні посібники).
7. Сутність методів, прийомів і засобів навчання у ВНЗ.
8. Підходи до класифікації методів навчання.
9. Характеристика методів організації і здійснення навчально – пізнавальної діяльності.
10. Характеристика методів стимулювання навчальної діяльності.
11. Характеристика методів контролю і самоконтролю у навчанні.
12. Характеристика словесних методів навчання.
13. Характеристика практичних методів навчання.
14. Засоби навчання у вищій школі. Дидактичні основи використання засобів навчання.
15. Загальна характеристика дидактичних матеріальних засобів навчання.
16. Натуральні об'єкти та предметно-просторові зображення об'єктів вивчення.
17. Друковані навчальні посібники.
18. Технічні засоби навчання.
19. Засоби для демонстраційних експериментів, дослідів та випробувань під час теоретичного та практичного навчання.
20. Дидактичний результат та умови ефективного впровадження матеріальних засобів навчання.
21. Дискусія як метод активізації пізнавальної діяльності студентів.
22. Кейс-метод (метод конкретних ситуацій) як провідний метод формування професійних умінь викладача.
23. Ігрові методи навчання (дидактичні ігри, ділова гра, рольова гра).
24. Лекції, методика їх підготовки і проведення. Функції лекцій. Види лекцій.
25. Семінарське заняття, методика їх підготовки і проведення. Функції та види семінарських занять.
26. Практичне заняття, методика його підготовки і проведення. Функції практичних занять.
27. Лабораторне заняття, методика його підготовки і проведення.

28. Факультативи, спецкурси і спецсемінари як форми організування навчання.
29. Самостійна навчально-пізнавальна діяльність студентів. Види самостійної роботи студентів, структура та наукове організування. Контроль за самостійною роботою студентів.
30. Науково-дослідна робота студентів: види та форми.
31. Навчальна і виробнича практика студентів.
32. Сутність і взаємозв'язок понять «освітні технології», «педагогічні технології» та «навчальні технології».
33. Класифікація педагогічних технологій.
34. Модульно-рейтингова технологія навчання.
35. Технологія проблемного та групового навчання.
36. Ігрові технології та їх характеристики.
37. Кредитно-модульна технологія.
38. Диференційоване навчання у вищій школі.
39. Характеристика нових інформаційних технологій (комп'ютерних) та технології дистанційного навчання.
40. Особистісно орієнтоване навчання.
41. Поняття про інтерактивні методи навчання (ділові ігри, інтелектуальний штурм, «круглий стіл», «кейс-стаді» тощо.)
42. Сутність понять «контроль», «облік», «оцінка» та «відмітка».
43. Функції контролю знань, умінь, навичок студентів. Вимоги до контролю знань, умінь, навичок студентів.
44. Основні принципи контролю та оцінки знань.
45. Види контролю та форми перевірки ЗУН студентів.
46. Методи контролю ЗУН студентів.
47. Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів.
48. Рейтингова система оцінювання ЗУН студентів.

Модуль III. Виховна робота зі студентською молоддю

1. Мета та зміст виховання студентської молоді.
2. Закономірності і принципи виховання студентів у процесі навчання.
3. Основні напрями виховання студентської молоді (моральне, трудове, економічне, правове, антинаркогенне, екологічне, естетичне, фізичне).
4. Сутність методів, прийомів і засобів виховання студентів у ВНЗ.
5. Характеристика методів формування свідомості і переконань.
6. Характеристика методів організації діяльності і формування поведінки.
7. Характеристика методів стимулювання поведінки і діяльності студентів.
8. Завдання і зміст морального виховання. Шляхи та засоби морального виховання.
9. Завдання і зміст трудового виховання. Шляхи та засоби трудового виховання.
10. Завдання, шляхи та засоби естетичного і фізичного виховання.
11. Форми виховної роботи у ВНЗ.

12. Виховна робота в академічній групі. Функції і завдання куратора академічної групи.
13. Методика виховної роботи куратора в академічній групі.
14. Форми позааудиторної роботи зі студентами.

Тестові завдання для самоконтролю знань
Модуль 1. «Загальні засади педагогіки
вищої школи»

1. Педагогіка вищої школи - це ...

1. частина філософії;
2. синтез знань про природу;
3. комплекс теоретичних і прикладних наук про процеси виховання, навчання, освіти;
4. наука про закономірності навчання і виховання студентів, а також їх наукову і професійну підготовку як спеціалістів відповідно до вимог держави та суспільства.

2. Об'єктом педагогіки вищої школи є:

1. педагогічна система вищої школи;
2. система вищої освіти і педагогічні процеси в ній;
3. система народної освіти і педагогічні процеси в системі вищої школи.

3. До процесуальної категорії в педагогіці вищої освіти належать:

1. навчально-виховний процес, навчальний і виховний процес;
2. виховання, навчання, освіта, розвиток, формування особистості.

4. Яку функцію виконує педагогіка вищої школи при розробці нових технологій та втілення результатів досліджень?

1. проєктивно-конструктивну;
2. прогностичну;
3. аналітичну.

5. Метою педагогіки вищої школи є:

1. дослідження закономірностей розвитку, виховання і навчання учнів;
2. дослідження закономірностей розвитку, виховання і навчання студентів і розробка на цій основі шляхів удосконалення процесу підготовки кваліфікованого спеціаліста;
3. спрямованість на формування компетентного вчителя, який володіє методологією педагогічної науки.

6. Яку функцію виконує педагогіка вищої школи при теоретичному вивченні, описі, аналізі педагогічних явищ і процесів причинно-наслідкових зв'язків?

1. прогностичну;
2. аналітичну;
3. проєктивно-конструктивну.

7. Педагогічне дослідження - це:

1. система цілеспрямованої взаємодії викладача і студента, спрямована на формування суспільних і особистісних рис;
2. цілеспрямований пошук шляхів удосконалення педагогічного процесу з використанням наукового апарату;
3. способи з допомогою яких вивчаються різноманітні сторони виховання, освіти і навчання.

8. Методи науково-педагогічного дослідження поділяються на такі дві великі групи:

1. загальнонаукові та конкретно-наукові;
2. загальнонаукові та емпіричні;
3. конкретно-наукові та теоретичні.

9. Об'єкт педагогічного дослідження:

1. пошук шляхів удосконалення педагогічного процесу;
2. педагогічні явища, факти, з яких складається педагогічний процес;

3. якість знань, умінь і навичок.

10. З перерахованих видів експерименту знайдіть зайвий:

1. природний;
2. лабораторний;
3. закріплюючий;
4. констатуючий;
5. пошуковий;
6. формуючий.

11. Категорії педагогіки вищої школи поділяються на...

1. два види: методологічні, педагогічні;
2. на три види: методологічні, процесуальні, суттєві.

12. До якого виду категорій належить науковий опис реальної педагогічної діяльності:

1. методологічні;
2. суттєві;
3. процесуальні.

13. Педагогічна майстерність - це:

1. комплекс якостей особистості, що забезпечує високий рівень самоорганізації професійної діяльності педагога;
2. інтелектуальні уміння, необхідні для мисленого моделювання наукового пошуку;
3. одна з найбільш творчих і складних професій, в яких поєднано науку та мистецтво.

14. Педагогічний професіоналізм - це:

1. професіоналізм знань і професіоналізм спілкування;
2. професіоналізм спілкування і професіоналізм самовдосконалення;
3. професіоналізм знань, професіоналізм спілкування і професіоналізм самовдосконалення.

15. „Студентство” - це:

1. мобільна група, метою існування якої є організоване за певною програмою виконання професійних і соціальних ролей у матеріальному і духовному виробництві;
2. мобільна група, метою існування якої є організована за певною програмою підготовка до виконання акторських і художніх ролей у матеріальному і духовному виробництві;
3. мобільна група, метою існування якої є організована за певною програмою підготовка до виконання професійних і соціальних ролей у матеріальному і духовному виробництві;
4. мобільна група, метою існування якої є організована за певною програмою підготовка до виконання професійних і соціальних ролей лише у матеріальному виробництві.

16. Соціально-педагогічна адаптація студентства – це:

1. засвоєння людьми норм дорослого життя, включення в систему міжособистісних стосунків суспільства;
2. засвоєння молодого людиною норм студентського життя, включення в систему міжособистісних стосунків групи.

17. Вкажіть, які методи серед перерахованих належать до методів науково-педагогічних досліджень:

1. метод спостереження, опису, пояснення педагогічних явищ;
2. диспут;
3. історичний метод;
4. лекція.

18. Студентському вікові притаманні ознаки:

1. завершення фізичного дозрівання;
2. первинної соціалізації;
3. вибір майбутньої професії;
4. становлення світогляду і життєвої позиції;
5. неадекватна відповідь організму на подразники.

19. Підлітковому та ранньому юнацькому вікові властиві такі психофізіологічні механізми розвитку:

1. підвищена образливість у дівчаток;
2. прагнення досягти високого соціального статусу;
3. відхилення, пов'язані з прискореним ростом;
4. підвищена стомлюваність;
5. мова підлітків може бути невідповідно сповільненою.

20. Праця викладача вищого навчального закладу є:

1. спеціальною та соціально-виховною;
2. науковою та творчою;
3. навчальною;
4. адміністративною;
5. виховною.

21. У якому документі визначені зміст, права та обов'язки викладачів вищого навчального закладу?

1. у Юридичному кодексі;
2. у Конституції України;
3. у статуті ВНЗ;
4. у Законі України «Про вищу освіту».

22. Фундамент професійного зростання викладача як спеціаліста – це:

1. педагогічний такт;
2. самоосвіта;
3. самореалізація;
4. організаторські здібності;
5. комунікативні здібності.

23. Педагогічний такт – це вміння знати і застосовувати педагогічно доцільний і ефективний спосіб впливу, почуття міри, здатність швидко оцінювати ситуацію і знаходити оптимальні рішення:

1. так;
2. ні.

24. Культура мови – це:

1. певні ознаки і властивості, що забезпечують застосування мови з метою спілкування;
2. сукупність і система її комунікативних якостей;
3. дотримання норм літературної мови і культури самого процесу спілкування.

25. Ознаками лексичної культури мови є:

1. словниковий запас;
2. точність використання слів;
3. використання засобів мовлення (синоніми, пароніми тощо).

26. Вищий навчальний заклад здійснює свою діяльність у таких напрямках:

1. навчальна діяльність;
2. виховна діяльність;
3. автономна діяльність;
4. методична діяльність;
5. науково-дослідницька діяльність;
6. культурно-просвітницька діяльність.

27. Науково обґрунтоване керівництво вищими закладами освіти передбачає дотримання таких принципів управління:

1. принцип державотворення;
2. принцип науковості;
3. принцип демократії;
4. принцип гуманізації;
5. принцип адміністративності;
6. принцип цілеспрямованості;
7. принцип компетентності;

8. принцип оптимізації;
9. принцип ініціативи й активності;
10. принцип об'єктивності;
11. принцип поєднання колегіальності з професійною відповідальністю;
12. принцип автономії і самоврядування.

28. Основними вимогами до мовлення у процесі педагогічного спілкування є:

1. простота і стислість;
2. правильна побудова речень;
3. відсутність штампів;
4. техніка мовлення(дихання,голос...);
5. граматична правильність;
6. орфоепічна правильність.

29. Що означає поняття "система"?

1. Це функціональна структура, діяльність якої підпорядкована певній меті;
2. Це комплекс теоретичних і практичних наук про навчання, виховання і освіти як цілеспрямовані процеси.

30. Дослідження закономірностей розвитку, виховання і навчання студентів є:

1. завданням педагогіки вищої школи;
2. метою педагогіки вищої школи;
3. предметом педагогіки вищої школи.

31. Поняття "мовленнєва культура" містить компоненти:

1. правильність;
2. точність;
3. логічність;
4. чистота мови;
5. виразність;
6. багатство(різноманітність мови);
7. умісність.

32. Система критичних поглядів на реальну вузівську дійсність і відповідного пошуку та пропозиції нових конструктивних ідей – це...

1. концепція;
2. методика;
3. методологія;
4. гіпотеза;
5. теорія.

33. Яку функцію виконує педагогіка вищої школи при теоретичному вивченні, описі, аналізі педагогічних явищ і процесів причинно-наслідкових зв'язків?

1. прогностичну;
2. аналітичну;
3. проективно-конструктивну.

34. Поняття "закон" у педагогіці-це...

1. упорядкованість подій і фактів;
2. конкретний необхідний зв'язок між подіями, фактами.
3. взаємозалежність подій, фактів.

35. Головною формою виробництва для студентства є:

1. навчально-освітня;
2. педагогічно-психологічна;
3. технологічна;
4. навчально-виховна;
5. ігрова;
6. комунікативна.

36. Суперечність, притаманна студентському віку між розвитком інтелектуальних і фізичних сил студента і жорстким лімітом часу та економічних можливостей для задоволення збільшених потреб є:

1. дидактичною;
2. психолого-педагогічною;
3. соціально-психологічною.

37. Студент є суб'єктом діяльності:

1. асоціативної;
2. навчальної;
3. ігрової;
4. дистрибутивної;
5. дослідницької;
6. комунікативної.

38. "Студент" у перекладі з латинської означає:

1. той, хто "сумлінно" працює;
2. той, хто прямує до мети;
3. той, хто бажає знання;
4. той, хто важко працює;
5. той, хто стрибає вгору.

39. Характерні риси студентства як соціальної групи:

1. пошук сенсу життя;
2. соціальний престиж;
3. колективна робота;
4. інтенсивність спілкування;
5. робота в аудиторіях;
6. прагнення до нових ідей.

40. Управління-це функція організованих систем з:

1. контролю за роботою навчально-виховних закладів;
2. діяльності, спрямованій на підвищення кваліфікації педагогічних кадрів;
3. збереженню структури, режиму, функціонування і виконання кінцевої мети освітніми закладами.

41. Вищий навчальний заклад першого рівня акредитації може отримати автономію щодо:

1. самостійного розроблення та затвердження навчальних програм;
2. самостійного вивчення форм організації навчання;
3. використання різних систем оплати праці в межах фонду зарплати;
4. додаткового фінансування в межах коштів, виділених міністерством;
5. запрошення викладачів з інших країн.

42. Вищому навчальному закладу третього рівня акредитації може бути надана автономія щодо:

1. визначення змісту освіти;
2. устанавлення різних рівнів посадових окладів у межах фонду заробітної плати;
3. присвоєння та присудження вчених ступенів і звань;
4. самостійного створення у своїй структурі навчальних закладів і наукових установ різних типів (коледжів, науково-дослідницьких інститутів тощо);
5. встановлення правил прийому до ВНЗ.

43. Рівень спілкування викладача, при якому в основу ставлення до студента покладено примітивні правила і реакції поведінки-амбіції, самовдоволення, зловтіха; викладач демонструє свою зверхність. Студент для викладача виступає засобом досягнення мети-це.....стиль спілкування.

44. Рівень спілкування викладача, при якому спілкування базується на глибокій зацікавленості до студента, самостійності його особистості. Діяльність викладача

спрямована на розвиток їх духовності. Студент довіряє викладачеві, викладач є авторитетом і найкращим посередником між ним і знаннями про навколишній світ, людей, себе. Це..... стиль спілкування.

45. Позиція викладача у спілкуванні, яка на сучасному розвитку вищої освіти в Україні вважається найоптимальнішою:

1. позиція батька у спілкуванні;
2. позиція консультанта;
3. позиція дитини у спілкуванні.

46. Сформулювати визначення.

Гуманізація освіти-це створення умов:

- 1.реальних;
- 2.оптимальних;
- 3.необхідних;
- 4.найкращих.

для розвитку здібностей:

- 1.кожного студента;
- 2.всіх студентів.

через:

1. самовизначення;
2. самовиявлення;
3. саморефлексію;
4. саморозвиток;
5. самовираження.

47. Встановіть правильну послідовність розв'язання педагогічної задачі:

1. вибір системи методів;
2. аналіз ситуації та постановка проблеми;
3. аналіз вихідних даних;
4. висунення гіпотези;
5. аналіз результатів педагогічного впливу.

48. У структурі особистості до стійких особливостей належать:

1. спрямованість і темперамент;
2. спрямованість, темперамент і здібності;
3. спрямованість, темперамент, здібності і характер;
4. спрямованість, темперамент, здібності, характер і мобільність.

49. Типологія сучасного студентства розроблена Б.Г.Ананьєвим включає:

1. 6 типів;
2. 8 типів;
3. 4 типи.

50. Соціально-педагогічна адаптація студентства-це:

1. засвоєння молодю людиною норм дорослого життя, включення в систему міжособистісних стосунків суспільства;
2. засвоєння молодю людиною норм студентського життя, включення в систему міжособистісних стосунків групи. Відповідь поясніть.

Модуль 2. «Основи дидактики вищої школи»

1. Що являє собою процес навчання?

1. Процес передачі знань студентам.
2. Процес засвоєння знань студентами.
3. Процес управління пізнанням студента.
4. Контроль за засвоєнням знань, навичок і умінь.

5. Двобічний процес спільної діяльності викладача і студента, спрямований на інтелектуальний розвиток особистості, формування знань і способів її розумової діяльності, розвиток їхніх здібностей і нахилів.

6. Правильної відповіді немає.

2. Про що свідчать деякі збіги дидактичних цілей у багатьох освітніх системах?

1. Про те, що є вічні, непересічні цінності навчання і освіти.

2. Про консерватизм людського мислення.

3. Про інертність школи.

4. Про те, що консервативні навчальні програми.

5. Про небажання педагогів впроваджувати нові ідеї.

3. Як треба розуміти поняття "метод навчання"? Із запропонованих відповідей виберіть правильну:

1. Метод навчання – це шлях думки від педагога до студентів з метою передачі знань останнім.

2. Метод навчання треба розуміти як вихідні закономірності, котрі визначають організацію навчального процесу.

3. Метод навчання є також логічною категорією, яка вказує на шлях організації пізнавальної діяльності.

4. Метод навчання – це упорядкована діяльність педагога і студентів, спрямована на досягнення мети навчання.

5. Метод навчання – це спосіб співробітництва викладача з студентами.

4. Виберіть правильну відповідь. Чим зумовлена цілісність педагогічного процесу?

1. У підпорядкуванні всіх процесів, що його створюють: головній, загальній і єдиній меті – формуванню всебічної і гармонійно розвиненої особистості.

2. У тому, що процеси, підпорядковані педагогічному, мають багато спільного між собою.

3. У тому, що всі процеси, підпорядковані загальному педагогічному процесу, проходять в однакових умовах.

4. У тому, що педагогічний процес не поділяється на складові частини.

5. У тому, що всі процеси підпорядковані педагогічному процесові, мають загальну методологічну основу.

5. Який зміст Ви вкладаєте в поняття "принципи навчання"? Виберіть із запропонованих альтернативних відповідей правильну і повну.

1. Принципи навчання – це заснований на загальних закономірностях опис педагогічної діяльності в певних умовах для досягнення певної мети.

2. Принципи навчання – це конкретні вказівки вчителю про те, як слід діяти в типовій педагогічній ситуації.

3. Принципи навчання – це вихідні основні положення дидактики, що визначають зміст, форми і методи навчальної роботи у відповідності до мети і завдання навчання студентів.

4. Принципи навчання – це сукупність дидактичних правил, яких обов'язково має дотримуватися викладач в навчальній роботі з студентами.

5. Принципи навчання – це найбільш загальні закономірності і методи викладацької діяльності педагога і навчальної роботи учня у відповідності до потреб суспільного розвитку.

6. Правильної відповіді немає.

6. Що виражає поняття "закономірність" навчання?

1. Це головний компонент наукової теорії, в якому виражені об'єктивні, суттєві, необхідні, загальні, стійкі взаємозв'язки, що повторюються за певних умов.

2. Це наукові теоретичні положення, засобами яких розкриваються наукові теорії і концепції.

3. Це компонент наукової теорії, що тісно пов'язаний з принципами і правилами, через які теорія поєднується з практикою.
4. Це дидактичний компонент, що узагальнює власне дидактичні характеристики процесу навчання.
5. Це психологічний компонент, що характеризує переважно внутрішню (пізнавальну) діяльність учнів у процесі навчання.
6. Правильної відповіді немає.

7. Чим обумовлений вибір методів навчання викладачем?

1. Методи обираються довільно, найчастіше такі, якими педагог володіє найкраще.
2. Вибір методів навчання обумовлений закономірностями і принципами навчання, змістом навчального матеріалу, метою і завданнями навчання, навчальними можливостями учнів (студентів).
3. На вибір методів навчання впливає характер науки, яка представлена певним навчальним предметом і рівнем навченості студента.
4. Головне при виборі методів навчання – максимально врахувати вікові і індивідуальні можливості учнів, їхні інтереси й уподобання.
5. Спрогнозувати бажаний добір методів навчання на заняттях неможливо, тому що в навчальному процесі завжди діють випадкові причини, значимість яких і спрямованість впливу не можна передбачити заздалегідь.
6. Правильної відповіді немає.

8. Яке визначення "змісту освіти" Ви вважаєте правильним?

1. Це певний перелік предметів, що вивчаються у певному навчальному закладі.
2. Це сукупність обов'язкових і факультативних предметів.
3. Це соціально-орієнтована і педагогічно адаптована система знань, умінь і навичок, досвіду виконання способів діяльності, досвіду творчої діяльності і досвіду емоційно-ціннісного ставлення, оволодіння якими забезпечує основу для розвитку учнів.
4. Це матеріал, викладений в підручниках і навчальних посібниках.
5. Це факти, поняття, ідеї, теорії, які учень відбирає для задоволення своїх нахилів.

9. Що таке "оптимізація" навчального процесу?

1. Це раціональна побудова процесів викладення і учіння.
2. Це найбільш продумана система витрат навчального часу викладачем на занятті.
3. Це досягнення найвищих результатів навчання при мінімальній затраті часу і зусиль викладачів та студентів.
4. Це максимальна віддача в навчанні розумових і фізичних сил викладача і студента.
5. Це наукова організація праці викладача.
6. Правильної відповіді немає.

10. Що собою являє навчальний план?

1. Це документ, у якому дано перелік усіх предметів, що вивчаються у ВНЗ, їх розподіл за роками навчання, кількість годин на вивчення цих предметів протягом тижня, структуру навчального року.
2. Це документ, у якому визначаються основні напрями роботи ВНЗ на певний навчальний рік.
3. Це документ, який регламентує порядок навчання в ВНЗ, переведення студентів та випуск з навчального закладу.
4. Це документ, у якому перераховані всі предмети, які вивчаються в ВНЗ.
5. Це документ, у якому розкривається зміст навчального матеріалу з навчальних дисциплін.
6. Правильної відповіді немає.

11. Що таке навчальна програма?

1. Це той же навчальний план, тільки конкретизований стосовно певного навчального предмету.

2. Це документ затверджений Міністерством освіти, яким керується ректором при складанні річного плану роботи університету.
3. Це документ, у якому визначено зміст і об'єм знань з кожного предмету, що вивчається у ВНЗ, орієнтовна кількість годин на вивчення певних тем.
4. Це документ, у якому визначається мета і завдання вивчення певного предмету у ВНЗ, вказівки з формування умінь, навичок та понять певної науки, поради щодо реалізації міжпредметних зв'язків, перелік навчальних посібників, рекомендованих для вивчення предмету.
5. Правильної відповіді немає.

12. Від чого головним чином залежить розвиток здібностей, інтересів та обдарувань студентів?

1. Від організації і здійснення цілеспрямованого навчально-виховного процесу.
2. Від природних задатків.
3. Від обсягу набутих знань, вмінь.
4. Від спілкування з ровесниками.
5. Від кількості прочитаних книг.

13. До філософських (загальнонаукових) принципів навчання можна віднести:

1. науковість;
2. позитивне емоційне тло навчання;
3. системність;
4. систематичність;
5. зв'язок теорії з практикою.

14. До суто дидактичних принципів навчання можна віднести:

1. індивідуальний підхід до студентів;
2. наочність;
3. міцність засвоєння знань;
4. цілеспрямованість;
5. систематичність.

15. Наочні посібники залежно від органів почуттів поділяються на такі групи:

1. статистичні;
2. змішані;
3. фонічні;
4. динамічні;
5. візуальні.

16. Існують такі вимоги до використання наочних посібників:

1. перевантаженість цифрами;
2. поєднання слова й наочності;
3. надмірне використання іншомовних термінів;
4. врахування рівня адаптованості до наочних посібників;
5. поєднання слова і структурно-логічних схем.

17. Основні категорії проблемного навчання - це:

1. соціальний контекст проблеми;
2. проблемна ситуація;
3. проблема;
4. проблемна задача;
5. практичне завдання.

18. До методів проблемного навчання відносяться:

1. репродуктивний метод;
2. пошуковий метод;
3. дослідницький метод;
4. проблемний виклад знань;
5. частково-пошуковий метод.

19. Зміст освіти визначається такими державними документами:

1. навчальним планом, навчальною програмою, Законом України «Про вищу освіту»;
2. підручниками;
3. науково-популярною літературою;
4. навчальною програмою, Законом України «Про вищу освіту», навчальним посібником;
5. навчальним планом, навчальною програмою, навчальним посібником.

20. Зміст навчального посібника можуть складати:

1. бібліографія;
2. емпіричний матеріал;
3. поглиблений розгляд окремих тем;
4. повне розроблення всіх тем;
5. художньо-гіпотетичний виклад природного явища.

21. Під змістом освіти ми розуміємо:

1. мораль;
2. світогляд;
3. знання;
4. уміння;
5. навички.

22. До навчальних посібників належать:

1. довідники;
2. монографії;
3. хрестоматії;
4. підручник;
5. збірники вправ і задач.

23. Засобами програмованого навчання можуть бути:

1. програмовані підручники;
2. розліняні зошити;
3. зошити з друкованою основою;
4. сигнальні картки;
5. контрольні машини.

24. Контроль навчання означає:

1. перевірку;
2. оцінку;
3. дублювання;
4. облік;
5. екстраполювання.

25. Відомі такі основні функції контролю:

1. контролююча;
2. релаксаційна;
3. виховна;
4. розвиваюча;
5. навчальна;
6. оцінювальна.

26. Основні педагогічні вимоги до контролю:

1. етичність ставлення до студента;
2. гласність;
3. об'єктивність;
4. ритмічність;
6. усебічність.

27. Існують такі види педагогічного контролю:

1. поточний;

2. підсумковий;
3. стабільний;
4. попередній;
5. періодичний.

28. В педагогічній практиці використовують такі методи контролю:

1. іспити;
2. медитація;
3. тестовий контроль;
4. комбінований контроль;
5. контрольні роботи.

29. До словесних методів навчання належать:

1. бесіда;
2. спостереження;
3. робота з книгою;
4. демонстрація;
5. драматизація.

30. Існують такі види усного викладу знань:

1. диспут;
2. ілюстрація;
3. пояснення;
4. дискусія;
5. лекція.

31. Відомі такі види дидактичних бесід:

1. контрольна;
2. вступна;
3. повідомлювальна;
4. бесіда – повторення;
5. розповідь.

32. Існують такі організаційні форми навчання:

1. групова робота;
2. індивідуальна робота;
3. колективна робота;
4. теоретична робота;
5. безпосередня робота.

33. Існують такі форми організації навчання у вищій школі:

1. семінарське заняття;
2. урок;
3. лекція;
4. консультація;
5. лабораторна робота;
6. колоквіум.

34. В Україні існують такі кваліфікаційні (освітні) рівні вищої освіти:

1. молодший спеціаліст;
2. бакалавр;
3. спеціаліст;
4. магістр;
5. кваліфікований робітник.

35. Науково-методичне забезпечення навчального процесу вищого навчального закладу передбачає:

1. навчальні програми;
2. підручники;
3. контрольні роботи з дисципліни;

4. державні стандарти освіти;

5. збірники наукових праць.

36. Дидактика - це:

1. складова частина педагогіки, яка розробляє теорію освіти і навчання,

2. виховання в процесі навчання;

3. практика навчання;

4. методика викладання окремих предметів;

5. розділ педагогіки, предметом якого є дослідження особливостей викладання конкретних навчальних дисциплін;

6. теорія навчання, виховання і розвитку особистості в навчально-виховному процесі.

37. Існують такі види роботи над друкованим матеріалом:

1. слухання магнітофонного запису;

2. підготування доповіді;

3. розгляд ілюстрації в підручнику;

4. виписка цитати з навчального посібника;

5. перегляд кінофрагментів.

38. Розрізняють такі види навчальних вправ:

1. технічні;

2. письмові;

3. лабораторні;

4. практичні;

5. графічні.

39. Основні функції процесу навчання:

1. освітня;

2. навчальна;

3. розвиваюча;

4. виховна;

5. спонукальна.

40. Сучасна дидактика, трактуючи навчання як процес передачі, засвоєння знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності, відповідно розглядає і систему його принципів, які утворюють:

1. принцип науковості;

2. доступності;

3. зв'язку навчання з життям;

4. свідомості й активності;

5. наочності;

6. індивідуального підходу;

7. емоційності.

41. Якій категорії відповідає визначення "Спосіб упорядкованої взаємодії викладачів та студентів, за допомогою якого вирішуються проблеми освіти, виховання і розвитку особистості в процесі навчання"?

1. Метод навчання.

2. Процес навчання.

3. Принципи навчання.

4. Зміст освіти.

42. До словесних методів навчання належать:

1. пояснення;

2. розповідь;

3. лекція;

4. бесіда;

5. робота з підручником.

43. До наочних методів навчання належать:

1. ілюстрування;
2. демонстрування;
3. самостійне спостереження;
4. експеримент.

44. До практичних методів навчання належать:

1. вправи;
2. лабораторні роботи;
3. практичні роботи;
4. дослідні роботи.

45. Педагогічна технологія-це:

1. цільова, відносно завершена сукупність взаємозалежних циклів навчальної, виховної та освітньої розвивальної взаємодії викладача і студентів(учнів);
2. продумана у всіх деталях модель педагогічної діяльності з проектування, організації та проведенні навчального процесу з безумовним забезпеченням комфортних умов для студентів та викладача;
3. процес підготовки і передачі інформації, який відкриває нові варіанти навчання, пов'язані з унікальними можливостями сучасних засобів навчання.

46. Виберіть правильний варіант взаємозв'язку понять „ освітні технології”, „ педагогічні технології ”, „технології навчання ”, „педагогічна техніка ” від загального до конкретного:

1. педагогічні технології (ПТ)→ освітні технології (ОТ) → педагогічна техніка (ПТ-ка) → технології навчання (ТН);
2. технології навчання (ТН) → педагогічна техніка (ПТ-ка) → освітні технології (ОТ) → педагогічні технології (ПТ);
3. освітні технології (ОТ) → педагогічні технології (ПТ) → технології навчання (ТН) → педагогічна техніка (ПТ-ка);
4. педагогічна техніка (ПТ-ка) → технології навчання (ТН) → педагогічні технології (ПТ) → освітні технології (ОТ).

47. Цільова, відкрита і відносно завершена сукупність взаємозалежних циклів навчання, виховання та освітньої розвивальної взаємодії викладача і студентів - це:

1. навчальний модуль;
2. модульний контроль;
3. змістовий модуль;
4. модульно-контекстна технологія.

48. Ігрові технології за цільовими орієнтаціями поділяються на:

1. навчальні, тренінгові, контролюючі, узагальнюючі, пізнавальні, репродуктивні і ін.;
2. предметні, сюжетні, рольові, ділові, імітаційні, драматизації;
3. дидактичні, виховні,розвивальні, соціалізуючі.

49. Загальна теорія освіти, що є галуззю педагогічної науки-це:

1. методологія;
2. дидактика;
3. андрагогіка;
4. школознавство.

50. Найдіть відповідність між тим, що позначено літерами, і тим, що відмічено цифрами:

1. форма навчання;	А. дискусія;
2. метод навчання ;	Б. комп'ютер;
3. засіб навчання.	В. семінар.

51. Початок класичної дидактики покладений:

1. Платоном і Аристотелем;
2. Декартом;
3. Я.А. Коменським.

52. Поняття „закон” у педагогіці-це:

1. упорядкованість подій, фактів;
2. конкретний необхідний зв'язок між подіями, фактами;
3. взаємозалежність подій, фактів.

53. Який із нижчезазначених принципів не є принципом навчання:

1. гуманізації;
2. культуровідповідності;
3. максималізму.

54. Науково-дослідна робота магістрантів спрямована на розвиток у майбутніх педагогів і науковців нахилів до пошукової, дослідницької діяльності і до:

1. репродуктивного розв'язання навчально-виховних завдань в освітніх закладах, а також на формування умінь і навичок застосування дослідницьких методів для розв'язання практичних питань навчання і виховання;
2. творчого розв'язання навчально-виховних завдань в освітніх закладах;
3. творчого розв'язання навчально-виховних завдань в освітніх закладах, а також на формування умінь і навичок застосування дослідницьких методів для розв'язання практичних і теоретичних питань навчання і виховання;
4. творчого розв'язання навчально-виховних завдань в освітніх закладах, а також на формування умінь застосування дослідницьких методів для розв'язання теоретичних питань навчання.

55. Тези - це:

1. невеликий за обсягом прозовий твір, що має довільну композицію і висвітлює індивідуальні думки та висловлення щодо конкретного питання і не претендує на вичерпне і визначальне тлумачення теми;
2. стислі, лаконічно сформульовані основні положення доповіді, повідомлення тощо, що включають виклад основних думок праці від початку до кінця, а не лише її дослідницької частини;
3. доповідь на певну тему, що включає огляд наукових та інших джерел з обраної теми або виклад змісту наукової роботи з висвітленням не лише відповідної наукової інформації, а й показом свого ставлення до неї.

56. Есе - це:

1. невеликий за обсягом прозовий твір, що має довільну композицію і висвітлює індивідуальні думки та висловлення щодо конкретного питання і не претендує на вичерпне і визначальне тлумачення теми;
2. доповідь на певну тему, що включає огляд наукових та інших джерел з обраної теми або виклад змісту наукової роботи з висвітленням не лише відповідної наукової інформації, а й показом свого ставлення до неї;
3. стислі, лаконічно сформульовані основні положення доповіді, повідомлення тощо, що включають виклад основних думок праці від початку до кінця, а не лише її дослідницької частини.

57. Стаття - це:

1. невеликий за обсягом прозовий твір, що має довільну композицію і висвітлює індивідуальні думки та висловлення щодо конкретного питання і не претендує на вичерпне і визначальне тлумачення теми;
2. кваліфікаційний науково-практичний доробок, що містить математично обґрунтовані теоретичні чи експериментальні результати, наукові положення і свідчить про спроможність студента самостійно проводити наукові дослідження в обраній галузі знань;
3. науковий чи публіцистичний твір невеликого розміру, своєрідне дослідження важливої наукової, суспільно-політичної чи літературної теми, де присутнє висвітлення конкретних питань з необхідним теоретичним їх осмисленням.

58. Реферат - це:

1. доповідь на певну тему, що включає огляд наукових та інших джерел з обраної теми або виклад змісту наукової роботи з висвітленням не лише відповідної наукової інформації, а й показом свого ставлення до неї;
2. науковий чи публіцистичний твір невеликого розміру, своєрідне дослідження важливої наукової, суспільно-політичної чи літературної теми, де присутнє висвітлення конкретних питань з необхідним теоретичним їх осмисленням;
3. кваліфікаційний науково-практичний доробок, що містить математично обґрунтовані теоретичні чи експериментальні результати, наукові положення і свідчить про спроможність студента самостійно проводити наукові дослідження в обраній галузі знань.

59. Магістерська робота - це:

1. невеликий за обсягом прозовий твір, що має довільну композицію і висвітлює індивідуальні думки та висловлення щодо конкретного питання і не претендує на вичерпне і визначальне тлумачення теми;
2. кваліфікаційний науково-практичний доробок, що містить математично обґрунтовані теоретичні чи експериментальні результати, наукові положення і свідчить про спроможність студента самостійно проводити наукові дослідження в обраній галузі знань;
3. науковий чи публіцистичний твір невеликого розміру, своєрідне дослідження важливої наукової, суспільно-політичної чи літературної теми, де присутнє висвітлення конкретних питань з необхідним теоретичним їх осмисленням.

60. Розрізняють такі форми групової навчальної роботи:

1. фронтальні;
2. бригадні;
3. ланкові;
4. парні;
5. самостійні.

61. Показником ефективності і якості педагогічного процесу є:

1. вихованість студентів;
2. освіченість і вихованість студентів;
3. культура поведінки студентів.

62. Початок класичної дидактики покладений:

1. Платоном і Аристотелем;
2. Декартом;
3. Я.А.Коменським.

63. Традиційна модель освіти-це...

1. модель,що передбачає персональний характер освіти з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей;
2. модель систематичної академічної освіти як спосіб передачі молодому поколінню універсальних елементів культури минулого;
3. модель орієнтованого на організацію освіти поза соціальних інститутів.

64. Яким державним документом визначені в Україні мета, структура, типи вищих навчальних закладів:

1. Законом України ” Про вищу освіту ”;
2. Указом президента України ” Про додаткові заходи щодо забезпечення розвитку освіти в Україні ”;
3. Статутом вищого навчального закладу.

65. Навчання у вищій школі здійснюється за такими формами:

1. екстернат;
2. вечірня;
3. денна;
4. заочна;

5. періодична;
6. дистанційна.

66. До індивідуальних завдань з окремих дисциплін відносять:

1. курсові роботи;
2. колоквіуми;
3. практику;
4. реферати;
5. розрахунково-графічні завдання;
6. державно-екзаменаційні роботи.

67. Система навчально-методичних засобів для самостійної роботи студентів передбачає:

1. підручники;
2. конспект лекцій викладача;
3. методичні рекомендації;
4. монографії;
5. науково-популярну літературу.

68. Відомі такі засоби формування стійких пізнавальних інтересів у студентів:

1. спонукання студентів до самостійної пізнавальної діяльності;
2. встановлення суворого логічного зв'язку у розміщенні навчального матеріалу;
3. створення ситуації успіху;
4. захоплений виклад викладачем навчального матеріалу;
5. створення сприятливого емоційного мікроклімату.

69. Києво-Могилянський колегіум (згодом академія) було утворено злиття таких освітніх закладів:

1. Київської братської школи;
2. Львівської братської школи;
3. Острозької колегії;
4. Луцької братської школи;
5. Лаврської школи.

70. Белл-ланкастерська система збереглася в Україні в таких формах організації навчального процесу:

1. старшокласник може проводити окремі заняття в молодших класах;
2. студент може проводити факультативні заняття в ПТУ;
3. кращий учень в класі проводить заняття з іншими однокласниками;
4. обдарований старшокласник веде художній гурток у середніх класах;
5. студент-практикант проводить заняття в школі.

71. Існують такі напрямки реалізації принципу виховуючого навчання:

1. через точність і однозначність словесного означення понять;
2. через поступове ускладнення форм самостійної роботи;
3. через зміст навчального матеріалу;
4. через сам процес навчання;
5. через особистість учителя.

72. Принцип наукової освіти ставить вимоги:

1. розгляду явищ, фактів у взаємозв'язку з іншими науками;
2. викладу історії відкриття наукових законів;
3. опори на життєвий досвід студентів;
4. використання у процесі викладу матеріалу способів формування творчого мислення;
5. планомірної організації навчання.

73. Оптимізація навчального процесу залежить від таких чинників:

1. етики навколишнього простору;
2. планомірної перевірки й контролю знань;
3. сприятливих умов навчання;

4. ускладнення методів навчання відповідно до змісту;
5. доброзичливого морально-психологічного клімату.

74. Розрізняють такі форми самостійної навчальної роботи:

1. конспектування підручника;
2. читання науково-популярних видань;
3. робота в Internet-мережі з текстами дисертацій;
4. підготовка до лекції;
5. відвідання театральної вистави.

75. Розрізняють такі види лекцій:

1. вступна;
2. оглядова;
3. проблемна;
4. заключна;
5. періодична.

76. Лабораторний метод використовується для вирішення таких завдань:

1. самостійного повторення досліду;
2. обслуговування машин;
3. підтвердження закону;
4. набуття трудових умінь;
5. вирішення практичних питань на основі раніше набутих знань.

77. За пояснювально-ілюстративного навчання передбачається:

1. обґрунтування викладачем наукових положень;
2. використання засобів наочності;
3. механічне заучування напам'ять;
4. вияв пізнавального протиріччя;
5. утворення проблемних ситуацій.

78. До основних категорій дидактики відносяться:

1. процес навчання;
2. принципи навчання;
3. зміст освіти;
4. методи навчання;
5. форми організації навчання.

79. Якій категорії відповідає визначення: "Документ, що визначає зміст і обсяг знань з кожного навчального предмета, уміння і навички, яких необхідно набути, зміст розділів, тем з розподілом їх за роками навчання?"

1. навчальна програма;
2. державний стандарт освіти;
3. навчальний план;
4. робочий план.

80. Книга, яка містить основи наукових знань із певної навчальної дисципліни, викладені згідно з цілями навчання, визначеними програмою і вимогами дидактики називається:

1. хрестоматією;
2. підручником;
3. довідником;
4. навчальним посібником;
5. збірником вправ і задач.

82. Залежно від характеру розміщення навчального матеріалу розрізняють навчальні програми:

1. ступеневі;
2. розгалужені;
3. лінійні;

4. спіральні;
5. комбіновані.

83. Якій категорії відповідає визначення: ” Система наукових знань, умінь і навичок, оволодіння якими забезпечує всебічний розвиток, фізичних здібностей учнів (студентів), формування їх світогляду, моральної поведінки, підготовку до суспільного життя ”?

1. дидактика;
2. виховання;
3. навчання;
4. зміст освіти.

84. Залежно від мети і характеру змісту освіти, розрізняють:

1. загальну освіту;
2. початкову освіту;
3. політехнічну освіту;
4. професійну освіту;
5. повну освіту.

85. Якій категорії відповідає визначення: ” Документ про склад навчальних предметів, які вивчають у певному закладі освіти, їх розподіл, тижневу й річну кількість годин, що відводяться на кожний навчальний предмет, і про структуру навчального року”?

1. Державний стандарт освіти;
2. Навчальний план;
3. Навчальна програма;
4. Робоча програма.

86. Якій категорії відповідає визначення: ”Сукупність норм, які визначають вимоги до освітнього, освітньо-кваліфікаційного рівнів ”?

1. Державний стандарт освіти;
2. Навчальний план;
3. Навчальна програма;
4. Робоча програма.

87. Об’єктом оцінювання ЗУН студентів є такі компоненти:

1. змістовий;
2. операційно-організаційний;
3. емоційно-мотиваційний;
4. інформаційний;
5. репродуктивний.

88. Принципи контролю:

1. планованість;
2. систематичність;
3. суб’єктивність;
4. постійність;
5. гласність.

89. Основними формами організації і перевірки студентів є:

1. тест;
2. бесіда;
3. практичне завдання;
4. анкета;
5. колоквиум.

90. Критеріями оцінювання навчальних досягнень студентів є такі компетенції:

1. соціальні;
2. моральні;
3. інформаційні;
4. комунікативні;

5. матеріальні.

91. Встановіть правильну послідовність підготовки до лекції:

1. вироблення темпу;
2. складання плану;
3. написання конспекту;
4. виділення головних ідей;
5. добір змісту.

92. Дописати відсутні критерії. Педагогічна технологія повинна задовольняти основним критеріям технологічності:

1. концептуальність;
2. системність;
3. логічність;
4. _____
5. _____
6. _____

93. Поняття "педагогічна технологія" відоме з:

1. 20-х років XIX століття;
2. 30-х років XIX століття;
3. 20-х років XX століття;
4. 30-х років XX століття.

94. Ігрові технології за цільовими орієнтаціями поділяють на:

1. навчальні, тренінгові, контролюючі, узагальнюючі, пізнавальні, репродуктивні і ін.;
2. предметні, сюжетні, рольові, ділові, імітаційні, драматизації;
3. дидактичні, виховні, розвивальні, соціалізуючі.

95. Цільова, відкрита і відносно завершена сукупність взаємозалежних циклів навчання, виховання та освітньої розвивальної взаємодії викладача і студентів-це...

1. навчальний модуль;
2. модульний контроль;
3. змістовий модуль;
4. модульно-контекстна технологія.

96. Вказати необхідні умови для вступу до університету в:

1. США;	А. ступінь бакалавра;
2. Великобританія;	В. шкільний атестат;
3. Франція;	С. ступінь бакалавра;
4. Німеччина;	Д. шкільний атестат.

97. Для вступу до університету у Франції абітурієнт повинен мати:

1. диплом про шкільну освіту;
2. ступінь бакалавра;
3. свідоцтво про закінчення певних курсів зі спеціальності.

98. До вступу до університету у Німеччині необхідно мати лише один документ. Це...

99. Перші західноєвропейські університети з'явилися в:

1. V ст.
2. VIII ст.
3. XII ст.
4. XV ст.

100. Назвати посаду особи, що очолює університет у цій країні:

1. США;	А. канцлер;
2. Великобританія;	В. президент;
3. Франція;	С. голова опікунської ради;
4. Німеччина.	Д. ректор.

1. Із запропонованих альтернатив виберіть ті, які визначають завдання фізичного виховання:

1. зміцнення здоров'я молоді;
2. виховання готовності до інтенсивної фізичної праці;
3. володіння вміннями та навичками особистої гігієни;
4. досягнення високих показників у спорті;
5. вміння володіти спортивними прийомами;
6. формування стійких інтересів до занять фізичною культурою.

2. Вкажіть групу, в якій перераховані соціальні ролі людини, до виконання яких його має готувати виховання:

1. виховання людини, гуманіст, природолюб;
2. спеціаліст - професіонал, еколог, патріот;
3. громадянин, працівник, сім'янин;
4. інтернаціоналіст, захисник, продовжувач роду людського.

3. Діалектика виховного процесу розкривається в його суперечностях. Визначте головну суперечність процесу виховання:

1. суперечність між школою і сім'єю;
2. суперечність між словом педагога і справою, яку він організує;
3. суперечність між зовнішніми впливами і внутрішнім прагненням вихованців;
4. суперечність між досягнутим рівнем вихованості і новим завданням, що стоїть перед вихованцями, між потребами і можливостями та способами їх задоволення;
5. правильної відповіді немає.

4. Що таке виховний процес?

1. Це процес соціального становлення особистості.
2. Це двобічний цілеспрямований процес формування особистості людини.
3. Це спеціально організована, керована і контрольована взаємодія вихователів і вихованців, кінцевою метою якої є формування особистості, потрібної і корисної суспільству.
4. Це організоване, цілеспрямоване керівництво вихованням молоді у відповідності з цілями, поставленими суспільством.
5. Це ефективне співробітництво вихователів і вихованців, спрямоване на досягнення поставленої мети.

5. Що таке виховання?

1. Виховання тотожне освіті. Воно спрямоване на вивчення норм та правил поведінки в суспільстві.
2. Виховання завжди передбачало і передбачає озброєння дитини нормами поведінки в суспільстві.
3. Виховання - це організований і цілеспрямований процес формування особистості людини у відповідності з потребами суспільно-економічного розвитку.
4. Виховання є складовою частиною освіти, в процесі якої людина готується до життя, до практичної діяльності.
5. Правильної відповіді немає.

6. Визначте умови, що впливають на вибір методів виховання:

1. мета виховання;
2. завдання виховання;
3. цивілізація;
4. зміст виховання;
5. наявність досвіду виховання;
6. вікові й індивідуальні особливості виховання;
7. атмосфера виховання;
8. досвід педагога – вихователя;
9. рівень сформованості колективу;

10. засоби виховання;
11. час виховання;
12. керівники навчальних закладів.

7. Методи виховання поділяють (класифікують) на:

1. методи розповіді і пояснення, методи навіювання, методи прикладу;
2. методи формування свідомості особистості, методи організації діяльності і формування досвіду поведінки, методи педагогічного стимулювання;
3. методи змагання, методи заохочення, методи покарання.

8. В чому Ви вбачаєте основні завдання розумового виховання?

1. Розумове виховання передбачає формування світогляду, озброєння знаннями, підготовку людини до праці на благо суспільства, задоволення пізнавальних інтересів.
2. Під розумовим вихованням розуміємо таку діяльність, коли вчитель (викладач) передає учнями (студентам) готову суму знань, готує їх до особистого життя, формує в них уміння налагоджувати корисні контакти з людьми, займатися самовдосконаленням.
3. Розумове виховання передбачає розвиток пізнавальних сил та розумових здібностей дітей, надання їм допомоги в оволодінні певною сумою знань, умінь та навичок, науковим світоглядом, озброєння уміннями самостійної пізнавальної діяльності.

9. Яке визначення на Вашу думку більш повно характеризує значимість естетичного виховання?

1. Особливе значення естетичного виховання полягає у тому, що воно готує людину до сприйняття мистецтва і знайомить з мистецтвом.
2. Значення естетичного виховання полягає в тому, що воно є складовою частиною процесу формування особистості, розвиває почуття, творчі здібності людей, які втілюються в науці та мистецтві, праці та побуті.
3. Значення естетичного виховання слід вбачати у тому, що воно забезпечує розвиток естетичної сфери людини.

10. З наведених понять виберіть ті, які ви вважаєте принципами виховання:

1. моральне виховання і формування особистості;
2. суспільна спрямованість виховання;
3. виховання і розвиток;
4. зв'язок із життям, працею;
5. виховання в колективі;
6. опора на позитивне у вихованні;
7. єдність вимог і поваги до особистості;
8. гуманізація виховання;
9. комплексний підхід у вихованні;
10. послідовність, систематичність і єдність виховуючи впливів;
11. перевиховання і самовиховання;
12. особистісний підхід;
13. використання різноманітних методів впливу;
14. відповідність віковим та індивідуальним особистостям учнів;
15. об'єктивність і незалежність виховання;
16. самосвідомість і активність особистості у вихованні.

11. Виберіть твердження, що характеризують ознаки гуманного виховання:

1. повага прав і свобод особистості;
2. заохочення до добрих справ;
3. пред'явлення виважених і посильних вимог;
4. уседозволеність;
5. повага до позицій вихованця;
6. повага права людини бути самобутньою особистістю;
7. потурання у вихованні;

8. повага свободи дій виховання;
9. прийняття вихованцем цілей виховання;
10. ненасильницьке формування суспільно значущих якостей;
11. відмова від покарань, що принижують гідність особистості;
12. виховання в дусі християнської моралі;
13. виховання милосердя;
14. відродження гуманізму.

12. Визначте найголовніші закономірності виховного процесу:

I)

1. Виховний процес являє собою постійну трансформацію зовнішніх впливів у внутрішні установки особистості.
2. Єдність словесного впливу і самостійної активної діяльності самої особистості.
3. Одночасний вплив на емоційну, розумову і вольову сферу особистості.

II)

1. Взаємозв'язок і взаємообумовленість процесів виховання і розвитку.
2. Ефективність виховання залежить від взаємовідносин вихователя і вихованця, що складаються в цьому процесі.
3. Відповідність мети виховання системі спеціальних виховних впливів.

III)

1. Результативність виховання знаходиться в прямій залежності від соціальної практики і характеру виховного процесу.
2. Ефективність виховання обумовлена сукупністю дій об'єктивних і суб'єктивних чинників.
3. Позитивні показники виховного процесу обумовлені інтенсивністю виховання і самовиховання.

13. Із перерахованих показників виберіть ті, які характеризують процес виховання як особливий:

1. цілеспрямований;
2. багатофакторний;
3. складний;
4. комплексний;
5. варіативний;
6. економний;
7. тривалий;
8. масовий;
9. результати вихованості виявляються не відразу;
10. невизначеність результатів виховання;
11. неперервність;
12. двобічний характер.

14. Які з наведених психічних явищ складають стрижень виховання:

1. пізнавальна сфера;
2. мотиваційна сфера;
3. комплекс різноманітних дій;
4. навчальна діяльність;
5. моральна сфера.

15. Розмістіть у певній послідовності (відповідні цифри) етапи самовиховання людини:

1. планування роботи над собою (складання програми самовиховання);
2. самопізнання;
3. реалізація програми;
4. контроль за виконанням програми;
5. аналіз результатів самовиховання.

16. Вкажіть групу понять, у якій найбільш повно перераховані соціальні ролі людини, до виконання яких має готувати система національного виховання:

1. вихована людина, гуманіст, захисник Батьківщини;
2. фахівець – професіонал, фізично загартований, здібний до творчої діяльності;
3. громадянин – патріот, працівник, сім'янин;
4. продовжувач людського роду, трудівник;
5. сім'янин, християнин, патріот.

17. Умовно процес виховання поділяють на:

1. розумове виховання;
2. трудове виховання;
3. моральне виховання;
4. інтернаціональне виховання;
5. естетичне виховання;
6. фізичне виховання.

18. Основними критеріями виховної роботи є:

1. мета і ідеал;
2. шляхи виховання;
3. рівень вихованості особистості;
4. принципи виховання.

19. Виховання молоді на культурно-історичному досвіді свого народу, його традиціях, звичаях, обрядах, багатому віковій мудрості, духовності називається:

1. родинним;
2. раціональним;
3. патріотичним;
4. гуманістичним;
5. естетичним.

20. Показником ефективності і якості педагогічного процесу є:

1. вихованість студентів;
2. освіченість і вихованість студентів;
3. культура поведінки студентів.
4. ідеологічним.

21. Диспути, вечори, бесіди, свята, лекції - це:

1. заходи;
2. засоби і форми;
3. методи і форми виховної роботи у ВНЗ.

22. Функціями куратора академічної групи у ВНЗ є:

1. аналітична;
2. організаторська;
3. комунікативна;
4. соціальна;
5. емоційна.

23. Гармонійно розвинена, високоосвічена, соціально активна і національно свідомою людиною, яка є носієм національної і світової культури - це:

1. мета національного виховання;
2. завдання виховання;
3. ідеал виховання.

24. Виховання-це:

1. процес, що забезпечує розвиток особистості;
2. процес накопичення знань;
3. процес передавання суспільного досвіду;
4. проектування.

25. Види методів виховання залежать від:

1. індивідуальних особливостей виховання;
2. типу навчального закладу;
3. завдань виховання;
4. точки зору.

Використана і рекомендована література

1. Закон України “Про вищу освіту” //Голос України. – 2002. – 5 березня.
2. Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник / За ред. В.Г.Кременя. – К.: Освіта, 2000.
3. Вища освіта України – Європейський вимір: стан, проблеми, перспективи: Матеріали до підсумкової колегії МОН (21 березня 2008 року, м. Київ) //Освіта України. - №21-22 (905), 19 березня 2008 р.
4. Всемирная декларация о высшем образовании для XXI века: подходы и практические меры: Принята на Всемир. конф. ЮНЕСКО. Париж, 5-9 октября 1998г. // Alma mater. – 1999. - №3. – С. 29-35.
5. Авдеева І.М., Мельникова І.М. Інноваційні комунікативні технології в роботі куратора академгрупи: Навч. пос. – К.: ВД «Професіонал», 2007 – 304с.
6. Азаров Ю.П. Искусство воспитывать - М. - Игры обучение, тренинг, досуг / Под ред. В.В. Петрусинского - М, 1994.
7. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти в Україні: Історія. Теорія. – К.: Либідь, 1998.
8. Ананьев Б.Г. К психофизиологии студенческого возраста: Современные психолого-педагогические проблемы высшей школы.-Л, 1974.-с.5-8.
9. Артемова Л.В. Історія педагогіки України. Підручник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Либідь, 2006.
10. Астахова К. Університетський викладач в умовах переходу суспільства до інноваційної економіки: вектори змін // Вища школа. – 2010. - №2. – с. 41-47.
11. Бабанский Ю.К. Проблемы повышения эффективности педагогических исследований — М.: Педагогика, 1982. — 192 с.
12. Балягіна І.А., Богорад М.А., Ковальчук Г.О. Методика викладання економіки: Навч.-метод. посібник для самостійного вивчення дисципліни. - К.: КНЕУ, 2005.
13. Бернс Р. Развитие «Я» - концепции и воспитание: Пер. с англ. - М: Прогресс, 1986. - 434 с.
14. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. -М: Просвещение, 1989 - 192с.
15. Бех І.Д. Принципи сучасної освіти // Педагогіка і психологія: Вісник АПН України. – 2005. - №4.
16. Білан С.О. Аграрна освіта в Україні: історичний аспект (90-ті роки ХХ – початок ХХІ ст.): Автореф. дис... канд.іст.наук: 07.00.01 // Національний педагогічний ун-т. – К., 2005.
17. Білецька С.Л. Мотивація навчання як важливий фактор пізнавальної активності студентів // Педагогічний процес: теорія і практика. – 2004.
18. Булах І.Є., Пащенко В.В., Чалий О.В. Цільовий підхід до розробки навчальної програми предмета та етапи його реалізації // Педагогіка і психологія. – 1997. - №4. – с. 37-41.
19. Буркова Л. Технології в освіті //Рідна школа. – лютий. – 2001. – с.18-19.
20. Буряк В. Умови та засоби самоосвіти студентів // Вища освіта. – 2002.

21. Вачков И.В. Основы технологии группового тренинга. Психотехники: Учебное пособие. – М.: Издательство «Ось -89». – 2000.
22. Вітвицька С.С. Основа педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003.
23. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
24. Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник/ За ред. В.Г. Кременя. – К.: Освіта. 2004. – 384 с.
25. Галузинський В.М. Евтух М.Б. Основи педагогіки і психології вищої школи в Україні - К., 1995. - 168 с.
26. Гнатюк В. Зміст і форми національного виховання учнів // Рідна школа. – 1999. - №9. - с. 19-22.
27. Гончаренко С.І. Український педагогічний словник. – Київ: Либідь, 1997.
28. Дібрівна В.І. Адаптаційний період у ВНЗ та його вплив на академічні здібності першокурсників // Наука і методика. -2005. -№4. - с.171-175.
29. Дидактика средней школы: Некоторые проблемы современной дидактики / Под ред. М.Н. Скаткина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Просвещение, 1982.
30. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2004.
31. Добрянський Ігор, Кузнєцова Інга. Адаптація першокурсників у приватному ВНЗ: складові психолого-педагогічного супроводу // Вища школа. – 2012. -№3. – с. 51-58.
32. Дружинин В.Н. Психология общих способностей. 3-е изд. – СПб.: Питер, 2008.
33. Дубасенюк О.А. Методичні рекомендації керівнику академічної групи з виховної роботи педуніверситету. - Житомир, 2000.
34. Економічна освіта в класичному університеті / За ред. В.Д.Базилевича // Вища школа. – 2007. - №6. – с. 5-121.
35. Занюк С.С. Психологія мотивації: Навчальний посібник. - К.: Либідь, 2002.
36. Загвязинський В.И. Теория обучения: Современная интерпретация: Учебное пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. – М.: Изд. центр «Академия», 2001.
37. Ігри дорослих. Інтерактивні методи навчання / Упоряд. Л.Галіцина. –К.: Ред. загальнопед. газ. (Б-ка «Шк. світу»), 2005.
38. Іщенко Т.Д., Ільїн В.В, Андрющенко А.М., Ткаченко О.М., Рудик Я.М. Методика підготовки та застосування електронних посібників: Методичний посібник для науково-педагогічних працівників, викладачів та студентів аграрних вищих навчальних закладів. – К.: Аграрна освіта, 2007.
39. Кобильченко В.В. Формування особистості як психолого-педагогічна проблема // Нові технології навчання. - 2001. - 13 вип.31. - с.3-12.
40. Колошин В.Ф. Педагогіка співробітництва - основа гуманізації навчально-виховного процесу // Проблеми освіти. -1995. -Вип.2. -с.98-104.
41. Коротов В.І., Гришин Є.О., Устенко О.А. Педагогіка вищої школи.-К., 1990.

42. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: Навч. посібник. – К.: Знання, 2005.
43. Лозниця В.С. Психологія і педагогіка: основні положення. Навчальний посібник для самостійного вивчення дисципліни. – К.: «Екс Об», 2001.
44. Лозниця В.С. Психологія менеджменту. - Київ, 2001.- с. 462-464.
45. Літературнознавчий словник — довідник /Р.Г.Гром'як, Ю.Л.Ковілів та ін. - К.: ВЦ Академія, 1997. - 752 с.
46. Ліфарєва Н.В. Психологія особистості: Навчальний посібник. - К.: Центр навчальної літератури, 2003.
47. Левшин М., Прохур Ю, Муковіз О. Електронний підручник у системі навчально-методичного забезпечення ВНЗ // Вища освіта України. – 2007.-№ 1.
48. Лернер И.Я. Процесс обучения и его закономерности. - М.: Знание, 1980.
49. Лупьян Л.Н. Барьеры общения, конфликты, стресс. — Липецк, 1986.
50. Любир О.О., Стельмахович Г., Федоренко Д.Г. Історія української школи і педагогіки: Навч. Посібник / За ред.. О.О.Любира. – К.: Т-во «Знання», 2003.
51. Мазоха Д.С., Опанасенко Н.І. Педагогіка: Навчальний посібник. – Київ, Центр навчальної літератури, 2005. – 232 с.
52. Майборода В. К. Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки (1917-1985 рр.) /За ред Лугового В.І. -К.: Либідь, 1992.-195с.
53. Малюта С. І., Рогач Ю.П., Коломієць С. М. Деякі особливості планування навчального процесу підготовки інженерів сільського господарства в Німеччині // Наука і методика: Збірник науково-методичних праць. - К.: Аграрна освіта, 2004. - с. 96-100.
54. Макарова І.Г. «Модульное обучение. Новые педагогические технологии», Дніпропетровськ, 1993. — 15 с.
55. Максимюк С.П. Педагогіка: навчальний посібник. – К.: Кондор, 2005.
56. Морозов А.В., Чернилевский Д.В. Креативная педагогика и психология: Учебное пособие. - М.: Академический проект, 2004.
57. Мостова І. Першокурснику: поради психолога. – К.: Тандем, 2000. – 76 с.
58. Навчальний процес у вищій педагогічній школі: Навчальний посібник /За ред. академіка АПН України О.Г. Мороза. — К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2001.-337с.
59. Нагорна Г.О. Формирование у студентов педагогических вузов профессионального мышления. — К., 1995.
60. Огієнко І. Українська культура: коротка історія життя українського народу. – К., 1918.
61. Освітні технології: навчально-методичний посібник/За ред. О.М.Пехоти - Київ: А.С.К., 2001.
62. Основи педмастерства /Под ред. Зязюна Й. А. — М.: Просвещение, 1989.
63. Основы педмастерства. /Под ред. Зязюна Й.А. - М: Просвещение, 1989.
64. Основи психології і педагогіки: Навчальний посібник / За ред. А.В. Семенової, - 2-е вид., випр. і допов. – К.: Знання, 2007. – с.47-48.

65. Падалка О.С., Нісімчук А.С., Смолюк І.О., Шпак О.І. Педагогічні технології: Навчальний посібник для вузів. – К.: “Українська енциклопедія” ім. М.П.Бажана, 1995.
66. Палеха Ю.І., Герасимчук В.І., Шиян О.М. Основи психології та педагогіки: Навч - метод, посібник. - К.: вид. Європ. університету , 2001.
67. Педагогіка вищої школи: Навч. посібник /За ред. З.Н.Курлянд. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2005.
68. Педагогическая культура /Под ред. Л.С. Нечипоренко -Харьков: ХДУ, 1993.
69. Переживання. Анализ преодоления критических ситуаций. - Москва, МГУ, 1984.
70. Перспективні освітні технології: науково-методичний посібник / За ред. Т.С.Сазоненко. – К.: Гопак, 2000.
71. Плотнікова О.П. Важливість вивчення індивідуальних особливостей першокурсників у період дидактичної адаптації // Рідна школа. -2001.
72. Подласый И.П. Педагогика: Учеб. для студентов высших учебных заведений. – М.: Просвещение: ВЛАДОС, 1996.
73. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Практикум: Навч. посіб. – К.: Каравела, 2008.-336с.
74. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: Підручник. 2-е вид. – К.: Каравела, 2008.-352с.
75. Подольська Є. Соціологічний портрет сучасного студента: теоретико-методологічні підходи // Вища школа. – 2010. - №2. – с. 22-31.
76. Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності // Освіта України. – 2000. - №6. – с. 17-18.
77. Пономаренко В.А. Психология духовности профессионала.-М., 1997.
78. Практическая психология для преподавателей // Под ред. академика М.К. Тутушкиной. - М.: Информационно – издательский дом «Филинь». – 1997.
79. Професія педагога: розвиток та самозбереження. – К.: Шкільний світ, 2011. - с. 128.
80. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб./З.Н.Курлянд, Р.І.Хмельюк, А.В.Семенова та ін.; За ред. З.Н.Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2005. – 399 с.
81. Психологія і педагогіка життєтворчості: Навч.-метод. посібник /Під ред. В.М.Доній. -К., 1996.
82. Равен Д. Педагогическое тестирование. - М.: Когнито-Центр, 1999.-с.140.
83. Радул В.В. Педагогічна культура та соціальна зрілість вчителя. - Кіровоград, 2000.
84. Самоукина Н.В. Психология и педагогика профессиональной деятельности. - Москва, 2000.- с. 186-220.
85. Селье Г. Стресе без дистресса / Пер. с англ. – М., 1976.
86. Семушкін Л.Г., Ярошенко Н.Г. Содержание и методы обучения в средних специальных учебных заведениях: Уч. метод, пособ. -М, «Вища школа», 1990,. -С. 78-81, 94-124,142-162.

87. Серьожникова Р.К., Н.Д. Пархоменко, П.С. Яковицька. Основи психології і педагогіки: Навчальний посібник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003.
88. Симоненко Н.Є. Інтерактивні методи в гуманітарній освіті // Управління школою. – 2005. - № 34. – с. 18-21.
89. Сисоєва С.О. Освітні технології і методологічний аспект //Професійна освіта: педагогіка і технологія. – Київ – Ченстохова, 2000. – с. 351-365.
90. Сисоєва С.О. Педагогічна творчість. — Х-К: Книжкове видання. - «Каравела», 1998 - 150с.
91. Слепкань З.П. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі. – К., Вища школа, 2005.
92. Станиславский К.С. Работа актера над собой: Собр. соч. в 8 т. - т.3. -М., 1955.
93. Столяренко Л.Д., Самыгин С.И. Психология и педагогика в вопросах и ответах. - Ростов на Дону, 1999.- с. 147-150.
94. Стратегічні напрями розвитку вищої освіти України: Матеріали Міжнародної наукової конференції. — Київ — Судак, 2003. -136с.
95. Суворова В.В. Психофизиология стресса. М.,1975.
96. Степанов О.М., Фіцула М.М. Основи психології та педагогіки: Посібник. -К.: Академвидав, 2003.
97. Танчик С.П., Дмитришак М.Я., Кравченко Ю.С. Система освіти в аграрних ВНЗ світу // Наука і методика : Збірник науково-методичних праць. - К.: Аграрна освіта, 2004. - Вип.. 2: Кредитно-модульна система. - с. 23-32.
98. Урбанович А. А. Психология у правлення: Учебное пособие. – Мн.: Харверст, 2004. - с. 361 - 388.
99. Учителю о педагогической технике /Под ред. Рувинского Л.М. –М., 1987.
100. Ушкаренко В.О., Смолієнко Н.Д., Осадчук І.В., Виноградова Т.І. Організація самостійної роботи студентів. – Херсон: Айлант, 2005. – 96 с.
112. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник. – К.: «Академвидав». – 2000.
113. Фридман Э.М. и др. Психолого-дидактический справочник преподавателя высшей школы. – М., 2000.
114. Фурмановская Н.И. Речевой этикет и культура общения. - М., 1989.
115. Цигульська Т.Ф. Загальна та прикладна психологія: курс лекцій. – К.: Наукова думка, 2000, с.158 - 188.
116. Чернилевский Д.В. Дидактические технологии в высшей школе: Учебное пособие для вузов – М.: ЮНИТИ –ДАНА, 2002.– 437 с.
117. Шихи Гейл, Возрастные кризисы. Ступени личностного роста: Пер. с англ. - СПб: Ювента, 1999. - 436 с.
118. Шевченко Н. С. Німецька система вищої освіти : сучасний стан, проблеми, перспективи розвитку // Наука і методика : Збірник науково-методичних праць. - К.: Аграрна освіта, 2005. - с. 12-18.
119. Щербань П.М. Прикладна педагогіка: Навч.-метод. посіб. – К.: Вища школа, 2002.